

2023
Türkiye'si
Sempozyumu

26•27•28
NİSAN 2018

İletişim: 0312 232 43 44 • addgenelmerkez@add.org.tr
ÇANKAYA BELEDİYESİ
YILMAZ GÜNEY SAHNESİ
Maltepe Mahallesi, Mitjde Sk. No:16, Demirtepe/ Ankara

ADD 2023 Türkiye'si Sempozyumu Bildiri Özetleri

Editör

Dr. Serdar Şahinkaya

26 – 27 – 28 Nisan 2018

ÇANKAYA BELEDİYESİ

YILMAZ GÜNEY SAHNESİ

Maltepe Mahallesi, Müjde Sk. No:16, Demirtepe/ Ankara

Sempozyum Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Bilsay Kuruç

Safa Yenice

Feyziye Özberk

Öner Tanık

Prof. Dr. Muzaffer Eryılmaz

Uluç Gürkan

Aydın Esen

Dr. Serdar Şahinkaya

Sempozyum Sekreteryası

Ebru Yümlü

SEMPOZYUM PROGRAMI

Amacımız: ADD olarak 2023 Türkiye'si hayalini somutlaştırmak ve toplumla paylaşmaktır. Ulaşılan sonuçlar: 2023 Türkiye'si için temel bir politika dokümanı haline dönüştürülecektir.

İlkemiz: Etkinliğimiz 1789'un aydınlanmasını, 1917'nin emek kardeşliğini, 1923'ün tam bağımsızlığını selamlarken ana omurga; "kökleri 1919-1946 dönemi Türkiye'sinde olan kazanımları 21. Yüzyıla taşımak" olarak tasarlanmıştır.

5

1. Gün (26 Nisan 2018)

08.30 - 09.00

Kayıt

09.00 - 09.45

Açılış Konuşmaları

Dr. Serdar Şahinkaya

Tansel Çölaşan

Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Başkanı

Oturum I: Nasıl Bir Dünya ve Milli Güvenlik Politikası?

09.45 - 11.30

Oturum Başkanı:

Uluç Gürkan

Dr. Onur Öymen

2017 Yılında Dış Politikada Yaşananlar

Amiral Cem Gürdeniz

*2023 Yılında Türkiye'nin Deniz Jeopolitik
Vizyonu Ne Olmalıdır?*

Prof. Dr. Recep Boztemur

Türk Devrimi ve Arap Dünyası:

*Çağdaş Ortadoğu'da Ulus-Devlet, Kimlik ve
Demokratikleşme Sorunlarının Kökenleri*

Prof. Dr. Hüseyin Pazarıcı

*Türkiye İçin Nasıl Bir Dünya ve Milli Güvenlik
Politikası*

6

11.30 - 11.45 Kahve Molası

Oturum II: Nasıl Bir Kamu ve Kamusalılık?

11.45 - 13.15

Oturum Başkanı:

Prof. Dr. Can Hamamcı

Prof. Dr. Koray Karasu

Kamu Yönetiminde Kamusalılığın Yeniden İnşası

Dr. Deniz Yıldırım

*Yenilenmiş bir Cumhuriyet Sözleşmesi İçin
Halkçı Siyaset: Teşhisten Çıkışa*

Dr. Ozan Zengin

Parlamento Öncülüğünde Üniter Bir Devlet

13.15 - 14.00 Yemek

Oturum III: Nasıl Bir Haklar Düzeni?

14.00 - 15.45

Oturum Başkanı:

Sabih Kanadoğlu

Prof. Dr. Rona Aybay

Uyrukluktan Yurttaşlığa Geçişin Bazı Temel Haklar Bağlamında İncelenmesi

Prof. Dr. Seyhan Erdoğdu

Dünden Yarına Sosyal Haklar

Prof. Dr. Gamze Yücesan Özdemir

21. Yüzyılın Haklar Rejimi ve Kadınlar

Prof. Dr. Onur Karahanoğulları

III. Cumhuriyet'te Din ve Kamu Hizmetinin Kaldırılması, Laiklik

15.45 - 16.00 Kahve Molası

Oturum IV: Nasıl Bir Kültür ve Eğitim Politikası?

15.45 - 18.00

Oturum Başkanı:

Hikmet Uluğbay

Prof. Dr. Kemal Kocabaş

Köy Enstitülerinden Günümüze Esintiler

Mustafa Gazalçı

Cumhuriyetin Laik, Bilimsel Eğitim Anlayışı:

Sapmalar ve Önlemler

Prof. Dr. Hasan Şimşek

Yeni Toplumcu Okul

Prof. Dr. Sinan Bayraktaroğlu

Dil Çıkmazı ve Çözüm Önerileri

Prof. Dr. Kürşat Yıldız

2023'ün Şafağında Türkiye'de Bilim ve Üniversite Politikaları

18.00 - 19.30 KOKTEYL

2. Gün (27 Nisan 2018)

Oturum V: Nasıl Bir Kent ve Kentli?

09.30 - 11.30

Oturum Başkanı:

Tevfik Kızıgıncı

Prof. Dr. Çağatay Keskinok

*Türkiye'nin 1930'lu Yıllardaki Kent ve Bölge
Planlama Deneyiminden Çıkarılacak Dersler*

Doç. Dr. Savaş Zafer Şahin

21. Yüzyılda Türkiye'nin Kentsel Vizyonu Ne Olmalı?

Tezcan Candan Karakuş

*Neoliberalizm ve Siyasal İslam Kısacasında İdeolojinin
Kentsel Mekâna Yansıması*

Mustafa Sönmez

Bir Kaldıraç Olarak Kent Rantı ve AKP Rejimi

11.30 - 11.45 Kahve Molası

Oturum VI: Nasıl Bir Bilim – Teknoloji ve Yenilik Politikası?

11.45 - 13.30

Oturum Başkanı:

Orhan Bursalı

Prof. Dr. Ali Ercan

*Türkiye'nin Bilim İklimi: "Koyma Akıl, Akıl Olmaz;
Taşıma Su ile Değirmen Dönmez"*

Prof. Dr. Semih Koray

Bilim ve Teknoloji-Yenilik Politikaları Üstüne

Dr. Faruk Yarman

*Dünya ve Türkiye'de Bilim, Teknoloji,
Yenilikçilik: Nerelerden Nerelere?*

Ali Akurgal

Nasıl Bir Bilim ve Teknoloji?

Oturum VII: Nasıl Bir Enerji?

14.00 - 15.30

Oturum Başkanı:

Prof. Dr. Ali Ercan

Necdet Pamir

*“Türkiye İçin, Daha Bağımsız ve Sürdürülebilir
Bir Enerji Geleceği Mümkün”*

Oğuz Türkyılmaz

Enerjide Ne Yapmalı, Nasıl Yapmalı?

Dr. Serdar Şahinkaya

Sektörler, Kentler ve Anadolu'ya Yeniden Yerleşmek

15.30 - 15.45 Kahve Molası

Oturum VIII: Nasıl Bir Ekonomi ve Sektörel Yapı?

15.45 - 18.00

Oturum Başkanı:

Prof. Dr. Bilsay Kuruç

Prof. Dr. Korkut Boratav

Türkiye ve Dış Dünya: Ne Tür Ekonomik İlişkiler?

Prof. Dr. Sinan Sönmez

*Kamu Ekonomisi: Kamu Hizmet Alanının
Onarımı ve Yeniden İnşası*

Dr. Oktay Küçükiremitçi

2023'de 21. Yüzyıla Girebilmek İçin...

3. Gün (28 Nisan 2018)

Oturum IX: Nasıl Bir Çevre ve İklim?

09.30 - 11.30

Oturum Başkanı:

Prof. Dr. Ruşen Keleş

Prof.Dr. Erinç Yeldan

Türkiye İçin Sürdürülebilir Büyüme ve İklim Değişikliği İle Mücadele Önerileri

Doç. Dr. Yücel Çağlar

Ormanlarımız ve Ormancılığımız İklim Değişikliğine Direnebilir mi?

Doç. Dr. Osman Balaban

İklim Değişirken Kent ve Kentleşme

10

11.30 - 11.45 Kahve Molası

Oturum X: Nasıl Bir Tarım, Toprak ve Gıda?

11.45 - 13.30

Oturum Başkanı:

Prof. Dr. Cemal Taluğ

Petek Ataman

Nasıl Bir Tarım, Toprak ve Gıda?

Prof Dr. İlhami Bayramın

Geçmişten Günümüze Toprak Yönetimi

Doç. Dr. Gökhan Günaydın

Anadolu'da Zaman

Ali Ekber Yıldırım

Tarımı İthalat Değil Üretim Kurtaracak

13.30 - 14.00 Yemek

Oturum XI: Nasıl Bir Sağlık?

14.00 - 15.45

Oturum Başkanı:

Prof. Dr. Gülümser Heper

Sağlıkta Sosyalizasyon Nasıl Başarılır?

Prof. Dr. Nesrin Çobanoğlu

Tıp Etiği Açısından Geçmişten Geleceğe

Hastanelerde Toplam Kalite Yönetimi

Doç. Dr. Gülbiye Yenimahalleli Yaşar

Genel Sağlık Sigortası: Tam Kapsayıcılık Düzeyi ve

Sağlık Durumuna Etkisi

Özgür Erbaş

Şehir Hastaneleri Kamu Zararı Nedeniyle

Hukuka Aykırıdır

15.45 - 16.00 Kahve Molası

Oturum XII: PANEL

Sempozyumun Değerlendirilmesi ve Kapanış Bildirisi

Prof. Dr. Bilsay Kuruç

Prof. Dr. Sina Akşin

Uluç Gürkan

Dr. Serdar Şahinkaya

SUNUŞ

Yaşamakta olduğumuz karanlık günlerin esiri olmadan, umutsuzluğa düşmeden, lafa laf yetiştirmenin cazibesine kapılmadan, gelecek aydınlık, ferah ve güzel günler için yapmamız gerekenleri düşünmeliyiz. İhtiyaç ve hedefleri saptamak, planlarımızı yapmak ve yılmadan ilerlemek mecburiyetindeyiz.

Üç gün boyunca Türkiye'nin yarınını tartışacağız. Cumhuriyetçiler olarak, ışıklı günlerin heyecanını şimdiden duymaktayız. Bilim insanlarından, uzmanlardan bilgilenmeyi ve öğrenmeyi sürdürerek yeniden araştırarak, geliştirerek, gelecek tasarımlarımızı ortaya koymaya çalışacağız.

Beklediğimiz günler çok yakınmış, düşüncelerimizin hayata geçeceği günler gelmiş gibi bu heyecanı duyarak çalışacağız. Düşünsel olarak ön hazırlıkları tamamlamanın, avadanlığımızı tahkim etmiş olmanın verdiği güçle her şartta ve ortamda görüşlerimizi anlatarak kitleselleştireceğiz. “Şimdi zamanı mı?”, diyenlere, “bunlar hayal” , diyenlere, “şimdi çok erken değil mi?” diyenlere, gelecek tasarımlarımızın verdiği güçle; Cumhuriyetin “biz çalışarak, hazırlanarak yaparız”, “biz başarırız”, “biz planlayarak hedefe varırız” düşüncesinin özgüveni ile cevap vereceğiz.

Hepimiz, kökleri aydınlanma geleneğinden beslenen, üreten ve hakça bölüşen, ayakları bu topraklara basan strateji temelinde planlanan kalkınmanın heyecanını duyan, emekten yana daha güzel günlerin geleceğini bilen büyük bir potansiyele sahibiz. Bize cesaret veren, Cumhuriyetin yetiştirdiği nitelikli insan gücümüzün, beyin gücümüzün varlığıdır. Daha da önemlisi, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*'ün “bütün ümidim, gençliktedir” sözüyle işaret ettiği gençlerimizin varlığı bu potansiyelin hareket noktasıdır. Meraklı, sorgulayan, atak bir gençliğimiz var. Üstelik toplumsal yapımızın büyük bölümü-

nü oluşturuyorlar. Onlar da, yaratıcı hamleler için sabırsızlanıyor. Gençlerimiz yeni tezlerle önlerinin açılmasını, yeni hedefler, yeni programlar ortaya konmasını bekliyorlar. Bu derin dip dalgası kaçırılmaması gereken çok önemli bir şansımızdır.

Evet, “**2023 Türkiye’si**” Sempozyumunu bu bakış açısıyla düzenledik.

ADD olarak; öğrenme ve bilgi ile her türlü işi, toplumsal kalkınmamızın, kültürel gelişmemizin, yaratıcı hamlelerimizin itici gücü olarak görüyoruz. Diğer yönüyle de, gençlerimizin merakını tetikleyerek, yurttaşı aydınlanma iklimine yönlendiren, en etkili aracın bilgi olduğu kanısındayız. Biliyoruz ki, bu iş kolay değil, kestirme yolları da yok. Başarı; dayanıklılık, sabır ve mücadele gücünün canlı tutulabilmesine bağlı.

14

ADD olarak bu bakış açısıyla, hocalarımızın, uzmanların yazdığı pek çok kitap ve kitapçıklar yayınlıyoruz. Yurdun dört bucağındaki şubelerimizde güncel konularda konferanslar, paneller düzenleniyor. Bunlarla yetinmeyip, çok kapsamlı ve bütünlüklü çalıştaylar da yapıyoruz. Bu çalışmaların özelliği gereği, farklı alanlardaki uzman ve bilim insanlarını bir araya getirerek, konuları bir bütünlük içinde tartışıyor, sorunlara ve çözümlerine farklı alanların pencerelerinden bakarak, bütüncül bakış açıları yakalamaya çalışıyoruz.

Bu konuda ilk aklımıza gelen ve en çok yararlandığımız sempozyumlardan biri, yine Ankara’da, *24-25 Aralık 2010* da yapmış olduğumuz “*Ulusal Yönetim Sempozyumu*” olmuştur. Hemen her alanı kapsayan bu faaliyetlerden çok şey öğrendik. Kitaplaştırarak şubelerimizin ve halkımızın yararlanmasına sunuyoruz. Bu defa önce düşüncelerimizi “ADD Manifestosu” nda başlıklar olarak ifade ettik. Bunu şubelerimizle ve halkımızla paylaştık. Konunun genişletilmesi ve aydınlatılması gerektiğinin bilincinde idik.

Yaklaşık bir buçuk sene önce Bilim Danışma Kurulu üyemiz *Dr. Serdar Şahinkaya*, ADD’nce “2023 Türkiye’si” Sempozyumunun yapılmasını önerdi. Yönetim olarak büyük bir heyecanla destekledik. Bilimi en hakiki gerçek olarak kabul etmiş bir dernek olarak, “ADD 2023 Türkiye’si” Sempozyumunda, bilim insanlarımızın hemen her alanda düşüncelerini, tasarımlarını ortaya koyacakları, yeni ufuklar açacakları, çözüm önerileri geliştirecekleri bir iklim oluşacaktır.

Bizi heyecanlandıran öneriyi getiren ve işin en zor kısımlarını büyük bir özveri ile üstlenen bilim danışma kurulu üyelerimiz *Dr. Serdar Şahinkaya*’ya, her aşamada engin bilgisiyle, görüş ve değerlendirmeleri ile bizi zenginleştiren *Prof. Dr. Bilsay Kuruç* hocalarımıza şükranlarımızı sunarız.

Bu sempozyuma katkıda bulunan tüm bilim insanlarına, uzmanlara kattıkları değerli görüşlerden ötürü, bize ufuk açtıkları ve özverili çalışmalarından ötürü huzurunuzda tek tek teşekkür ediyorum.

Bu kez daha da kapsamlı, 12 oturumdan oluşan, daha çok sayıda bilim insanımızın yer aldığı, bizi heyecanlandıran bir sempozyumu gerçekleştireceğiz. Aynı tarihlerde, farklı coğrafyalarda, çok farklı çağların (gelişmişlik düzeylerinin) yaşandığı bir gerçektir. Bunun bilinciyle, en azından bulunduğumuz çağda geri düşmeyerek, geleceği öngörüp, ona göre bilimsel atılımlarda bulunmamız, yaratıcı hamleler yapmamız gerektiğini hepimiz söylüyoruz. Bu iklimi yaratmada ortak aklın geliştirilmesi için gerekli zeminin inşası konusundaki bilim insanlarının görüşlerini merakla bekliyoruz.

Her konuda dağınıklığımızın azalması, birlikte tartışma kültürünü yeniden geliştirme çabamızın, ortak çözümler yaratmayı da kolaylaştıracağını düşünüyoruz. Biliyoruz ki Türkiye, kaybettiği yön duygusunu, planlı kalkınma heyecanını,

kültürel gelişmenin zengin duyarlılığını, kardeşlik ve dayanışmanın güçlendiriciliğini, emeğin üretim coşkusunu yeniden yaratabilecek beyinlere sahiptir.

Yabancı reçetelerin, yabancı uzmanların ve onların cazibesine kapılmış yerli uzmanların ülkemizi savurdıkları yerden, kendi bilgi ve aklımızla çıkacağız. Bunu başarmanın yollarını konuşacağız. Teknoloji alıcısı değil, bilimde ilerlemiş, kendi teknolojisini yaratıp, geliştiren kuşakları yetiştirebilmenin yollarını tartışacağız.

Bütün bu konularda başarılı adımlar atabilmek için, bu sempozyum gibi pek çok bilimsel çalışma ve araştırmalara ihtiyaç var. Çeşitli alanların birlikte değerlendirilip, bilimsel bütünlük içinde ele alınmasına, birlikte düşünerek, ortak akıl yaratabilme alışkanlığını elde edip, geliştirmesine ihtiyaç var.

16

Toplumda yaşanmakta olan kutuplaşmalara, ayrışmalara karşı, kadının toplumda geriye atılmasına, şiddet görmesine, evine kapatılmasına karşı, çocuklara uygulanan insanlık dışı muameleye karşı çözümler üreteceğiz. Bu konu bütün alanları da kapsayan en yakıcı konulardan bir kaçıdır.

Yargının bağımsızlığı, erkler ayrılığı, ödünsüz laiklik, bilimsel ve milli eğitim konularını da geliştirecek görüşleri merakla dinleyeceğiz.

Atatürkçü Düşünce Derneği, bağımsız düşünmeyi içselleştirmiş, ilerici, aydınlanmacı, planlı kalkınmacı, yeni bir kamunun merkezde yer alacağı, halkçı, sanayileşme hedeflerini önemseyen bir demokratik kitle örgütüdür. Ülke bütünlüğünün, laik, Cumhuriyetin ilke ve devrimci ruhundan güç alan, emeğin ve bilimin değerini esas alan bir dernektir.

Atatürkçü Düşünce Derneği, 1923 Cumhuriyetinin başarılı deneyiminin kazanımlarından öğrenerek, bilime dayanarak hep

geleceğe bakacaktır. Sempozyumumuzda bu nedenle günlük sorunlardan çok geleceğe ait düşüncelerin olgunlaştırılacağı bir toplantılar zinciri olması hedeflenmiştir.

Katılımları ile bizleri onurlandıran ve zenginleştiren bilim insanlarına, uzmanlara Derneğimizden emeği geçen çalışanlarına ve katkı yapan genel yönetim kurulu üyelerine, bize yol gösteren ve emeğini ve zamanını esirgemeyen *Prof. Dr. Bilsay Kuruç* ve özverili emeği ile *Dr. Serdar şahinkaya*'ya tekrar teşekkürlerimizi sunarız.

Bu sempozyum, bilim insanlarının, uzmanların geleceğe yönelik bakışımızı geliştirecekleri, zihin açıcı bir ufuk turu olacaktır. Bundan eminiz.

Merak ve heyecanla yeni şeyler öğrenmek için bekliyoruz.

Tansel Çölaşan

Atatürkçü Düşünce Derneği

Genel Başkanı

Oturum I: Nasıl Bir Dünya ve Milli Güvenlik Politikası

19

Oturum Başkanı: Uluç Gürkan

Dr. Onur Öymen
2017 Yılında Dış Politikada Yaşananlar

Amiral Cem Gürdeniz
2023 Yılında Türkiye'nin Deniz Jeopolitik Vizyonu Ne Olmalıdır?

Prof. Dr. Hüseyin Pazarcı
Türkiye İçin Nasıl Bir Dünya ve Milli Güvenlik Politikası

Prof. Dr. Recep Boztemur
Türk Devrimi ve Arap Dünyası: Çağdaş Ortadoğu'da Ulus-Devlet, Kimlik ve Demokratikleşme Sorunlarının Kökenleri

2017 Yılında Dış Politikada Yaşananlar

Onur Öymen*

2017 sorunlarla ve sıkıntılarla dolu bir yıl oldu. Amerika’da, Avrupa’da, Ortadoğu’da ve Türkiye’de terörle mücadele, dış politikanın en önemli gündem maddelerinden birini oluşturdu.

Amerika’nın, Rusya’nın, Türkiye’nin, Irak’ın ve Suriye’nin mücadelesi sonucunda IŞİD terör örgütü Irak’ın tamamından ve Suriye’de işgal ettiği bölgelerin büyük bir bölümünden çekilmek zorunda bırakıldı. Rusya, Suriye’de teröre karşı yürütülen sıcak savaşın bittiğini ilan etti ama özellikle Doğu Guta’da çatışmalar sürdü. Astana ve Soçi’de yapılan görüşmeler Suriye’de siyasi çözümü ön plana çıkarttı. Ancak böyle bir çözümün ana unsurları arasında taraflar arasında henüz ortak bir zemin bulunamadı.

Türkiye El-Bab bölgesine yönelik olarak gerçekleştirdiği harekattan sonra, İdlib bölgesinde çatışmaların durdurulması için Rusya ile eşgüdüm içinde bazı askeri birliklerini görevlendirdi.

2017 yılında, Türkiye, PYD’nin PKK ile yakın işbirliği içinde çalışan bir terör örgütü olduğunu defalarca dile getirdi. Amerikan istihbarat örgütünün yetkilileri, Avam kamarasına sunuş yapan İngiliz yetkililer ve Amerika’nın Şam eski Büyükelçisi bu görüşü doğruladı. Buna rağmen, Amerika PYD ile işbirliğini sürdürdü.

Birçok ülkenin uyarısına rağmen, 25 Eylül tarihinde, Kuzey Irak’ta bağımsızlık referandumu düzenleyen Barzani, Türkiye’nin, Irak’ın, ABD’nin tepkileri ve Irak’ın askeri harekâtı sonucunda geri adım attı. Barzani, buna rağmen Ku-

* Dr. Emekli Büyükelçi. Eposta: ooymen@hotmail.com

zey Irak'ta "bağımsızlık anahtarının" ele geçirildiğini, er veya geç bağımsız bir Kürt devletinin kurulacağını açıkladı.

Türkiye ile Irak arasında sağlanan yakınlaşmanın sonucunda Türk-Irak sınır bölgesinde ortak askeri tatbikat yapıldı. Bu işbirliğinin 2018 yılında bazı somut sonuçlar vermesi ümit ediliyor.

Suriye'de 13 üsse yerleşen ABD'nin bölgede kalma niyetinde olduğunun görülmesi Suriye'nin yakın bir gelecekte ülke topraklarının tamamında egemenliğini ve bağımsızlığını fiilen gerçekleştirme hedefine ulaşmasının zor olacağını gösteriyor.

2017 yılında, Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen gelişmeler yaşandı. Bir Konsolosluk görevlisinin tutuklanmasını gerekçe gösteren Amerika bütün Türk vatandaşlarına vize verilmesini bir süre askıya aldı. İttifak ülkeleri arasında örneği görülmeyen bu durum Türk-Amerikan ilişkilerinde onarılması zor bir hasara yol açtı.

Kasım ayında Norveç'te yapılan NATO tatbikatında bazı görevlilerin sosyal medya üzerinden Atatürk'ü ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı hedef göstermeleri ciddi yepkilere açtı. Türkiye'nin NATO'dan ayrılması gerektiğini savunanlar ortaya çıktı. Buna karşılık, Türkiye'nin veto hakkına sahip olduğu yegâne kuruluş olan NATO'dan ayrılmasının ülkemizin çıkarlarına zarar vereceğini ve Türkiye'nin bölgedeki stratejik üstünlüğünü kaybetmesine yol açabileceğini, Ege ve Kıbrıs'taki dengeleri ülkemiz aleyhine etkileyebileceğini söyleyenlerin görüşleri ağırlık kazandı.

Avrupa ile ilişkilerimizde de yıl içinde ciddi sorunlar yaşandı. 2016 yılında imzalanan ve Türkiye'nin beklentilerine de karşılık vereceği açıklanan Türkiye-AB Göçmenlerin İadesi Anlaşması Türkiye açısından beklenen sonuçları vermedi.

Anayasa referandumundan önce bazı Türk devlet ve siyaset

adamlarının Almanya ve Hollanda'da vatandaşlarımıza hitap etme taleplerinin geri çevrilmesi ve bir bakanın Hollanda'da maruz bırakıldığı muamele Türkiye ile bazı AB ülkeleri arasında karşılıklı suçlamalara yol açtı. Bunu fırsat bilen Almanya ve bazı başka AB üyeleri Türkiye'nin üyelik sürecini ve Gümrük Birliğini iyileştirme çalışmalarını engelleyici adımlar attılar.

Alman Parlamentosu'nun 2016 yılında uluslararası hukuka aykırı olarak sözde Ermeni soykırımını benimseyen bir karar alması ciddi sıkıntılara yol açtı. Türkiye'de insan hakları, basın özgürlüğü alanlarında yaşanan sorunlar Türkiye'nin AB ve Avrupa Konseyi ile ilişkilerini olumsuz yönde etkiledi ve Nisan ayında Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi 13 yıl sonra Türkiye'yi yeniden siyasi denetime alma kararı verdi.

22

Sayın Cumhurbaşkanı'nın Yunanistan'a yaptığı resmi ziyaret vesilesiyle Lozan'ın gözden geçirilebileceğini söylemesi kaygılara ve tepkilere yol açtı. Hiçbir antlaşmayla Yunanistan'a verilmemiş olan, Türkiye sınırlarına yakın 18 adanın Yunanistan tarafından işgal edilmesi Türk kamuoyunda tepkiyle karşılandı.

Başkan Trump'ın Amerika'nın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdığını açıklaması dünyada ciddi tepkilere sebep oldu. 1947 yılından beri BM'nin aldığı kararlara aykırı olan Amerika'nın bu tavrı Filistinlilerle İsraililer arasında çatışmalara ve gerginliklere yol açtı.

Özetle, 2017 yılı dünyada ve Türkiye'de dış politika alanında ciddi sorunların, çatışmaların ve gerginliklerin yaşandığı bir yıl oldu.

2023 Yılında Türkiye'nin Deniz Jeopolitik Vizyonu Ne Olmalıdır?

Cem Gürdeniz*

Deniz, toplumların çağlar süren gelişimi içinde refah, savunma ve güvenlik alanlarında vazgeçilmez önemde ve öncelikte rol oynamış, güç mücadelesinde en önemli çıkar çatışma alanı olmuştur. Küresel hegemonya dünyanın kaderini 15'inci yüzyıl sonundan günümüze kadar denizler üzerinden şekillendirmiştir.

Bir su gezegeni olan yeryüzünün dörtte üçünün okyanus ve denizlerle kaplı olduğu göz önüne alınırsa bu sonuç pek de şaşırtıcı değildir. Bu çıkarım Türkiye için de geçerlidir.

Osmanlı İmparatorluğu deniz jeopolitiğini kavrayamadığı için duraksadı, geriledi ve çöktü. Akdeniz'de sağladığı deniz yönelişini okyanuslara genişletemedi. Teknoloji, strateji ve doktrin yoksunu Osmanlı Donanması tarihinde üç büyük baskına maruz kalmış ve her baskın sonunda sadece insan gücü ve gemi değil aynı zamanda kara parçalarını da kaybetmiştir.

Çeşme Baskını (1770) sonrası dönemde Kırım ve Karadeniz egemenliği; Navarin Baskını (1827) sonrası Yunanistan, Tunus, Cezayir kaybedilmiştir. Sinop baskını (1853) sonrası Karadeniz'de tersane bile bulundurması yasaklanmış, ama en önemlisi Kırım savaşı sonrası Osmanlı, Avrupa ekonomik sistemine tam bağımlı hale getirilmiştir.

19. yüzyılda zirve yapan sanayi devriminin yaşandığı dönemde Sultan II Abdülhamit'in donanmayı imha derecesinde ihmali Türklerin 20. Yüzyıla donanmasız girmesine neden olmuştur. Bu durum Kıbrıs'ın, Girit'in, Mısır'ın, Romanya/Tuna Havzasının, Libya'nın, Ege Adalarının kaybedilmesi ile Birinci Dünya Savaşında Anadolu'nun denizden işgaline kadar yaşamsal

* Amiral. Eposta: gurdenezcem@gmail.com

tehlikeleri olan süreci beraberinde getirmiştir.

Mustafa Kemal'in “**Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir**” diktumu ile kurulan yeni cumhuriyet, geçmişin hatalarını tekrar etmemiştir. Montreux Sözleşmesi diplomatik bir zafer olarak 13 yıl ayrı kaldığımız Boğazlarımızı anavatana geri katmıştır. 1952 sonrasındaki NATO üyeliğimiz deniz jeopolitik yönelişimizi sadece Türk Boğazları ve Karadeniz'e yönelik olarak kısıtlamış olsa da, 1963 Kıbrıs olayları hükümetlerin Ege ve Akdeniz'e yönelik sürecini tetiklemiştir. 20 Temmuz 1974 sabahı Kıbrıs'ta Deniz Kuvvetleri öncülüğünde Sampson Darbesinden 120 saat sonra yaratılan fiili durum adadaki kalıcı askeri varlığımızı sağlamış ve böylece ikinci donanma etkisi yaratılmıştır.

24 Cumhuriyet Donanmasının öncülüğü ve etkinliği sayesinde Türk dış ve güvenlik politikası deniz jeopolitik çerçevesini çizebilmiş ve bu alandaki çıkarlarımızı koruyabilmiştir. 2023 yılında Türkiye; Türk Boğazları, Kıbrıs Ege, Akdeniz ve Doğu Akdeniz'deki deniz jeopolitiğinin ağırlık merkezlerini ulusal çıkarlar paralelinde koruyabilmeli ve bu çıkarları geliştirebilmelidir.

Montreux Türk Boğazları Sözleşmesi ve yarattığı Karadeniz Güvenlik Rejimi her koşulda korunabilmeli, Karadeniz'de sahilدارlar dışındaki deniz güçlerinin sürekli varlık göstermesi önlenmelidir.

Ege'de egemenliği anlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş 153 ada, adacık ve kayalık sorununun çözümü için gerekirse tek taraflı uluslararası mahkemelere başvurularak inisiyatif alınmalı ve bilhassa Kardak bölgesinde devlet uygulamaları genişletilerek mutlak Türk egemenliği tesis edilmelidir.

Ege Denizi'nde mevcut karasuyu rejimi (6 mil) dışına çıkılması her koşulda engellenmeli; Ege Kıta sahanlığı sınırlarını

belirleme süreci egemenliği tartıřmalđ ada, adacık ve kayalık sorunu çözülene kadar 1976 Bern Mutabakatına uygun şekilde dondurulmalđdır.

Doğu Akdeniz’de en kısa zamanda Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilanı gerçekleştirilmeli, KKTC’nin bağımsızlığı devam ettirilmeli ve her koşulda KKTC’den Türk askerinin çekilmesi önlenmelidir.

Türkiye İçin Nasıl Bir Dünya ve Milli Güvenlik Politikası

Hüseyin Pazarıcı*

Türkiye için nasıl bir dünya ve milli güvenlik politikası konusunu değerlendirdiğimizde başlıca dört sorun önümüze çıkmaktadır. Bunlar güney sınırimız boyunca son yıllardaki gelişmeler, Kıbrıs ve Yunanistan ile ilgili Ege sorunları, önceki sorunlarla aynı nitelikte olmamakla birlikte Ermeni sorunu ve nihayet AB odaklı ilişkilerimizdir.

Güney sınırimızdaki yer alan iki komşu ülkedeki gelişmeler halen Türkiye için en ağır güvenlik sorunları olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlar Irak'ta PKK'nın varlığı ile Kuzey Irak Özerk Kürt Yönetiminin bir bağımsız Kürt devleti kurmak amacıyla gerçekleştirdiği self-determination referandumu olmaktadır. Suriye'de ise PKK-PYD terorist güçlerinin başta özerk bir Kürt yönetimi oluşturmak suretiyle Irak sınırından başlayarak Akdeniz'e kadar inme girişimidir. Ancak anılan iki ülkedeki gelişmeler yalnızca Kürt gruplarının yönetiminde gerçekleşmemekte, özellikle ABD'nin ve kısmen Batılı bazı ülkeler ile İsrail'in de desteği ile gerçekleşmektedir. Türkiye hem bu Kürt guruplarla mücadele etmek hem de onlara verilen yardım ve desteğin kesilmesini sağlamak zorundadır.

Kıbrıs ve Yunanistan ile var olan Ege sorunlarına gelince; Kıbrıs sorunu bir yandan Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarının birarada yaşayabilmesi amaçlı yeni bir statü arayışı görüşmeleri yanında, ayrıca Doğu Akdeniz'de doğal gaz ve petrol yataklarının bulunmasının ortaya çıkardığı bölgenin deniz alanlarının hakça paylaşımını gerektirmektedir ki bugünkü koşullarda bu zor görünmektedir.

---

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye) (Emekli öğretim üyesi). Eposta: huseyin.pazarci@gmail.com

Yunanistan ile ilgili sorunlar ise, başka sorunların da varlığına rağmen, Ege'deki deniz alanları ve hava sahası sınırlamaları ile bölgedeki adacık ve kayalıkların aidiyeti ve adaların askerden arındırılmış statüsü başlıca politik ve güvenlik sorunlarını oluşturmaktadır. Kıbrıs Rum Yönetiminin ve Yunanistan'ın AB üyesi olması nedeniyle her ikisine de AB'nin yardımcı olma olasılığı yanında Kıbrıs Rum Yönetimi ile Yunanistan'ın birlikte Doğu Akdeniz deniz alanlarının belirlenmesi yolunda birtakım antlaşmalar yapması Türkiye'nin dış ve güvenlik politikalarını daha da zora sokabilecektir.

Ermeni sorunu önceleri büyük ölçüde Türklerin 1915-1923 arası Ermenilere soykırım uyguladığı üzerinde oluşturulurken, bu konudaki tezlerinin hukuken güçlü olmadığına giderek ortaya çıkması ile Ermeni mirasçıların mülkiyet hakları ve tazmini konusuna dönüşeceği benzenmektedir. Özellikle ABD Başkanının her 24 Nisan günü konuşmasında bu olaylara ilişkin kullanacağı kelimeye de bağlı olarak başta ABD mahkemeleri olmak üzere Türk mahkemeleri dâhil dünyanın birçok ülkesinde Türkiye'nin bir "hukuk savaşı" na girmesi olasılığını akla getirmektedir. Türkiye'nin ABD ve Batıdan kopması durumunda ise Ermenilerin eskiden olduğu gibi bazı doğu illerimiz üzerinde iddialarını yenilemeleri ve Batının desteğini sağlamaları ile sorunun bir güvenlik sorununa bile dönüşmesi olasılığı az da olsa akla gelmektedir.

AB odaklı Batı ile ilişkilerimiz ise kısmen güvenlik sorunlarını da kapsayabileceği gibi esasen Türkiye'nin dünyadaki yeri sorunudur. AB halen özellikle demokrasi, insan hakları, adalet ve hukukun üstünlüğü konularında Türkiye'ye önemli eleştiriler yöneltmek suretiyle Türkiye'yi arasına almak istememektedir.

Türkiye'nin bütün bu veriler çerçevesinde hem dünyadaki genel durumu hem de güvenliği açısından rahat bir konumda olmadığı açıktır. Bütün bu uluslararası sorunlar yanında

içte de birliğimizi sarsan nitelikte çeşitli ayrımcı yaklaşımlar nedeniyle Cumhuriyetimizin ideolojisi sarsıntılar geçirmektedir.

Türkiye'nin hem iç politika hem de dış politika konusunda ciddi, yeni jeo-politik değerlendirmeler yaparak bunları uygulaması gerekmektedir.

Türk Devrimi ve Arap Dünyası: Çağdaş Ortadoğu'da Ulus-Devlet, Kimlik ve Demokratikleşme Sorunlarının Kökenleri

Recep Boztemur*

Bu bildiri, Türk Devrimi'nin temel niteliklerini özlü olarak vurgulamak ve aynı dönemde Arap dünyasında çeşitli ülkelerde gerçekleşen değişimlerle karşılaştırmak amacını taşımaktadır. Bu mukayesenin, günümüz Ortadoğu'sunda devlet, ulus, kimlik ve demokratikleşme sorunlarının köklerine dair veriler sağlaması öngörülmektedir.

Çalışma, Osmanlı sonrası Ortadoğu ülkelerinin siyasal gelişmelerinin emperyalist ülkeler tarafından biçimlendirildiği kadar, çeşitli Arap ülkelerindeki iç dinamiklerin de devlet-toplum ilişkileri üzerinde etkili olduğunu, demokratikleşme sorunlarının nedenlerinin siyasal ilişkilerin kurulmasında ve gelişiminde aranması gerektiğini vurgulamaktadır.

Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde ulus-devlet inşası ve ulusal ekonominin gelişmesi için gerçekleştirilen devrim sürecini, aynı dönemde Mısır, Suriye, Irak ve İran gibi yakın komşu ülkelerdeki gelişmelerle mukayeseli biçimde incelenmesi tasarlanmaktadır. Bu mukayesede en önemli etken, 1923 Türkiye Cumhuriyeti'nin sadece siyasi ve iktisadi olarak değil, toplumsal, eğitsel ve zihinsel düzeyde de emperyalizmin etkilerinden kurtulmuş olmasıdır.

Türkiye Cumhuriyeti yeni bir ulusal kimlik, yeni bir toplum ve siyasal ekonomi oluştururken, Mısır iktidar boşluğu içinde bulunmakta, Mısır yurtseverleri kendilerini, İngiliz yönetimi, krallık ve siyasal İslam arasındaki iktidar mücadelesinden kurtaramamaktadır.

---

* Prof. Dr. ODTÜ Tarih Bölümü. Eposta: boztemur@metu.edu.tr

İran, Şah döneminde görelî olarak Türkiye'ye benzer reform süreci içine girmekle birlikte, ÷lke, 20. yüzyılın ilk yarısını kuzeyde Rusya / SSCB, güneyde ise İngiliz sömürgeciliğı arasında emperyalist mücadele içinde geçirmiştir.

Suriye ve Irak'ta ulusal gelişmeler askeri darbelerle defalarca kesintiye uğramıştır. Filistin ulusal mücadelesi İngiliz emperyalizmi tarafından engellenmiş, süreç bir Filistin ulus-devleti yerine İsrail'in kuruluşuyla sonuçlanmıştır.

Dolayısıyla, modern Türkiye'nin devrimci gelişme sürecini, aynı dönemdeki Orta Doğı ÷lkelerindeki gelişmelerle karşılaştırmayı amaçlayan bildirimizin, Türk Devrimi'nin sadece çağdaş Türkiye için değil, Ortadoğı ÷lkeleri açısından da önemini ortaya çıkarması beklenmektedir. Bu beklenti kimlik, devlet, demokratikleşme sorunsalları itibariyle bildirinin sonuç vurgusunu oluşturacaktır.

Oturum II: Nasıl Bir Kamu ve Kamusalılık

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Can Hamamcı

Prof. Dr. Koray Karasu
Kamu Yönetiminde Kamusalılığın Yeniden İnşası

Dr. Deniz Yıldırım
*Yenilenmiş bir Cumhuriyet Sözleşmesi İçin Halkçı Siyaset:
Teşhisten Çıkışa*

Dr. Ozan Zengin
Parlamento Öncülüğünde Üniter Bir Devlet

Kamu Yönetiminde Kamusalığın Yeniden İnşası

Koray Karasu*

Bildiri, Cumhuriyetin ilke ve değerleri temelinde özellikle de ilk on yılda gerçekleştirilen yasal-kurumsal değişikliklerle, kamu yönetimi alanında ‘kamunun temsiliyeti’nin ya da ‘kamusallığın inşası’nın nasıl gerçekleştiği ve giderek yitirilen kamusalığın günümüzde nasıl yeniden inşa edilebileceği konularına odaklanmaktadır. Konu, kamusalık, yönetimin örgütlenmesi ve yönetim ilişkileri boyutuyla iki açıdan ele alınmaktadır: Birincisi, mülki ve yerel yönetim örgütlenmesine yönelik düzenlemeler kapsamında devletin teritoryal/toprak örgütlenmesinin kamusalığı, ikincisi ise genişleyen ve derinlik kazanan kamu hizmetlerinin örgütlenmesinin kamusalığıdır.

32

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki kamu örgütlenmesi, dönemin bazı yasal-kurumsal düzenlemeleri, benimsenen politikalar ya da siyaset ve yönetim ilişkilerine egemen olan bazı biçimler nedeniyle ilgili yazında genellikle “*siyasal ve yönetsel güç yoğunlaşması*”, “*merkezileşme*” ya da “*devletçilik*” kavramlarıyla tanımlanmaktadır. Ancak elbette sadece bu kavramlar temelinde tanımlamak mümkün değildir. Örneğin bu dönemde vilayet, köy ve belediyeleri düzenleyen yasalar ile toprak örgütlenmesi, eşitlikçi bir anlayışla yurttaşlara ülke düzeyinde hizmet sunmayı amaçlayan, ekonomik, sosyal ve siyasal nitelikteki bazı hakları güvence altına alan ve mekânsal örgütlenmede kamusal temsiliyeti sağlamayı hedefleyen bir anlayış üzerine inşa edilmiştir. Yine bu dönemde kamu hizmetlerinin kapsam ve içerik itibarıyla önemli oranda genişletildiği görülmektedir.

Ekonomik ve sosyal kalkınmaya yönelik başta kamu iktisadi

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi.Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye).

Eposta: karasu@politics.ankara.edu.tr

teşebbüsleri olmak üzere çok sayıda yeni kamu örgütünün kurulması ile geniş halk kesimleri bir hak olarak kamu hizmetlerinden yararlanma olanağına kavuşmuştur. Kamu hizmetlerinin örgütlenmesinde sadece merkezi yönetim örgütleri tercih edilerek güç merkezde yoğunlaştırılmamış, çok sayıda kamu tüzel kişisi oluşturularak hizmet alanlarının 'kamu'suna kendi uzmanlık alanlarını düzenleme, yönetme yetkisi verilmiştir.

Alım-ihale süreçleri ayrıntılı biçimsel kurallara bağlı kılınarak standartlaştırılmış, kamu kaynaklarının kullanımının kamu adına denetimini gerçekleştirmek üzere yeni kamu örgütleri oluşturulmuştur. Sayılan birkaç kamu yönetimi reformu da göstermektedir ki 'kamu'su gelişmemiş bir devlet örgütlenmesinin mirası üzerine kurulan Cumhuriyetin ilk yıllarında, üreten, paylaşan ve birlikte yöneten bir kamu örgütlenmesi anlayışı ile devletin önemli bir oranda kamusallaştırıldığını söylemek mümkündür.

Son yıllarda kamu yönetimindeki esas sorunun tam da sözünü ettiğimiz bu nokta ile ilgili olduğunu düşünmekteyiz. Günümüz kamu yönetimi reformlarına temel oluşturan yönetim yaklaşımlarında, işletmecilik esaslarının ya da piyasa ilkelerinin kamu yönetimine de yerleştirilmesi düşüncesi hâkimdir. Bu düşünceye dayalı gerçekleştirilen reformların bir sonucu olarak günümüzde, kamusallaşmayı sağlayacak yönetim ilişkileri ve örgütlenme biçimleri yok olmakta, giderek devlet örgütleri ve piyasa örgütlerinin hâkim olduğu 'kamu'suz bir kamu yönetimi ile karşı karşıya kalmaktayız.

Kamu yönetiminde; hem toprak örgütlenmesi hem de kamu hizmetlerinin örgütlenmesi boyutuyla kamusalığın yeniden inşasına ihtiyaç vardır. Bunun için her şeyden önce, içinde bulunduğumuz çağın bir zorunluluğuymuş gibi dayatılan ve yönetim örgütlenmesinde ve ilişkilerinde egemen kılınan söylem, ilke ve uygulamaların sorgulanması ve mümkün olabildiğince de terk edilmesiyle başlanmalıdır.

Devletin kamusallaşmasını sağlayan Cumhuriyet kazanımları göz önünde bulundurularak, günümüz ekonomik, toplumsal ve yönetsel gerçekliğiyle uyumlu bir dizi kamu yönetimi reformu gerçekleştirilmelidir. Merkezi iktidar/yönetim kurumlarında toplanan yetki ve sorumluluk ilgili hizmet alanlarının kamusuna dağıtılmalı ve idari-mali özerkliğin yaşam bulması sağlanmalıdır.

Devletin toprak üzerinde örgütlenmesi, büyükşehir belediyeleri ile ilgili son düzenlemelerde olduğu gibi, etkililik ve verimlilik ya da optimum ölçek gibi ekonomik temeldeki bazı hesaplamalara göre değil, ekonomik ve toplumsal yaşamın ve emek süreçlerinin mekânsal temsiliyetini sağlayacak şekilde düzenlenmeli, biçimlendirilmelidir. Kamu örgütleri, hizmetin bileşenlerinin sözleşme ilişkisiyle piyasadan temin edildiği, esneklik ve performans esasıyla yönetilen yapılar olmaktan kurtarılmalıdır. Sosyal yardımların bir özel hukuk tüzel kişisi olan vakıflar aracılığıyla örgütlenmesi örneğinde olduğu gibi kamu hizmeti ve hak arasındaki bağı koparan uygulamalara son verilmelidir.

Her türlü faydanın özelleştirildiği, buna karşılık ekonomik ve sosyal maliyetlerin devletleştirildiği, yönetim ilişkilerinin “ticari ilişki ve ticari sır” kapsamına hapsedilmesi ile görünmez kılındığı ve denetlenemez hale getirildiği, yeni bağımlılık ilişkileri yaratan ve bunu sürekli kılan kamu-özel ortaklığı gibi modeller terk edilmelidir.

Yenilenmiş bir Cumhuriyet Sözleşmesi İçin Halkçı Siyaset: Teşhisten Çıkışa

Deniz Yıldırım*

Türkiye 100 yıl sonra tarihsel bir kriz ve kırılma dönemi yaşıyor. Bu kırılma, Türkiye'nin 200 yıllık çağdaşlaşma programının tersine çevrilmesini, egemenliğin Saray'dan alınıp halka verilmesiyle tamamlanan Cumhuriyetleşme devrimine karşı yeniden bütün kuvvetin Saray etrafında toplanmasını amaçlayan bir rejim dönüşümünü ve devletle ekonominin kamusal tüm görünümünün tasfiyesini içeriyor.

Bugün Türkiye'de yeni bir rejim inşa ediliyor. Ve adı Saray Rejimi.

Bu rejim İstibdat, İlkel Birikim ve İslamcılık siyaseti üstünde, üç sacayağına dayanarak geliştii, geliştiiyor. Buna karşın bu rejim bir olağanüstü rejim ve istikrarlı bir düzen sağlaması olası görünmüyor. Hegemonik araçlarla yönetme kapasitesi daralan tekelleşmiş Saray Rejimi, toplumu maddi ve manevi baskı araçlarıyla hizaya getirmeyi ve rejimi böyle kurumsal-laştırmayı planlıyor.

Bu planın başarılı olup olmaması, sadece iktidarın ve ittifaklarının yapacakları hatalara değil, aynı zamanda bunun karşısına Türkiye'nin ilerici, Atatürkçü, Cumhuriyetçi, Halkçı, Sosyalist birikiminin yenilenmiş bir kurma iradesiyle ve asgari bir programa dayalı siyasetle çıkıp çıkamayacağına da bağlı.

Zira şimdi bu rejimin hatalarına değil; bu rejimin tahribatına karşı tıpkı Kurtuluş Savaşı'nda Birinci Meclis'te olduğu gibi birleşmeye, asgari bir program etrafında yeni bir kurucu-ka-

* Dr. Siyaset Bilimci. Ordu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.
Eposta: yildirimdenez1979@gmail.com

mucu-Cumhuriyetçi irade yaratma hedefine odaklanmak gerekiyor.

Evet, tarihsel birikimimiz eksik değildir. Türkiye'nin son 150 yıllık demokratikleşme ve çağdaşlaşma tarihi, aynı zamanda gücü Saray'dan alıp adım adım halka verme tarihiyle birlikte ilerlemiştir. Meşrutiyet'ten başlayarak Türkçü, Sosyalist, Halkçı aydınların "demokratizm" programına bağlandıkları görülmüştür. Bir demokratik devrim süreci, Cumhuriyet ilaıyla taçlanmıştır.

Artık koruma iradesiyle değil, kurma iradesiyle hareket edecek bir atılım gerekiyor. Kurma iradesi, tarihsel deneyimle ve oraya yaslanarak olur. Birinci Meclis'in programı Halkçılık Beyannamesi'dir, birleştiricidir. Halkçılık hem siyasal hem de sosyal bir programdır.

36

Siyasal düzeyde Halkçılık, Akçura'da, Tunalı Hilmi'de, Gökalp'te ve sosyalist aydınlarda açıkça görüleceği üzere, Halk Egemenliği'dir. Saray Rejimi'ne karşı halkın söz, yetki ve karar sahibi olduğu bir rejim inşa etmektir. Siyasal Halkçılık, kaçınılmaz olarak Cumhuriyetçidir. Mustafa Kemal'in devrimci birikimi bunun özeti ve ifadesidir. Bugün yeniden, bu anlamıyla siyasal bir Halkçılık programı-siyaseti ihtiyacı günceldir. Rejim yeniden Saray Rejimi'yse, buna karşı halk egemenliğini savunan bir siyasetin programı da Halkçılık olmak zorundadır.

Diğer yandan eski rejimin yıkılışını, Şefik Hüsnü'nün ifadesiyle *Yıkıcı Halkçılık* hamlesini sosyal alanda da *Yapıcı Halkçılık* tamamlamak zorundadır. Tamamlamadığında sonuç ortadadır. Yapıcı Halkçılık, ekonomide halkın çıkarımı savunan, öne alan bir program etrafında mümkün olur. Bu da kamuculuk programıyla ve yöntemiyle mümkündür.

Bugün Türkiye 3. Halkçı Atılım aşamasındadır.

Siyasal ve sosyal alanda Halkçılık programını güncelleyerek yeni bir kurucu-birleştirici irade etrafında bu atılımı yapmak mümkündür. Bildirimizde bu tarihsel birikim, güncel dinamiklere bağlı olarak açıklanacak ve ardından çıkış yolu için “Yeni Halkçılık Siyaseti” önerilerek detayları tartışmaya açılacaktır.

Parlamento Öncülüğünde Üniter Bir Devlet

Ozan Zengin*

38

Kamu yönetimi, yaygın olarak, devlet örgütlenmesiyle ilişkilendirilerek tanımlanmaktadır. Devletin örgütlenme faaliyetlerinin ve bu faaliyetler kapsamında öne çıkan örgütlerin işlevleri ile işleyişlerine odaklanmış bir alan olarak değerlendirilmektedir. Kamu yönetiminin “kamu”su toplum, halk, insan topluluğu gibi kavramları/olguları işaret etmekten çok devleti kendisine referans almaktadır. Burada bahsi geçen devlet ise en üst siyasal iktidar olan egemenliğin somutlaşmış hali, iktidar mücadelesinin ve farklı çıkarların uzlaşma zemini ya da farklı toplumsal tabakaların-sınıfların çatışması ve bu çatışma sonucunda egemen sınıfın kurduğu düzenin yürütücü mekanizması gibi siyasi içerimleri olmayan aygıtsal bir devlettir. Kamu yönetimi alanında “yönetim” meselesi, değerler yüklü “siyaset” alanının dışında ve aynı zamanda alınan kararları [belirlenen politikaları/siyasaları (policy)] uygulama bağlamında siyasetin altında, uzmanlık bilgisine dayalı teknik bir mesele olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda kamu yönetimi, siyasetten ve toplumsal yapıdan kopuk bir şekilde düşünülmekte ve inşa edilmektedir. Kamu yönetimine ilişkin bu genel eğilimin Türkiye açısından da geçerli olduğu söylenebilir.

Günümüzde “kamu”nun toplum ve/veya halk doğrultusunda anlamlandırıldığı bir kamu yönetimi yaklaşımına ihtiyaç duyulmaktadır:

- Toplum mühendisliğine soyunmadan, toplumdan kopmadan ve kendisini onun üstünde konumlandırmadan toplumsal yapıya ve ilişkilere duyarlı;
- Ülke sınırlarında yaşayan insanları, seçmen ve/veya edilgin bir hizmet alıcısı olarak görmeyip hak ve yükümlülükleri olan

* Dr. Ankara Üniversitesi. Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye). Eposta: ozengin@politics.ankara.edu.tr

yurttaşlar ve daha da ötesi toplumsal yaşamın inşacısı olarak gören;

- Bütünsel bir anlayışla evrensel insan hakları kazanımları ışığında ülkede yaşayanların ihtiyaçlarının farkında olan;
- Muğlak ve içi boşaltılan bir kamu yararı üzerine kendisini kurmayıp ekonomik, siyasal, kültürel vb. yönlerden farklı toplumsal kesimlerin beklentilerinde belli düzeyde birleştirici ortaklıklar arayan;
- Çoğunluğun despotizmi yerine farklı görüşlere hoşgörülle yaklaşan ve değer veren çoğulcu bir demokrasiyi kılavuz edinen;
- Belli kesimleri, kişileri kayıran; onlara ayrıcalık tanıyan değil, eşitlikçi bir bilinçle maddi ve sosyal hakları geliştirmeye dönük ilerici bir kamusalılığı ülkü edinmiş;
- Yurttaşlarla paylaşım içinde olarak, farklı boyutlarıyla refah düzeyinin artmasına yönelik “kamu hizmeti” siyasaları belirleyen;
- Hiç kimseyi kamu hizmetlerinden mahrum bırakmayan, dışlamayan;
- İlerici bir kamusalılık çerçevesinde üretimde, tüketimde ve bölüşümde kaynakları etkin ve eşitlikçi bir biçimde kullanan;
- Gelir adaletini sağlayarak gelir, servet ve harcama-hizmet unsurları temelinde hakça vergi toplayan ve hizmet sunan;
- Kamusal bilince sahip kamu görevlilerine güvenceli çalışma olanakları sunan, kademe sayısı fazla olan katı hiyerarşik bir yapılanmadan ve bu yapılanmaya ait unvan ve statü karmaşasından uzak bir çalışma sistemi kuran;
- İşbirliği ve işbölümüne dayalı merkezi yönetim-yerel yönetim ilişki düzenine sahip, tepeden inmece olmayan merkezi yönetim yönlendirmesini olağan kabul ederken yerel yönetim özerkliğini gözetilen bir kamu yönetimi arayışı içinde olunmalıdır.

Buradaki temel ilkeleri ve değerleri benimsemiş bir kamu yönetimi anlayışını hızlı ve sorunsuz bir biçimde hayata geçirmek kolay değildir. Kamu yönetimine ilişkin her bir alt unsu-

run (hukuk kuralları, kurum yapıları, personel rejimi, bütçe sistemi vb.) bütünlükten kopmadan ayrı ayrı çalışılması gerekmektedir.

Türkiye özelinde mevcut kamu yönetimi düzeni özlü bir biçimde açıklanarak düşünülürse, Türkiye Cumhuriyeti, üniter bir devlet yapılanmasına sahiptir. Türkiye’de tek bir egemen yapı söz konusudur ve bu egemenlik, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde somutlaşmaktadır. Yasama organı gibi tek bir yürütme organı, adli ve idari yargı olmak üzere iki ayaklı tek bir yargı düzeni bulunmaktadır. Merkezi yönetimin belirleyiciliğinde merkezden yönetimle birlikte yerinden yönetim esasına göre kamu yönetimi örgütlenmiştir. Kurum ve bu kurumların görevleri itibarıyla yönetimde parçalılık değil bütünlük aranmaktadır. Merkezi yönetimin nüvesini oluşturan bakanlıkların ülke çapına il ve ilçe temelinde yayılan taşra örgütlenmeleri (mülki örgütlenme), merkezi yönetimin bir parçasıdır. Yerleşim yeri ve/veya dışı olmak üzere yetki ve görev alanları taşra örgütlenmeleriyle aynı alana (territory) denk düşen yerel yönetim birimleri, idari özerklik sahibi olarak “mahalli müşterek” nitelikli yerel hizmetleri kurum içi organları, kendilerine ait gelir kaynakları ve kendi personeli eliyle vermektedir. Yerel yönetimler dışında belli bir hizmete özgülenerkek ayrı bir kamu tüzel kişiliğiyle donatılmış ve örgütlenmiş hizmet yerinden yönetim kuruluşları da bulunmaktadır. Çeşitli kamusal hizmetlerde (ekonomi, bilim, kültür, sosyal güvenlik vb.) uzmanlaşmış bu (kamu) kurumlar(1), başbakanlık ya da bir bakanlıkla ilişkilendirilerek faaliyet yürütmektedirler. Hem yer yönünden hem de hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşlarının merkezi yönetimle ilişkisinde başat ilke, idari özerklik değil yasalarla açıkça belirtilerek dar yoruma tabi tutulması gereken ve istisnai bir denetimi işaret eden idari vesayettir. Üniter devlet kapsamında, farklı egemen yapıların kurulmasını öngören siyasi nitelikli özerklik tartışmaları yapmak zaten mümkün değildir.

Kamu yönetimi örgütlenmesini çevreleyen siyasal sistemin niteliği değerlendirilirse, son on yıldır anayasa değişiklikleri ile parlamenter sistemden, yarı-başkanlığa, oradan da Türkiye'ye özgü olan Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmiştir. Devletin ve ulusun birliğini temsil eden, kurumlar üstü tarafsız ve siyaseten sorumsuz devlet başkanlığından doğrudan halk tarafından seçimle iş başına gelen; partilerin seçim sürecine katıldığı; bakanlar kuruluna sürekli başkanlık ederek kendi yerleşkesinde toplayan; bir siyasi partiyle doğrudan organik bağ kuran; parlamentodan yetki almadan kararname çıkartabilecek olan; bu kararnamelerle kamu tüzel kişilikleri kurabilen, bakanlıklar ile taşra örgütlenmesini düzenleyebilen; mahkeme düzenin kurulmasından ve hâkim ve savcılarının özlük haklarından sorumlu kurulun üyelerinin yarısını belirleyen; fesih yetkisine sahip; yürütme organını tek başına temsil eden bir Cumhurbaşkanı'na dönüşüm ve Cumhurbaşkanı eksenli bir hükümet sistemine geçiş söz konusudur. Yargının bağımsız olduğu; hem varoluşsal hem de kullanım itibarıyla egemenliğin içeriğinin asıl olarak parlamento tarafından belirlendiği; yasama ve yürütme organlarının denge esası üzerinden birbirleriyle ilişki kurduğu, kimi zaman işbirliğine gittiği kimi zaman ise birbirlerini denetledikleri "ideal" başkanlık sistemi kurgusunun uzağında duran bu yeni sistemin işleyişi, destekleyici yasal düzenlemeler ve uygulamalar ışığında kendisini gösterecektir.

Bu bildiride değişen hükümet sistemi göz önünde bulundurulup üniter devlet yapılanmasını sorgulayıcı siyasi içerikli özerklik önerileri de dikkate alınarak, ekonomi politik açıdan kendi ayakları üzerinde durabilen, "ulus" paydasında toplumcu ve bağımsız, dincileşmeye karşı laikliği savunan bir anlayış uzantısında parlamentonun birincil organ olarak öne çıktığı, başlangıçta belirtilen (kamu yönetimine ait) değerleri taşıyan üniter devlet yapılanması işlenecektir.

Oturum III: Nasıl Bir Haklar Düzeni

Oturum Başkanı: Sabih Kanadoğlu

Prof. Dr. Rona Aybay
Uyrukluktan Yurttaşlığa Geçişin Bazı Temel Haklar Bağlamında İncelenmesi

Prof. Dr. Seyhan Erdoğdu
Dünden Yarına Sosyal Haklar

Prof. Dr. Gamze Yücesan Özdemir
21. Yüzyılın Haklar Rejimi ve Kadınlar

Prof. Dr. Onur Karahanoğulları
III. Cumhuriyet'te Din ve Kamu Hizmetinin Kaldırılması, Laiklik

Uyrukluktan Yurttaşlığa Geçişin Bazı Temel Haklar Bağlamında İncelenmesi

Rona Aybay*

I) Osmanlı'dan devralınan kalıt (1876 Kanun-ı Esasisi; Mebus Seçimi; Kapitülasyonlar)

Osmanlı Devletinde, devletin egemenliği altındaki kişiler, Padişahın kulu ve tebaasıdır.

44 Halk, (reaya) “sürü” olarak görülür; Padişah bu sürünün sahibi ve koruyucusu sayılır. Uyrukları, din ve mezhep farkına göre sınıflandırma (“Millet” sistemi”) Gayrimüslim tebaa bir tür “ikinci sınıf” sayılır idi ise de; Devletin çöküşü döneminde bunun tam tersi bir durum ortaya çıkmış kapitülasyonlardan yararlanmak için yabancı devlet uyrukluğuna geçmek ve böylece Osmanlı güvenlik güçleri ve yargısı karşısında bağımsızlık elde etmek, belli çevrelerde yaygınlaşmıştır. “Himaye Pasaportları”.

II-) TBMM Dönemi

Bu dönemde kabul edilmiş 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ; “Temel Haklar ve Özgürlükler” konusunda düzenleme içermeyip, sadece devletin örgütlenmesiyle ilgili hükümler koymuş olduğundan, çağdaş anlamda bir Anayasa sayılamaz.

III) 1924 Anayasası ve Sonrası

Temel amaç; 1789 Fransız Devrimi ve Aydınlanma Felsefesinden esinlenen; özgür bireylerden oluşan, çağdaş bir toplum kurmak. Tekke, Zaviye ve Türbelerin kapatılması, “Efendi,

* Prof.Dr. Yakın Doğu Üniversitesi,. Hukuk Fakültesi. (KKTC) Öğretim Üyesi.

Eposta: ronaaybay@gmail.com

Bey, Paşa gibi lakap ve unvanların” yasaklanması vb.: Medeni Kanun.

1924 Anayasası, “Türklerin Kamu Hakları” başlığı altında zamanına göre yeterli sayılabilecek 20 maddelik (m.68-88) bir bölüm içermektedir. Ancak, bu düzenlemede haklar ve özgürlüklerin ekonomik-sosyal nitelikteki bir alt yapıyla desteklenmeksizin sıralanmış olduğundan bunlar “soyut” niteliktedir. Bu anlayış 1789 Fransız Deviminin özgürlük anlayışını yansıtır.

IV) 1789’un Soyut “Birey” Anlayışının Yetersizliklerini Gidermeye Yönelik “Somutlaştırma” Çabaları

Bu çabaların amacı, Cumhuriyetin yasalar yoluyla getirdiği “özgür yurttaş” kavramının hayata geçirilerek “somutlaştırılması”dır. Bu amaca, yurttaşlara getirilmiş olan soyut özgürlüklerin fiilen gerçekleşmesi için, maddi koşulların sağlanmasıyla ulaşılabilir.

1) Toplumu çağdaştırmaya yönelik, “genel “nitelikli çabalar: fabrikalar açma, karayollarını, demiryollarını, denizyollarını geliştirme; uluslararası ölçü, tartı ve saat sistemini kabul etme; Alfabe Reformu, giyim-kuşam alanındaki yenilikler” vb.

2) Bireyleri “Özgürleştirme”ye Yönelik Çabalar:

a-Bireyleri “zihinsel” olarak özgürleştirecek çabalar: Eğitim, Din temelli eğitim kurumlarının kapatılması, okullar açılması, Alfabe Reformu, Köy Enstitüleri vb.

b-Bireyleri ekonomik olarak özgürleştirmeye yönelik çabalar: Nüfusun büyük bölümü 40.000 kadar köyde yaşar durumdadır. Köylülerin büyük çoğunluğu, topraksız; başkasının toprağında ortakçı, yarıcı, maraba, işçi durumundadır. Köylü-

yü toprak sahibi çiftçi yapmak için Toprak (Tarım) Reformu girişimleri yapılmıştır. (Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu vb.); Kooperatifçiliğin teşviki vb.

Dünden Yarına Sosyal Haklar

Seyhan Erdoğan*

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, iki savaş arası dönemin ticaret savaşlarını, mali krizlerini ve depresyonunu tekrar yaşamak istemeyen dünya devletleri, kapitalist sistemi düzenleyecek ve sosyal yönden kabul edilemez yönlerini giderecek yeni çözümler üretme arayışına girmişlerdir. Piyasaların kendiliklerinden dengeye gelmediği, işsizlikteki artışın, talepte azalmaya, talepteki azalmanın ise üretimin ve yatırımların daha da düşmesine yol açtığı görüşü genel kabul görmüştür.

Hükûmetlere mali ve parasal politikalarla talebi artırma görevi yükleyen, buna bağlı olarak da kamu yatırımlarını ve devletin işlevlerinde önemli ölçüde genişlemeyi destekleyen anlayış, bu yaklaşım temelinde şekillenmiştir.

Devletin geliri yeniden dağıtması; eğitim, sağlık, emeklilik, işsizlik ödemeleri ve konut gibi sosyal programlar aracılığı ile gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ve ulusal düzeyde sosyal hukuktaki gelişmeleri, işçi sınıfı mücadelesinin rolünü göz ardı etmeden, bu sosyo-ekonomik temelde açıklamak uygun olacaktır.

1970'li yılların sonlarında daralan iç pazarlar, dış pazarlarda yoğunlaşan rekabet, artan petrol fiyatları, verimlilik artışlarını geçen ücret artışları, düşen kâr oranları ve refah devletinin maliyetleri mevcut birikim rejiminin

* Prof. Dr. Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye) (Emekli öğretim üyesi).
Eposta: seyhanerdogdu@gmail.com

sınırlarını zorlamış ve neoliberal doğrultuda biçimlenen küresel kapitalizm dönemi başlamıştır.

Bu dönemde, bir yandan üretim sisteminde ve üretimin organizasyonunda köklü değişiklikler olurken bir yandan da tüm dünyada mal ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi, sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması, kamunun elindeki üretim birimlerinin, alt yapı hizmetlerinin ve sosyal hizmetlerin özelleştirilmesi, iş yasalarının esnekleştirilmesi, sosyal devlet harcamalarının daraltılması şeklindeki neo-liberal anlayış iktisat politikalarına egemen olmuştur.

48

19. yüzyıl kapitalizminin liberal yaklaşımları yeniden gündeme gelmiş, Sosyal hukukun temeli olan '*res publica*' yerini '*res privata*' ya bırakmıştır.

Ulusal ekonomi açısından anahtar nitelikte olan ara malların (demir-çelik, petro-kimya), geniş emekçi kesimlerin tükettiği nihai malların (süt, ekmek, ilaç, vb.), alt yapı hizmetlerinin (enerji, su, haberleşme, ulaşım, vb.) kamusal mal sayıldığı günler geride bırakıldığı gibi, bugüne kadar kamusal hizmet grubuna girdiği düşünülen ve genel, ortak, zorunlu nitelik taşıdığı herkesçe kabul edilen eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik de özel hizmet olarak kabul edilmiştir.

Çalışma hakkı, asgari gelir ve insanca çalışma koşulları hakkı, sendikal haklar, sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı, barınma hakkı sosyal hukuk devletinin yükümlülüğünde kamusal olarak korunan ve sağlanan haklar olmaktan çıkmış piyasanın koşullarıyla sınırlanmıştır.

Bu anlayışla, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi hizmetlerden fayda sağlayan kişilerin yurttaş kimlikleriyle değil müşteri kimlikleri ile piyasa alanında yerlerini alacakları öngörülmüştür.

Metalaştırılan sosyal hizmetleri satın almaya yetecek düzeyde geliri olmayan vatandaşlar ise “muhtaç” olduklarını kanıtlamaları koşuluyla, Dünya Bankası gibi mali kuruluşların hibelerinden, merkezi ve yerel devletin sosyal yardımlarından ve vakıfların, cemaatlerin ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının hayırseverliğinden yararlanmak durumundadır.

21. Yüzyıl’da insanlık sosyal haklar açısından ileriye doğru bir adım atacaksa önce kaybettiklerini geri kazanmak ve başta eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik olmak üzere temel sosyal hakların tüm yurttaşlar için kamusal teminini yeniden inşa etmek durumundadır. 21. Yüzyılda insanlığı bekleyen yeni görev ise “hakkı olmaya hakkı olmayanları” yani göçmenleri de ayırimsız olarak sosyal hukukun kapsamına alabilmektir.

21. Yüzyılın Haklar Rejimi ve Kadınlar

Gamze Yücesan-Özdemir*

Haklar rejimi, toplumdaki yurttaşlık mekanizmasının hukuku tanımlayan ve somutlaştıran yasal ve toplumsal uygulamalar bütünüdür. Bu nedenle haklar rejimini tartışmak, temelde yurttaşlık ve toplumsal eşitlik üzerine tartışmayı içinde barındırır. Haklar rejiminde görünür olan yurttaşlık ve toplumsal eşitlik konusu, içinde yaşadığımız koşullar nedeniyle günümüzde özellikle kadınlar üzerinden tartışılmalıdır. Buradan hareketle bu tebliğin konusu, 21. yüzyılın haklar rejiminin oluşumunda kadının rolüdür.

Bugün hızla çözülmekte olan mevcut haklar rejimi, 18. ve 19. yüzyıllardaki çeşitli toplumsal mücadeleler içinde, farklı toplumsal sınıfların önderliğinde oluşmuş ve 20. yüzyılda kurumsallaşmıştır. 18. yüzyılda burjuvazinin oluşumu ve aristokrasiye karşı mücadelesinin toplumsal temelini oluşturan ilk kuşak haklar, Fransız ve Amerikan devrimlerinin ardından, yeni toplumun temel ilişki setlerini oluşturmuştur.

Bugün *medeni haklar* olarak adlandırılan bu haklar demeti, oy verme özgürlüğü, konuşma özgürlüğü, çalışma özgürlüğü, mülkiyet özgürlüğü gibi liberal yurttaşlık haklarını içermektedir. Ancak bu haklar rejimi, burjuva içeriği nedeniyle beyaz, erkek, varlıklı bireyler için geçerli kılınmış, işçi sınıfı ve kadınlar bu haklardan dışlanmışlardır.

Bu nedenle 19. yüzyılda işçi sınıfının ve kadınların başını çektiği toplumsal mücadeleler, bu haklar rejiminin genişletilmesi ve zenginleştirilmesi yönünde olmuştur. Günümüzde *sosyal haklar* olarak adlandırılan bu ikinci kuşak, hem yeni hakların tanımlanması hem de ilk kuşak hakların tüm toplumsal

*Prof. Dr. Ankara Üniversitesi. İletişim Fakültesi. Eposta: gamzeyucesan@hotmail.com

gruplara yaygınlaştırılması gibi ikili bir sonuç doğurmuştur. Dolayısıyla sosyal haklar, emeğin haklarıdır. Emeğin hakları ise tüm toplumun yararını içeren haklardır.

Bu süreçte kadınlar, eşit yurttaşlık haklarını 19. ve 20. yüzyılda kendi mücadeleleri ile elde etmiş ve toplumsal eşitlik mücadelesinde önemli bir basamak oluşturmuşlardır. Uzun bir tarihsel mücadeleye yaslanan, işçi sınıfının ve kadınların hak mücadeleleri ile oluşan bu haklar demeti, 20. yüzyılda kumsallaşmıştır.

1980'lerden günümüze tüm dünyada yaşanmakta olan neoliberal süreç ise, hakların toplumsal içeriğini yeniden erozyona uğratmakta ve toplumun geniş kesimlerini giderek daha fazla oranda haklardan dışlamaktadır.

Türkiye'de emekçilerin, yıllar içinde mücadele ile kazandığı tüm hakları, hızla kayıp içindedir. Kamusal eğitim ve sağlık ortadan kalkmakta, güvenceli istihdam yok edilmekte ve kadın-erkek yurttaşlığına dayanan sosyal ve siyasal yapı dağılmaktadır. Emeğin haklarının yok edilmesi, toplumu gericiliğe ve yoksulluğa doğru yöneltmektedir. Gericiliği ve yoksulluğu en derinden deneyimleyenler ise kadınlardır.

Bu koşullarda 21. yüzyılın haklar rejiminin oluşumunda kadınların özel bir rolü bulunmaktadır. Hakların yeniden toplumsallaştırılması ve herkesi eşit yurttaşlık temelinde kapsayan bir haklar rejiminin kurulması, emeğin haklarının yeniden kazanılması ile birlikte kadınların toplumsal haklarının geliştirilmesini de gerektirir.

Unutulmamalıdır ki; bu hakların geliştirilmesi ve bunlar için mücadele edilmesi, ancak kadınların kendi mücadeleleri ile mümkün olacaktır.

Söz konusu haklar, kadınlara “sunulacak” dışsal yenilikler

olarak değil, kadınların kendi mücadeleleri ve talepleri ile topluma kazandıracakları tohumlar olarak görülmelidir. Bu süreçte diyalektik bir ilişki içinde kadınların kendi köklerini yeni haklar rejimine ettikleri bir mücadele anlayışı benimsemelidir. Bu yaklaşım, kadınların, hak mücadelesinin temel öznesi olduğunu vurgulaması açısından da anlamlıdır.

III. Cumhuriyet'te Din ve Kamu Hizmetinin Kaldırılması, Laiklik

Onur Karahanogullari*

Türkiye'de devlet, bireylerin dinsel gereksinimlerini karşılayacak toplumsal örgütlenmeyi, piyasanın işleyiş kurallarından büyük oranda bağımsız kılarak bir kamu hizmeti olarak üstlenmiş durumdadır. Bireylerin dinsel inançlarının gereklerine göre yapacakları etkinlikleri devlet tarafından dıştan düzenlenmekle, yani bu davranışlar kolluk rejimine bağlanmakla yetinilmemiş; devlet dinsel toplumsal gereksinimlerin karşılanabilmesi için gerekli olan hizmet üretiminin büyük bölümünü üstlenmiş ve bireylerin bunlardan yararlanmalarını mübadele rejiminin dışına çıkartmıştır. Türkiye'de Müslümanlar için gereksinimleri karşılayacak hizmet üretiminin büyük bölümü, bireylerin serbest girişiminde ve serbest mübadele alanında değildir. Dini etkinliklerde bulunup bulunmama özgür olmakla birlikte, bu etkinliklerden *toplumsal nitelikte olanlarının* gerektirdiği hizmet üretimi genel olarak devlet tekelindedir; devlet tarafından üretilmekte ve para ödeme koşuluna bağlanmadan yararlanılmak üzere mübadele rejimi dışında topluma sunulmaktadır. Dinsel etkinliklere yönelik kamu hizmeti üretimi, ibadeti aşarak birçok kamu hizmetinin dinselleştirilmesine de yönelmiştir.

Türkiye'de çoğunluk *dini bir kamu hizmeti* olarak örgütlenmiştir. *Devlet dinsel nitelikteki toplumsal gereksinimleri* karşılamak üzere kamu hizmeti üretmektedir. *Din kamu hizmetinin* örgütü Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Diyanet İşleri Başkanlığı, en alt birim olarak camilerle, ilçe ve il müftülükleriyle, merkez teşkilatıyla *mülki bürokrasiye* koşut bir *dinsel bürokrasi* örgütlenmesidir. Devletin din teşkilatı (din bürok-

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye).
Eposta: Onur.Karahanogullari@politics.ankara.edu.tr

rasisi), genel idarenin taşra ve başkent teşkilatının eşi olarak örgütlenmiştir. Din bürokrasisiyle örgütlenmiş olan bu din kamu hizmetine, diğer kamu hizmetlerinin sunumunda Diyanet İşleri Başkanlığı ile işbirliği yapılması sonucunda *dinselleştirilmiş kamu hizmetleri* de eklenmeye başlanmıştır.

Din kamu hizmetinin örgütlenmesi olan Diyanet İşleri Başkanlığı, taşra ve merkez örgütlenmesiyle bakanlık benzeridir. Anayasa “genel idare içinde” yer aldığı kurala bağlamış olmakla birlikte yasası Diyanet İşleri Başkanlığının Başbakanlığa bağlı olmasını öngörmektedir. Genel idare, bakanlıklar biçiminde örgütlenir ya da örgütler bakanlıklara bağlanır. Diyanet İşleri Başkanlığı, hizmet birimleri olan camileri, ilçe ve il müftülükleri, merkez ve yurtdışı teşkilatıyla bir *bakanlık gibi örgütlenmiştir*. Başbakanlığa bağlı olması, “bağlı kuruluş” olmanın hiçbir hukuksal ve yönetsel sonucunu taşımamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, başkanının yönetiminde bir bakanlık gibi çalışmaktadır. Örneğin, tüzelkişiliğe sahip olmayan bir bağlı kuruluş olarak yönetmelik çıkartma yetkisine sahip olmamasına karşın, yalnızca adında “yönetmelik” sözcüğü eksik olan aynı nitelikte kuralkoyucu işlemler çıkarak düzenleme yetkisi kullanmaktadır.

Üretmekte olduğu din kamu hizmeti incelenmeksizin Diyanet İşleri Başkanlığı değerlendirilemez. Diyanet İşleri Başkanlığı, camiler, merkez, il ve ilçe müftülükleriyle, kurslarıyla, diğer idarelerle yaptığı işbirliği programlarıyla bir din kamu hizmeti ve din bürokrasisi olarak ele alınmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığını salt bir “başkanlık” olarak ele almak onun yalnızca başkent teşkilatını görmek ve tüm ülkeye yayılmış olan yönetsel olgunun büyük bölümünü gözden kaçırmak sonucunu doğurur. Bu durumda “Diyanet İşleri Başkanlığı kapatılsın” ya da “Tüm İslam yorumları Diyanet İşleri Başkanlığı içinde örgütlenin” istemlerinin, bilgimizi başkent örgütü ile sınırlamadığımızda, tüm din bürokrasisini kaldırma ya da tüm din bürokrasisini birkaç katına çıkartma sonucu doğuran istem-

ler olduğu görülür. Olgunun tümünü kavramadan siyasal istemler geliştirmek eksik olabilir.

Devletin laik niteliği ile din kamu hizmetinin varlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, bir çelişki ya da enazından açıklanması gereken bir özellik olarak durmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, Tanzimat ile başlayan laikleşme sürecinin devrimci aşamasıdır. Laikleştirici kökten değişiklikler laikliğin anayasa hükmü olmasıyla sonuçlanmıştır. Bundan sonra Anayasadaki laiklik ilkesine hiç dokunulmamıştır. Günümüzde de Anayasanın 2. maddesine göre “Türkiye Cumhuriyeti, ... lâik ... bir hukuk Devletidir.” Anayasalarda yer alan laiklik ilkesine hiç dokunulmamış olmakla birlikte laikleşmiş kurumlarda yeniden dinselleştirme yaşanmış, dönem dönem bunun hızı ve yoğunluğu artmıştır, artmaktadır.

55

Türkiye Cumhuriyeti’nde laikliğin Fransız laikliğinden örnek alınarak kurulduğu saptaması Kemalist, Atatürkçü, muhafazakâr, siyasal İslamcı, liberal, sol liberal hemen her düşünsel ve siyasal çevrede bulunmaktadır. Bu saptamaya, siyasal konumuna göre, Cumhuriyetçilerde Türkiye’de din kamu hizmeti nedeniyle ortaya çıkan özgünlüğu açıklama denemesi ya da Liberallerde ve Cumhuriyet karşıtlarında Fransız laikliğinin ne denli otoriter olduğu eleştirisi eşlik eder.

Türk Devriminin Fransız laikliğini örnek aldığı doğrudur. Bununla birlikte Türk laikliğinin Fransız modeline göre kurulduğunu savunanlar, o dönemde henüz yirmi yıllık olan Fransız Devlet – Kilise ayrılığı modelinin ya da Devrim sırasındaki kısa ayrılığın örnek alındığı sanısındadırlar. Devrim öncesi tarihi bir yana bırakılırsa günümüz Fransız laikliğinin Devrim, Kısa Ayrılık, Konkordato ve Ayrılık aşamalarından geçerek oluştuğunu söyleyebiliriz. Türkiye Cumhuriyeti kurulurken tamamlanmış olan tüm bu aşamalar elbette Cumhuriyet kurucuları için örnek olmuştur.

Türk Laikliği, Fransız Ayrılık Laikliği (1905) değil, büyük oranda Fransızların Konkordato (1801) Laikliğidir. 1801 yılında Napolyon ve Papa bir anlaşma imzalamış, Fransa'da bir din işleri bakanlığı kurulmuş, papazlar kamu görevlisi olmuş, kiliselerin ve din bürokrasisinin giderlerini karşılamak üzere bütçeye para konulmuş, devletçe tanınan dinler sistemine geçilmiş ve din bir kamu hizmeti olmuştur. 1905 yılında ise çıkarılan bir yasa ile Devlet ile Kilise ayrılmış, din kamu hizmeti özelleştirilmiş, din, örgütlü veya bireysel etkinlik niteliğiyle tapını kavramıyla ve serbestlik ilkesi çerçevesinde düzenlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda örnek alınan ve günümüzde de sürdürülen Fransız laiklik modelinin Devlet – Kilise Ayrılığı modeli olmayıp laikleştirici reformlarla desteklenen Konkordato laikliği olduğu görülecektir. Fransa'da III. Cumhuriyette laikleştirici düzenlemeler yapılmış ve Cumhuriyetin olgunlaşmasıyla ayrılık gerçekleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin laikliği, tamamlanmamış bir laikliktir. Fransız laikliğinin tüm bu aşamalarının bilinmesi, Türkiye'deki laikleşmeyi, laikliğin düzenleme biçimini ve gelişme yönelimini anlamak için veri sunacaktır.

Oturum IV: Nasıl Bir Kùltür ve Eğitim Politikası

Oturum Başkanı: Hikmet Uluğbay

Prof. Dr. Kemal Kocabaş
Köy Enstitülerinden Günümüze Esintiler

Mustafa Gazalcı
Cumhuriyetin Laik, Bilimsel Eğitim Anlayışı: Sapmalar ve Önlemler

Prof. Dr. Hasan Şimşek
Yeni Toplumcu Okul

Prof. Dr. Sinan Bayraktaroğlu
Dil Çıkmazı ve Çözüm Önerileri

Prof. Dr. Kürşat Yıldız
2023'ün Şafağında Türkiye'de Bilim ve Üniversite Politikaları

Köy Enstitülerinden Günümüze Esintiler

Kemal Kocabaş*

Türkiye, 2018 yılında pek çok alanda kaotik bir süreçten geçiyor. İçinde yaşadığımız bu süreçte özellikle ülkenin yaşadığı eğitim-kültür sorunları ülkenin geleceğine ilişkin kuşku ve kaygıların yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Son on altı yıldaki eğitim politikalarının kısa özeti “**dinselleştirme ve piyasalaştırma**” eksenli olup toplum mühendisliği üzerine kurgulanmıştır.

Cumhuriyetin akıl ve bilime dayalı eğitim, kültür politikaları yerine anaokulundan üniversitelere kadar tüm eğitim süreçlerinde din eksenli eğitim politikaları öne çıkarılarak evrensel pedagojinin ilkeleri askıya alınmış, farklı iki kurum olan okul ve caminin işlevleri karıştırılmış, eğitim adeta tarikat ve cemaatler tarafından yönetilir hale gelmiştir.

Tüm bu eğitim politikalarının sonucunda ulusal ve uluslararası sınavlar, hazırlanan raporlar; Türk eğitim sisteminin niteliğini tümüyle kaybettiği, nitelikli öğretmen yetiştiremediğini, eğitimde eşitsizlik ve adaletsizliklerin yoğunlaştığını işaret etmektedir.

Türkiye, eğitim ve kültür alanında yaşanan tüm bu olumsuzlukları aşabilecek deneyim ve birikime sahiptir.

Türkiye'nin 1936 Eğitim Kurulları, 1938 Köy Öğretmen Okulları ve 17 Nisan 1940 tarihinde TBMM'nde kabul edilen Köy Enstitüleri Yasası süreçleri ve dönütleriyle “**insan, sanat, demokrasi**” merkezli özgün bir kazanımın adıdır.

Köy Enstitüleri çok kısa ömrüne rağmen kazanımlarıyla ülkemizin geleceğine ilişkin arayışlarda önemli bir referanstır.

* Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Fakültesi Öğretim Üyesi. Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Genel Başkanı. Eposta: kekocabas@gmail.com

1940'lı yılların sosyolojik koşullarıyla, 2018 yılının sosyolojik koşulları tabii ki farklıdır. Ama Köy Enstitüleri düşüncesinin eğitim felsefesi hâlâ günceldir ve aşılammıştır.

Hayatın gerçek problemleri üzerinden geliştirdiği öğrenme kavramları, toplumun yoksul kesimlerine ve kız öğrencilerine yönelik pozitif ayrımcı eğitim politikaları, demokratik eğitim, toplumsal duyarlılığı, bireyin özgürlüğünü, yaratıcılığını geliştiren ulusaldan evrensele sanat eğitimi, öğrencinin doğuştan getirdiği yeteneklerinin ortaya çıkarılmasını sağlayan çağdaş eğitim süreçleri aşılammayan kazanımlardan bazılarıdır.

Köy Enstitülerinin kuramcısı, uygulayıcısı İsmail Hakkı Tonguç, enstitü eğitiminin amacını kısaca “**...Türk çocuğunun yaratıcı kudreti meydana çıkarılmış, gelenekçi okulun çocukları ezen, yıpratın sakat usulleri yerine yeni metotlar geliştirilmiştir.**” şeklinde tanımlamıştır.

1940'lı yıllarda “Canlandırılacak Köy” projesiyle hayata geçirilen Köy Enstitüleri nitelikli eğitimin, nitelikli öğretmen yetiştirmenin ve laik, demokratik, bilimsel eğitimin özgün kurumları olarak eğitim tarihimizde onurla yer almıştır.

Bildirimiz, günümüzün ağır eğitim sorunlarının çözümüne Köy Enstitüleri penceresinden bakarak öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Cumhuriyetin aşılammayan toplumsal değişim projesi olan Köy Enstitüleri eğitim sistemi değişen ülke koşullarına rağmen gelecek için aydınlık bir çıkış yoludur, ülkenin geçmişindeki yarındır.

Cumhuriyetin Laik, Bilimsel Eğitim Anlayışı: Sapmalar ve Önlemler

Mustafa Gazalci*

Laik, bilimsel eğitim süreci, Avrupa'da Rönesans (15.-16.yy.) ve Aydınlanma (17.- 18 yy.) dönemlerinde filizlenerek, özellikle 1789 Fransız ihtilalinden sonra hızla gelişti.

Ülkemizde de Tanzimat (1839) ve 1. ve 2. Meşrutiyet (1876, 1908) dönemlerinde dinsel eğitim gören kurumların dışında açılan laik, bilimsel eğitim veren okullarla başladı, Cumhuriyetle birlikte yerleşti, gelişti.

Öğretim Birliğine Dayanan Laik, Bilimsel Cumhuriyet Eğitimi

60

Cumhuriyet yönetimi, 3 Mart 1924 tarihinde Öğretim Birliği Yasasını (Tevhid-i Tedrisat) çıkararak laik ve bilimsel eğitimi güvence altına aldı. Aynı tarihte laik bir toplum ve devlet için hilafet, Din ve Vakıf bakanlıkları kaldırıldı. Ardından Mustafa Necati döneminde (1925-1928) getirilen karma eğitim, yeni abece (alfabe), bilimsel anlayışla hazırlanan programlar, laik ve bilimsel eğitimi güçlendirdi.

Cehaleti ve geriliği yenmek için bir yandan millet mektepleri ile okuma yazma, beceri kazandırma seferberlikleri yapılırken bir yandan da her aşamada laik, bilimsel eğitim yapan okullar açıldı. Yurtdışına öğrenciler gönderildi. İllerde Halkevleri küçük yerleşim birimlerinde halkodaları açıldı.

İsmail Hakkı Tonguç önderliğinde Köy Enstitüleri, Rüştü Uzel'in başında bulunduğu mesleki ve teknik eğitim ülkenin her yanında başarıyla uygulandı. Klasikler Türkçeye kazandırıldı.

---

* ADD Bilim ve Danışma Kurulu Üyesi. Eposta: mgazalci@gmail.com

Hasan Âli Yücel'in (1938-1946) Milli Eğitim Bakanlığında ayrılmasına değin laik, bilimsel eğitim anlayışı, her aşamadaki okullarda ödünsüz olarak uygulandı. Her alanda eğitim yoluyla değerli insanlar yetişti.

Laik Cumhuriyet Eğitiminden Sapmalar

1946'dan başlayarak öğretim birliğinden ödümler verildi. İsmail Hakkı Tonguç, Rüştü Uzel ve arkadaşları görevlerinden alındı. Köy Enstitüleri ilkeleri yozlaştırıldı.

1950'de Demokrat Partinin (DP) iş başına gelmesiyle öğretim birliğinden verilen ödümler arttı. Kuran Kurslarının ve İmam Hatip Okullarının sayısı artırılırken Köy Enstitüleri kapatıldı.

1973 yılında getirilen 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda laik ve bilimsel eğitim öngörülürken 12 Eylül'den sonra yürürlüğe giren 1982 Anayasasında zorunlu din dersleri getirildi.

1997 yılında önemli bir kazanım olan 8 yıllık kesintisiz ilköğretim yasalaştı.

Cumhuriyetin laik ve bilimsel eğitimine en büyük darbe AKP döneminde vuruldu. 2012 yılında getirilen 4+4+4 sistemi ve başka değişikliklerle eğitim dinselleştirildi, özelleştirildi, niteliği düşürüldü. 8 yıllık kesintisiz eğitime son verildi. Kuran kurslarının, imam hatip okullarının sayısı artırıldı. Anayasa'da ve yasalarda yazmasına karşın Öğretim Birliği dikkate alınmadı.

Önlemler

- Eğitim, bir iktidar sorunudur. Laik, bilimsel bir eğitim için önce AKP ve benzeri sağ iktidarlardan kurtulmak gerekir.
- Sendikaların, uzmanların, öğretmenlerin katılımıyla bilimsel toplantılar yapılmalı,

- Ders programlarının, kitaplarının laik, bilimsel bir anlayışla hazırlanması,
- İyi öğretmen yetiştirilmeli,
- Okulöncesi eğitimle birlikte 13 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçilmeli,
- Yaz Kuran kurslarına yaş sınırını yeniden getirilmeli,
- Eğitim yöneticileri laik kişilerden seçilmeli,
- Okullarda sanat, müzik, resim, spor etkinlikleri artırılmalı,
- Öğretim Birliği yasası ödünsüz uygulanmalı
- Herkese kamusal, nitelikli bir eğitim verilmesi için aralıksız mücadele edilmelidir.
- Ülkemizin hatta insanlığın aydınlık geleceği laik, bilimsel, nitelikli bir eğitimdedir.

Yeni Toplumcu Okul

Hasan Şimşek*

Türkiye’de son beş yılda tek başına okul sayılarındaki artışa ilişkin rakamlar Türk Milli Eğitiminin iki politika önceliğini açık hale getirdiğini göstermektedir.

Bunlardan birisi, özel okul sayılarındaki bariz artıştır. Eğitim sistemi içinde özel okulların sayısının artırılması için özel bir çaba gösterilmektedir. Okul türleri içinde diğer bariz bir artış ise, i son beş yılda tüm okul türleri içinde İmam Hatip Ortaokulları ve İmam Hatip Liselerinin sayılarında ortaya çıkan artıştır.

2012-16 arasında Türkiye’deki toplam okul sayılarında önemli bir değişiklik veya artış göze çarpmıyor, ancak İmam Hatip Liselerinin okul sayıları ve bu okullara devam eden öğrenci sayılarında adeta patlama yaşanmış:

- 2012-16 arasında bağımsız ve İHL altındaki İmam-Hatip Ortaokulu sayısı 1.099’dan 1.961’e çıkmış (yüzde 56 artış!)
- 2012-16 arasında İHL sayısı 450’den 1.149’a çıkmış (2,5 kat veya yüzde 250 artış)
- 2012-16 arasında İHL’inde okuyan öğrenci sayısı 474 binden 900 bine çıkmış (yüzde 100’e yakın artış)

Öte yandan. İmam-Hatip türü okullardaki artışa paralel olarak eğitim sistemi içinde özel okulların ve bu okullara devam eden öğrencilerin sayısında da dramatik artışlar var. Hatırlanacağı gibi AKP hükümetlerinin çocuklarını özel okula göndermek isteyen velilere kamu kaynaklarından maddi destekte bulunma girişimi Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik zamanında da gündeme gelmiş, ancak girişim Anayasa Mahkemesi

* Prof. Dr. İstanbul Kültür Üniversitesi. Eğitim Fakültesi.
Eposta: h.simsek@iku.edu.tr

tarafından Anayasa'ya aykırı bulunarak iptal edilmişti.

İptalin arkasında Anayasa'nın eğitimde eşitlik ilkesinin ihlal edilmesi gerekçesi vardı. Ancak, 2012 yılından beri özel okulların eğitim sistemindeki payının artırılmasının bilinçli bir devlet politikası olduğu göze çarpıyor.

Aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi son yıllarda özel okul sayılarında ve özel okullara giden öğrenci sayılarında adeta bir patlama var.

	2011-12 okul sayısı	2011-12 öğrenci sayısı	2015-16 okul sayısı	2015-16 öğrenci sayısı
Okul Öncesi	2.484	110 bin	4.658	191 bin
İlkokul	992	167 bin	1.389	232 bin
Ortaokul	904	164 bin	1.555	278 bin
Lise	885	138 bin	2.504	373 bin

Bu iki konudaki bariz sayısal artışları yorumlamak gerekirse:

- Bir ülkede eğitim politikası o ülkedeki kıt kaynakları kullanarak ulusun ve o ulusu oluşturan bireylerin sosyal, ekonomik ve kültürel refahını artırmak için yapılır.
- Basit anlatımla, eğitim politikaları bir ulusu oluşturan her ferdin sofrasındaki somunu ve sütü artırmak için yapılır veya yapılmalıdır.
- Dolayısıyla, dağ taşı İmam-Hatiplerle ve özel okullarla doldurmak Türkiye'nin eğitim sorunsalını çözer mi yoksa ağırlaştırır mı?

Çözüm, bizden önceki kuşağın, bizim kuşağın ve bizden sonraki kuşağın bir kısmının devam ettiği devlet okulunu ve mahalle okulunu ayağa kaldırmaktır.

Dil Çıkmazı ve Çözüm Önerileri

Sinan Bayraktaroğlu*

Küreselleşen bir dünyada yükseköğretime uluslararası düzeyde akademik bir kimlik kazandırabilmek için İngilizce öğretim ve öğrenimine ne kadar büyük önem verilirse yeridir. Ancak, etkin bir *Türkçe eğitimi* gerçekleştirilmeden ne *İngilizce* ne de *İngilizceyle eğitim* uygulaması başarılı bir şekilde yapılabilir.

Bugün hem Türkçe hem de İngilizce eğitiminde yıllardır süregelen son derece endişe verici sorunlar yaşıyor olmamıza rağmen ve bunları henüz giderememişken, bir de yükseköğretimde *İngilizceyle eğitim* yapma sevdasına kapılmış ve ülkemizi tam bir *dil çıkmazının* içine sürüklemiş durumdayız.

Ortaya çıkan bütün başarısızlıklara rağmen bilinçsiz bir iyimserlikle ısrar edilen *İngilizceyle eğitim* uygulamasının Türk eğitim sistemi ve Türk dili üzerinde yarattığı olumsuz sonuçlar vahimdir.

Bu bildirimizde, bugün yaşanan dil çıkmazının ne olduğu ve sorunların nerelerden kaynaklandığı irdelenerek çağdaş dil pedagojisi doğrultusunda aşağıda ana başlıklarını belirttiğimiz *çözüm önerileri* dile getirilecektir.

1) Devlet politikası olarak, toplumun ihtiyaçlarına dönük, çağdaş eğitim ilkelerini esas alan, şeffaf, kapsamlı, tutarlı ve sürekliliği olan bir “dil eğitimi politikasının” belirlenmesi.

2) Dil eğitimini ulusal ihtiyaçlar doğrultusunda belirlemek, bu alanda birlik ve bütünlüğü ve sürekliliği sağlamak amacıyla, bugünkü dağınıklık yerine, merkezi bir yapılanmayla, hem

* Prof. Dr. Cambridge Üniversitesi Öğretim Üyesi (1972-1977). Cambridge Yabancı Diller Merkezi, Sawston Hall, Kurucu Direktörü (1980-2005).
Eposta: sinanbayraktaroğlu1@gmail.com

Türkçe hem de yabancı dil eğitimi ile ilgili *planlama, araştırma, idari ve akademik yönetim, müfredat ve program geliştirme, denetim, öğretmen yetiştirme, ölçme değerlendirme ve kalite güvencesi sağlayan* ulusal düzeyde bir Dil Eğitimi Koordinasyon Kurulu'nun kurulması.

3) Bilimsel Yaklaşım: Dil Eğitimi “*Eğitimsel Dilbilim*” veya “*Uygulamalı Dilbilim*” diye adlandırılan kendine özgü bir akademik kimliği bulunan, bünyesinde çok sayıda disiplini barındıran disiplinler arası bir bilim alanıdır. Ancak, bugün hâlâ YÖK’e göre “*Eğitimsel Dilbilim*” veya “*Uygulamalı Dilbilim*” adı altında bir bilim alanı mevcut değildir.

4) Dil öğretmeni yetiştirme alanındaki lisans ve pedagojik formasyon programlarının yapılandırılması ve bu programların teori-pratik dengesini sağlanması.

5) Uluslararası sınav ölçeklerine göre Ulusal Sınav Sisteminin oluşturulması.

6) Dil Eğitimi Ulusal Kalite ve Denetim Merkezi'nin kurulması.

7) Yabancı dille eğitim yerine, etkin bir Türkçe eğitimi temelinde uluslararası kalite standartları doğrultusunda yabancı dil eğitimi sağlanması.

8) Dil eğitiminde “*öğrenmeyi öğretme*” ve “*öğrenmeyi öğrenme*” esasına dayanan “*öğrenici merkezli*” eğitim ortamının yaratılması

2023'ün Şafağında Türkiye'de Bilim ve Üniversite Politikaları

Kürşat Yıldız*

Cumhuriyetimizin 100. yılını kutlamaya hazırlanırken geride kalan bir asırda bilim ve üniversite alanındaki deneyimimizi gözden geçirip geleceğe ilişkin tasarılar ve öngörülerde bulunmak önemli. Bildirimizde; eğitim, bilim ve yükseköğretim ilişkisi, ülkemizdeki tarihsel zemin, Türkiye'de bilim üretimi ve üniversitelerde durum ve gelişimin yönü, 21. Yüzyılda dünyada bilim ve yükseköğretimdeki eğilimler değerlendirilecek, Türkiye'nin önündeki gelişim seçenekleri, bunların bilimin ve yükseköğretime etkileri ele alınacaktır.

Çağımızda bilimsel çalışmaların temel ortamı üniversitelerdir. Bilimsel çalışmanın ana unsuru olan araştırmacılar ise, iyi bir temel eğitim almış kuşaklar içinde yetişir. Uygarlık yarışında ileri gitmek isteyen uluslar, en yetenekli bireylerini keşfetmek, iyi eğitmek ve toplum yaşamının en etkili noktalarında görevler vermek zorundadır. Dolayısıyla bilim ve üniversite politikaları temel eğitim, kültür, sanat ve istihdam tasarımları ile birlikte ele alınmalıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras aldığımız Darülfünun'un 1933 reformuyla tasfiye edilişi, üniversite tarihimizdeki ilk kırılma noktasıdır. Bu dönemde Naziler'den kaçan Avrupalı bilim insanlarının de katkılarıyla bilim, sanat ve eğitim alanlarında büyük bir atılım yapılmıştır. Sanayide ve tarımda büyük ilerleme, Türk milletinin özgüven kazanması, ulusal birliğin pekişmesi, aydınlanmanın yurt sathına yayılması için zemin oluşturmuştur. Anadolu'nun kentlerinde kurulan liseler ve Köy Enstitüleri, bilim ve üniversite dünyamızdaki bu atılım döneminin fidanlığını oluşturmuştur. 1946'da Ankara

* Prof. Dr. Tüm Öğretim Elemanları Derneği İstanbul Şubesi.
Eposta: kursatyildiz2010@hotmail.com

Üniversitesi'nin kuruluşu, genç Cumhuriyet'in 25 yıllık bilim ve yükseköğretim çabalarının somut örgütlenmesidir.

Türkiye 1950'de NATO'ya girerken bağımsız ulusal kalkınma ve Türk modernleşmesi stratejisi yerine "Küçük Amerika" modelini benimsedi. Bilimi, teknolojiyi, eğitim yöntemlerini Batı'dan "ithal ve taklit" stratejisi devlet yönetimine hâkim oldu. Bunun önemli bir yansıması da sanat, kültür ve yaşam felsefesi alanlarında da Batı yörüngesine girmek oldu. Tanzimatçı gelenek canlanırken Türkiye'yi Kemalist ve halkçı köklerinden uzaklaştırmaya çalışan Batı dünyası ile dönem dönem ittifaklar yapan yeni Osmanlılık ve ümmetçilik devlet yönetimini, eğitim kurumlarını ve üniversiteleri ele geçirirken Cumhuriyet ilkeleri ve aydınlanma geleneğini sürdüren kadrolar etkili konumlardan uzaklaştırıldılar.

68

Cumhuriyet'in 100. Yıldönümü yaklaşırken Türk üniversiteleri Yeni Osmanlılar, Yeni Tanzimatçılar, cemaat ve tarihatlar, nihayet büyük sermaye grupları arasında paylaşılmış durumdadır.

Akademik ve bilimsel etkinlikler üniversite ve ülke yöneticilerinin baskı ve müdahaleleri altında gerçekleşiyor. Üniversiteler, bireysel gelişme ve istihdam için gerekli bilgi ve beceri kazandıran, bunu diplomalarla belgeleyen kurumlar haline geldi. Sayıları 200'e yaklaşan üniversitelerin toplumsal katkısı, 1946'daki üç Türk üniversitesinin etki düzeyine ulaşamıyor.

Sonuç olarak bilgi ve teknolojiyi büyük ölçüde ithal eden, bilgi üretmek yerine sonuçlarını kullanan konumdayız. Ancak yüksek cari açık veren ve sürekli sıcak para aranarak denkleştirilmeye çalışılan Türkiye bütçesi, bu durumu ilelebet sürdüremez.

Günümüzde bilimsel araştırmalar büyük yatırım ve büyük or-

ganizasyonlar gerektirmektedir. Farklı disiplinlerden araştırmacılar, çok merkezli ve çokuluslu ekipler kurup uzun erimli tasarımlarla başarıya ulaşabilmektedir. ABD ve AB'deki araştırma merkezleri, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin iyi yetişmiş gençleri için çekiciliğini sürdürüyor. Buna karşın üretim güçleri ve istikrarlı gelişmeleriyle Çin, Güney Kore, Hindistan ve Rusya gibi ülkeler de bilimsel alanda atılım içindedir.

Türkiye eğitim, bilim ve üniversite politikalarında köklü değişiklikler yaparak insan gücünü iyi değerlendiremezse bir tüketici pazarı olmaya mahkûmdur. Tarımdan sanayiye, haberleşmeden savunma teknolojisine kadar uzanan bir yelpazede bilgi üreten bir konuma ulaşmak için, politik düzlemde kritik bir karar vermek gerekir.

Yeniden bilimi rehber edinen bir gelişim stratejisi benimserse, 1923 Cumhuriyetinin devrimci mirasını ve gelişmekte olan ülkelerle bilim ve yükseköğretim alanında işbirliği olanaklarını değerlendirerek yüz yıl sonra yeni bir atılımı başarmak mümkün.

Oturum V: Nasıl Bir Kent ve Kentli

Oturum Başkanı: Tevfik Kızgıncaya

Prof. Dr. Çağatay Keskinok

Türkiye'nin 1930'lu Yıllardaki Kent ve Bölge Planlama Deneyiminden Çıkarılacak Dersler

Doç. Dr. Savaş Zafer Şahin

21. Yüzyılda Türkiye'nin Kentsel Vizyonu Ne Olmalı?

Tezcan Candan Karakuş

Neoliberalizm ve Siyasal İslam Kıskaçında İdeolojinin Kentsel Mekâna Yansıması

Mustafa Sönmez

Bir Kaldıraç Olarak Kent Rantı ve AKP Rejimi

Türkiye'nin 1930'lu Yıllardaki Kent ve Bölge Planlama Deneyiminden Çıkarılacak Dersler

H.Çağatay Keskinok*

Türkiye'de 1930'lu yıllar toplumsal kalkınma tasarısının en kapsamlı biçimde örgütlendiği ve gerçekleştirildiği yıllardır. Kent ve bölge planlama yaklaşımı "siyasi öngörü" ye dayanmaktadır. İktisadi etkinlik ve akılcılaştırma, Anadolu'nun kalkındırılması, kırsal emeğin feodal bağımlılıklarından özgürleştirilmesi, ulusal sınırlar içinde bölgesel gelişmenin düzenlenmesi ve ülkenin sanayileştirilmesine yönelik siyasi öngörülerini izlemektedir. İktisadi etkinlik ve verimlilik, emperyalizme bağımlı bir iktisadi yapıdan ve onunla bütünleşen mekânsal düzenden koparak/özgürleşerek elde edilmektedir.

72

Kemalist düşüncenin temel ilkeleri olarak, 1930'lu yıllardaki kent ve bölge planlama deneyimi devletçi ve halkçı ilkelere dayanmaktadır. Dönemin kentsel ve bölgesel planlama deneyimi şu ana siyasa ve ilkeler üzerinde şekillenmiştir:

Ulusal iktisadın inşa edilmesi, kent ve kır bütünleşmesi yoluyla kentleşme ve kırsal emeğin özgürleştirilmesi, bölgeler arası iktisadi, toplumsal ve mekânsal bütünleşme, sanayileşme ve sanayi-kent bütünleşmesi, Cumhuriyet yurttaşının kamusal mekânlarının yaratılması. Emperyalizme karşı bir strateji olarak gelişen bu kalkınma ve özgürleşme siyasaları günümüz Türkiye için de can alıcı öneme sahiptir.

Bugün ülkemizin kentsel ve bölgesel gelişmesini ve yerleşmeler düzenini, İstanbul kentinin azmanlaşması, doğal çevresinin gelişme uğruna acımasızca yok edilmesi, kırsal alanların boşalması, kıyı bölgelerine yığılma, bölgeler arasında ve bölgeler içinde, kır ile kent arasında derinleşen iktisadi ve toplumsal eşitsizlikler nitelemektedir.

* Prof.Dr. ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.
Eposta: keskinok@metu.edu.tr - ckeskinok@gmail.com

2000'lerde emperyalizmin küresel ağlarına teslim olarak değil, tersine;

- 1930'ların deneyimlerinden hareketle, ulusal iktisadı yeniden inşa ederek, kalkınmayı kapsamlı bir bakış açısı ile ele alarak
- gelişmeyi bölgeler arasında ve bölgeler içinde düzenleyerek, kırsal üreticiyi geri toplumsal bağlardan özgürleştirerek ve iktisadi ve toplumsal anlamda örgütleyerek ve modernleşmesinin imkânlarını yaratarak
- üretici güçlerin geliştirilmesi ile koşut toplumsal eşitlik, kır-kent, doğa-toplum, kent bütünleşmelerini sağlayarak
- doğanın ve tarihsel mirasın korunması hedefleri içinde gelişme olanaklarını yaratarak, doğaya yabancılaşmayan bir kentsel gelişme ve yaşam inşa ederek
- ilerleme fikrine yalnızca iktisadi bir konu olarak değil aynı zamanda kültürel ve estetik bir sorun olarak yaklaşarak, eşitlik sorununu yalnızca iktisadi bir çerçevede değil aynı zamanda insan-doğa ilişkisi içinde ele alarak bir uygarlık projesi gerçekleştirilebilir.

21. Yüzyılda Türkiye'nin Kentsel Vizyonu Ne Olmalı?

Savaş Zafer Şahin*

2000'li yılların başından beri artık kentli bir dünyada yaşandığı ve kentleşmenin "gezegenel" bir sürece dönüştüğü bilinmektedir. Kentler artık yarattıkları sorunların karmaşıklığı ve toplumsal sorunlara çözüm üretebilme potansiyelleri ile öne çıkmaktadır. Kentlerin bu potansiyelinin kullanılabilmesinde, kentlerin geleceğine ilişkin hayal kurabilme, bu hayali planlama yaklaşımları ile gerçeğe dönüştürme, estetik açıdan güçlü bir şekilde tasarlama çok önemli görünmektedir. Her ne kadar kentlerin sorunları eskisinden çok daha karmaşık olsa da artık bunu sağlayacak bilgi birikimi, teknoloji, kapasite ve anlayış da fazlasıyla vardır.

74

Tüm bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin, politika ve strateji yeniliklerinin odağında kentler yer almaktadır. Ancak, alışlageldik siyasal süreçler kentlerin artan önemini kavramakta yetersiz kalmakta, kentlerin ve kentlilerin geleceklerini şekillendirecek politika çerçeveleri, vizyonlar ve alternatifler geliştirmekte zorluk yaşamaktadır. Çünkü dünyanın pek çok yerinde, siyasal süreçler ve devletlerin örgütlenmesi hâlâ ağırlıklı olarak kırsal alanın doğasına uygun biçimlenmiştir. Bu durum, kırsal alanın varlıklarının korunmasını getirmediği gibi bilakis, hem kentlerin yozlaşmasını hem de kırsal alanın değerlerinin tüketilmesini getirmektedir. Bu durum karşısında, toplumsal sorunları kentleri odağa alan bir anlayışla çözebilmek için tüm dünyada arayışlar devam etmektedir.

Özellikle neo-liberal kentleşme ve kentsel politikaların neredeyse tek alternatif olarak görülmeye başlandığı günümüzde, kentlerin geleceğine ilişkin hayal kurmak ve vizyon belirlemek, bunu yaparken de planlı yaklaşımları, kurumsal örgütlenmeyi, siyasal temsil ve katılımı, sermaye birikim süreçleri

* Doç. Dr. Y. Şehir Plancısı. Atılım Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi. Eposta: zafer.sahin@atilim.edu.tr

ni ve etik ve değerler alanını dikkate almak gerektiği açıktır. Böylesi bir çabanın, kentlere ilişkin olarak bulunulan bağlamı dikkate alan özgün ve özgüvenli alternatifler geliştirmesi, bunu katılımcı, yenilikçi yaklaşımlarla gerçekleştirmesi ve eleştiri konusu olan anlayışların tekrarına düşmemesi beklenmektedir.

Ancak, çoğunlukla kentlere ilişkin çözümlerin tartışılmasında görünürlüğü yüksek olduğu için başarılı görünen, kentsel yaşamı haz temelli bir anlayışla dönüştürmeyi tercih eden örnekler üzerinden ilerlendiği için bu tür alternatiflerin sosyal adalet, hoşgörü, eşitlik gibi ilkeler süzgecinden geçirilerek tartışılması mümkün olamamaktadır. Siyasi yelpazenin hangi tarafından olursa olsun, kentsel yaşamda başarılı görünen girişimlerin neo-liberal örneklere benzediği oranda başarılı görüldüğü, bunun da başlı başına bir sorun olduğu ortadadır.

Oysaki Cumhuriyetin ilk yirmi yılında kentlerin şekillendirilmesi açısından bu sorunun kısmen de olsa aşılabildiği önemli bir dönem yaşanmıştır. Başkent Ankara'ya taşınmasından sonra Türkiye Cumhuriyetinin kentleşme süreci genç Cumhuriyetin en önemli mekânsal, toplumsal ve iktisadi deneylerinden birisi olmuştur. O dönemin imkânsızlıkları içerisinde, dünyadaki en gelişmiş şehircilik ve mimarlık yaklaşımlarına ilişkin bir arayışın ve kentsel yaşamda kamusal alanın geliştirilmesini, bir yanda Atatürk Orman Çiftliği gibi üretim alanlarını, bir yanda da tiyatro ve opera salonları gibi toplumsal gelişim alanını bütünleştiren bir anlayışla ilerlemiştir. Her ne kadar 1950'ler sonrası dönemde bu anlayışın sürdürülemediği söylenebilirse de, yine de kentleşme alanında elde edilmiş neredeyse tüm cumhuriyet kazanımlarının bir şekilde bu dönemde oluşturulan kurumsal ve teknik kapasiteye dayandığı görülmektedir.

Cumhuriyetin ilk döneminde Başkent Ankara'da öncü-örnek

uygulamasını bulan ancak, daha sonraki dönemlerde unuttuğu ya da etkin bir şekilde uygulanamayan planlı, yenilikçi, halkçı kentleşme politikasının bir şekilde günümüz kentlerin gelecek vizyonuna uyarlanması gerekmektedir. Bu tür bir çaba anakronik olmaktan çok uzak bir düşünsel girişimi gerekli kılmaktadır. Özellikle son dönem kentleşme politikalarının cumhuriyet döneminin bu mirasına zarar verdiği düşünüldüğünde, öncelikle cumhuriyet döneminin bu başarılı girişiminin gelecek yüzyıla nasıl taşınabileceği üzerinde durmak gereklidir.

Ancak, burada cumhuriyetin durağan bir ideal olmadığı, kentleşme sürecinde de değişen yaşamın cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda yeniden yorumlanması gerektiği unutulmamalıdır.

Bu sebeple, bildirimizde tarihsel süreçten gelerek, dünya ve Türkiye’de kentlerin gelecek vizyonunu cumhuriyetin ilk dönemlerindeki anlayışla şekillendirmenin önemi, olasılığı, anlamı ve araçları üzerinde durulacaktır. Bunun için gerekli ideallerin nasıl inşa edileceği, gelecek yüzyılın temel çelişkilerinin kentsel alan içinde nasıl ele alınabileceği gibi hususlar ele alınacaktır.

Neoliberalizm ve Siyasal İslam Kıskaçında İdeolojinin Kentsel Mekâna Yansıması

Tezcan Karakuş Candan*

Neoliberal iktisat politikalarının ikinci kuşak yapılandırmalarından olan kentleşme süreci AKP hükümetinin 2002 yılında iktidara gelmesiyle sistematik olarak işletilmeye başlatıldı. Bu süreçte iktidarın hem sermaye birikimini kentsel mekândan sağlaması hem de siyasal İslamcı bakışıyla Cumhuriyet rejimi ile hesaplaşmasının öncü izleri yapılı çevre üzerinden açıkça okunmaktadır.

Her yapının her planlamanın arkasında bir ideoloji yatar. Bu açıdan mekân politiktir. Kentsel mekânsal ölçekte yaşadığımız tüm değişimler, yıkılan binalar, kesilen ağaçlar, kültürel ve doğal varlıklarımızın ve tüm tarihselliğimizin izlerini taşıyan mekânların yok edilmesi, tektipleşen kentler, tektip yaşamların dayatılması hükümetin ideolojisinin mekâna yansımasıdır.

Atatürk Orman Çiftliğinde hukuka aykırı şekilde yapılan Kaçak Saray, Taksim'e cami yapılması, yıkımlar, devasa camiler, estetikten yoksun dekor gibi cepheler, rant odaklı büyüyen kentler, AKP hükümetinin bakış açısının kentsel mekândaki izleridir.

Siyasal İslam ve neoliberal politikalardan tüm kentlerimiz nasibini almış olması ile birlikte bu süreç Cumhuriyeti ve rejimi temsil eden Başkent Ankara'da çok derin yaşanmaktadır.

Cumhuriyet ideolojisinin modern kent planlamasının örnek kenti olan Ankara, Mustafa Kemal Atatürk'ün idealleri ile şekillendi ve varlık değeri ile Cumhuriyetin kolektif ortak hafızası haline geldi.

* Mimar, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı.
Eposta: tezcan70@gmail.com

Neoliberalizm ve siyasal islam kısılcacında ideoloji'nin kentsel mekâna yansıması başlıklı bildirimimizde, kentsel politikalar ışığında Başkent Ankara, planlama süreçleri, yıkımlar, kentsel dönüşüm ve kent yaşamındaki gündelik hayatın değişimi ile birlikte ele alınarak, geniş bir kentsel okuma yapılacaktır.

Bir Kaldıraç Olarak Kent Rantı ve AKP Rejimi

Mustafa Sönmez*

AKP, özellikle konut ekseninde büyümenin potansiyelinin yükselmiş olduğu bir dönemde iktidar oldu. Özellikle 2001 krizi ve ardından uygulanan tarım aleyhtarı, bölgesel eşitsizliği artıran politikalarla iç göç hızlandı ve kentlere yığılan nüfusun konut talebi, mevcut konut açığına eklendi.

İç göçlerle hızlanan kentleşmenin getirdiği konut talebinin yanı sıra ülkedeki çarpık kent yapısının düşük kaliteli konut stoku, yenilenme ihtiyacı içindedir ve özellikle 1999 büyük depremi, yapı stokunda yenilenme ihtiyacını bir kez daha hatırlattı.

Kent nüfusunun artışı, büyük kentlerdeki, özellikle İstanbul'daki hızlı otomobilleşme yeni kentsel altyapı yatırımlarını dayatırken inşaatın bir başka alanına pazar açıyordu. Kent ulaşımı için yollar, örneğin İstanbul için tüneller, viyadükler, otoyollar, hatta üçüncü köprü. Bütün bunlar inşaat firmaları için yeni pazarlar demekti.

Büyüme ile birlikte artan vergi gelirleri, iktidara devletin inşaat harcamalarını artırma olanağı da verdi. Sanayi ve enerjiden uzaklaşan devlet için varsa yoksa ulaştırma ve öteki inşaat gerektiren yatırım harcamaları öne çıktı. Yeni kamu binaları, yeni eğitim ve sağlık binaları, mantar gibi biten üniversite kampus binaları, karayolları için "duble yol" furyası, sivil havacılığı derinleştirmek üzere neredeyse her ile bir havaalanı, terminal, tarım için sulama yatırımları. Hatta üstüne Kaç-AK saraylar. Bütün bunlar, inşaat sektörü için neredeyse tükenmez birikim kaynakları demek.

İç pazara dönük büyümenin beraberinde başta İstanbul olmak

* İktisatçı, Araştırmacı-Yazar. Eposta: mustafasnmz@hotmail.com

üzere büyük kentlere sıra sıra dizilen gökdelenler, AVM'ler, otel inşaatları, inşaat sektörünü besleyen bir başka ana damar oldu.

Özellikle “küresel kent” olması arzulanan İstanbul'un her karış arsasına inşaat yapmak bir tutku halini aldı. Yağma Hasan'ın böreği misali, İstanbul rantından pay kapmak için inanılmaz bir yarış başladı. 1980'li ve 1990'lı yıllar boyunca tasarlanan İstanbul yatırımlarını gerçekleştirmenin imkânı, 2000'li yıllarda nihayet ortaya çıkmıştı. Dışarıdan oluk oluk kredi akıyordu ve onlarla bu yatırımları yapmak için inanılmaz bir beton yarışı başlamıştı.

Bütün bunlara, konutun hızla metalaşması, yatırım aracı duruma gelmesi etkenini eklemek gerekir. 2002 öncesi, yüksek faizde nemalanan rantiye sermayesi için, düşen enflasyon ve onunla beraber düşen faiz karşısında yeni bir yatırım alanı bulunmalıydı. İstanbul ağırlıklı konuta yatırım, inşaat furyasını besleyen bir başka dinamik oldu. İstanbul'un taşı toprağı altın sözü, şimdi yerini buluyordu.

Konut fiyatları İstanbul'da ortalama yıllık enflasyonu bir kat geride bırakacak kadar reel getiri sağlıyordu, kiralarda da konut kalitesine göre yatırıma teşvik ediyordu. Faizden gayrimenkul rantına dönüş, yüksek tasarrufu olanların ana tercihi haline geldikçe, konut arzı da bundan beslenecekti.

2002 sonrası akmaya başlayan dış kredi, yabancıların portföy yatırımları (sıcak para) , düşük dozajda da olsa doğrudan yabancı sermaye girişi, inşaat için gerekli fonları olağanüstü yaratacaktı. Bu para akışı, inşaata yatırım ve kredi ile konut satın alma şartlarını da genişletecekti. Büyük fark, değişen para iklimidir.

2002 sonrasının “reform edilmiş” ekonomi yapısı, buna rağbet eden dış sermayenin ülkeye hızlı akışı, öznel ve nesnel

gelişmeye hazır inşaat odaklı büyümenin altyapısını hazırlarken, büyümeyi “inşaat odaklı” örmek, iktidar AKP için de tercih edilir bir seçenektir.

Gelinen kavşakta, inşaat yerine ihracat odaklı sanayi de tercih edilebilir ve büyüme “sanayi odaklı” da ilerleyebilirdi. Ancak bu yapılmadı. AKP için bunun yerine inşaatın lokomotifliği tercih edilirken siyasi beklentiler en az ekonomik beklentiler kadar yüksekti. İnşaat, hem seçmen çekme hem de AKP'nin kendi organik sermayedarını yaratma için oldukça uygun bir kulvardı.

Hızla yükselen konutlar, gökdelenler, AVM'ler, hızlanan belediye yatırımları, duble yol, otoyol yatırımları, inşa edilen havalimanları, tüneller, metrolar, viyadükler. Bütün bunlar seçmenin büyüme-gelişme olarak algılayabileceği icraatlardı. İş bitiricilik, çalışkanlık, projecilik buydu işte!... İnşaat, bunu söyletebiliyordu.

İnşaatın siyasi otoritenin ruhsatlarına bağımlı durumu, müteahhit, proje ortağı seçiminde, ruhsatların verilip verilmemesinde kayırmacılık-kollamacılık imkânını da tanıyor. AKP, inşaat üstünden bu yetkilerini kullanarak kendi burjuvazisini inşaat üstünden oluşturmanın da imkânını, inşaat odaklı büyüme ile buldu.

İnşaat, ekonominin döviz kazanma becerisini aşağı çeken, körelten; döviz kazandıran olmaktan çok, döviz tüketen sektör olarak öne çıktı. İnşaatın omurgası olan konut üretimini döviz kazandırıcı tarzda yapmak, arzulansa bile mümkün olmadı.

Burada da inşaatın, özellikle konut sektörünün en erken sorun yaşayan sektör olduğunu söylemek mümkün. Nitekim dış kaynak girişinin azalışı ile birlikte yükselen döviz kuru ve onu frenlemek için yükseltelen faizler, konut satışlarını düşürdü.

Oturum VI: Nasıl Bir Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikası

Oturum Başkanı: Orhan Bursalı

Prof. Dr. Ali Ercan

Türkiye'nin Bilim İklimi: "Koyma Akıl, Akıl Olmaz; Taşıma Su ile Değirmen Dönmez"

Prof. Dr. Semih Koray

Bilim ve Teknoloji-Yenilik Politikaları Üstüne

Dr. Faruk Yarman

*Dünya ve Türkiye'de Bilim, Teknoloji, Yenilikçilik:
Nerelerden Nerelere?*

Ali Akurgal

Nasıl Bir Bilim ve Teknoloji?

Türkiye'nin Bilim İklimi

“Koyma Akıl, Akıl Olmaz; Taşıma Su ile Değirmen Dönmez”

Türk Atasözü

D. Ali Ercan*

Bilim, Gözlem-Deney-Öngörü-Kuram döngüsünde yürütülen nesnel araştırmalar temelindeki bulgulara dayanan (kanıtlanmış) *bilgiler sistematığıdır*. **Bilimsel, teknolojik faaliyet** (araştırmalar) insanların, evreni, doğayı tanımasını sağlayan, çevresiyle daha uyumlu, daha güvenli yaşayabilmesi için gerekli olan, *bilgilerin ve araçların birikimli üretimidir*.

(Ulusal) Bilim Politikası; bilimsel/teknolojik çalışmaların ulusal ölçekte, konu, kapsam, içerik, lojistik ve zaman boyutunda *uzun erimli* planların uygulanmasıdır. Bu politikanın temel amacı, *evrensel bilim düzeyine erişim, uyum, katkı ve eklemlenmek* olmalıdır. Bilim politikaları, eğitim ve öğretim politikalarından ayrı tutulamaz çünkü bilimsel düşünce eğitimi doğumla birlikte başlar.

Siyasi iktidarların kendi ideoloji ve çıkarları doğrultusundaki popülist eğitim / bilim politikaları istenen yararı sağlayamaz. Gösterişli, palyatif girişimler yerine, bilimsel ilerleyişin önündeki sosyal, ekonomik engellerin kaldırılması ve aynı zamanda toplumda yer etmiş dogmatik anlayış alışkanlığının yerine, bilimsel aklın, özgür düşüncenin benimsenmesi çağdaş bir bilim politikasının başarısı için ön koşuldur. “Nasıl bir bilim?” sorusunun yanıtı aslında “Nasıl bir toplum?” sorusunun yanıtında saklıdır.

Türkiye’de gerçekten bilimsel atılım yapacak bir politika başlatılmak isteniyorsa radikal önlemler alınmalı, örneğin, öncelikle devlet okullarında *din dersi kaldırılmalı*, zorunlu eğitim süresi 10 yıl ve yıllık zorunlu ders saati sayısı bin saat olmalıdır.

* Prof. Dr. rer. nat. ADD Bilim Kurulu Üyesi. Eposta: daliercan@gmail.com

Sosyal Bilimler, Tabiat Bilimleri, Tıp... Üniversiteleri gibi *Uzmanlık Üniversiteleri* kurulabilir. Akademik kariyerde yükseliş kriterleri uluslararası normlara uyarlanmalıdır. Uluslararası bilimsel teknolojik projelere yoğun katılımlar sağlanmalıdır.

Bilimin dinden ayrılışıyla insan aklının dogmatik zincirlerden kurtuluşunun (*yani, merak eden, soran, sorgulayan, araştıran, deneyen, sınavan, kanıtlayan, gerçekçi insan aklının ortaçağ dogmalarından kurtuluşunun*) ifadesi olan **Aydınlanma Sürecini** henüz tam anlamıyla yaşayamamış, ortaçağ karanlığındaki toplumların, *özellikle Türkiye'nin de*, içerisinde bulunduğu *Ortadoğu kültür iklimin bilimsel verimsizliği* dikkat çekicidir.

Bugün Türkiye'de evrim gerçekliğini kabul edenlerin oranı yüzde 20' dir. Müslüman ülkelerde bu oran yüzde 10-20 arasındadır. Fizik, Kimya, Fizyoloji dallarında şimdiye kadar ki 600 Nobel Ödülünden sadece 3 tanesi, dünya nüfusunun yaklaşık dörtte birini oluşturan müslüman ülkelere gitmiştir. Dünyanın ilk 500 üniversitesi arasında hiçbir Türk Üniversitesi yer almamaktadır.

İnsanlık son 100 bin yıl içerisindeki tüm bilimsel teknolojik kazanımlarının belki 100 katını Son 100 yıl içerisinde elde etti; Evrenin oluşumundan 0,000001 saniye sonrasındaki hemen her şeyi 0,999999 oranında açıklayabilecek kadar muhteşem bir bilimsel ilerleyiş kaydetti; Uzaya, okyanuslara, uç koşullara hükmedecek teknolojiler geliştirdi; Yapay Zekâ çağındayız.

Ancak ne yazık ki, gezegenimizi yaşanamaz hale getiren, ivedi çözüm bekleyen sosyo-ekonomik sorunlarımız da aynı oranda çoğaldı.

İnsanlığın onurlu, özgür ve mutlu yaşamını sürdürebilmesi için bu küresel sorunların üstesinden gelmek, yine *evrensel bilimin yol göstericiliğinde* mümkün olabilecektir. Evrensel bilime, teknolojik gelişime katkısı olmayan ülkeler büyük olasılıkla 22. Yüzyılı göremeyeceklerdir.

Dünya ve Türkiye’de Bilim, Teknoloji, Yenilikçilik: Nerelerden Nerelere?

Faruk Ağa Yarman*

Çağların perspektifinden Dünya Uygarlık Tarihine bakıldığında; milenium dönemecinde teknolojik gelişimin tetiklediği dönüşümlerin, *devrim* niteliğindeki yeni bir kırılıma işaret ettiği görülüyor. Bu son çağda neden-sonuç döngülerinin pozitif geribeslemesiyle, teknolojik yenilikler gezegenin her köşesine erişiyor, insan-toplum-devlet etkileşimleri ekonomi, siyaset ve güvenlik kavramlarına yeni anlamlar yüklüyor.

Yaratılan yeni dünya düzeninde, Türkiye’nin orta gelir tuzağını aşıp, yüksek gelir basamaklarındaki bir Bilgi Toplumuna dönüşmesinin ise, yapacağı siyasi tercihlerle şekilleneceği görülüyor.

Sanayi Devrimleri ile Sanayi Toplumuna dönüşüm; öncü ülkelerde iki asır sürmüşken, Gelişmekte Olan Ülkelerde yarım asırda Tarım Toplumunu yok ederek nerdeyse tüm kırsal metropollere boca etmiştir. Şimdi de Dijital Devrim, sanal dünyayı cebimizdeki ekranlardan herkesin zihnine sokarak Sanayi Toplumunu, Bilgi Toplumuna dönüştürüyor. Dijital Dünyada İleri Teknolojiyi ister üreten, ister de tüketenlerden olun; Güvenlik, Bioteknoloji, İleri Malzeme, Enerji ve Çevre Alanları ile **Bilgi Çağı**; evde, işte, kamuda her alanda insan mevcudiyetini maddi dünyadan alıp, yarattığı siberuzaya taşımaktadır. Milyarların elinde akıllı telefonlar; akıllı cihazlar ile her yeden, her zaman, *bilgiye* nerdeyse sınırsız erişim sağlayabiliyor. Bilginin yoğunlaşan üretimi, depolanması, dağıtımı, paylaşım ve kullanımı (*Büyük Veri, Derin Öğrenme, Yapay Zekâ, Nesnelere İnterneti ve benzeri kavramlar*) yeni dünya düzeninin en çarpıcı veçhesidir.

* Dr. Eposta: farukagayarman@gmail.com

Buna karşın Siber terör nedeniyle güvenlik adına sınırlanan özgürlükler, dijital okuryazarlık, kişisel verilerin korunması gibi sorunlar da madalyonun diğer yüzüdür. Küreselleşen süperler, devletleşen şirketler, devleşen veya küçülen kişilikler ile modern hayat, siber uzayın girdabına çoktan kapılmıştır. İlk bakışta salt teknolojikmiş gibi görünen dönüşümün felsefe ve siyaset mimarları, küresel güç siteminin etkili oyuncularındır. Kuşkusuz bu oyuncular gelecek tarihi yapılandıranlar olacak; kalanlar ise ya o yeni yapılandırılan tarihi izleyecek, ya da ne yaşandığını bile anlayamadan göçüp gidecektir. Türkiye; hangi vadede, izlemeyi bırakıp da nasıl, tarihi yapılandıranlardan olur? Aksi halde kaderi, giderek Bilgi Çağını anlayamamaktır.

Genç Türkiye Cumhuriyeti Aydınlatma Çağını ıskalayan Osmanlı'dan sonra İnkılaplarla zamanı yakalayıp, Sanayi Devriminin koluna girerek egemenliğini perçinleyebilmiştir. Belki bu sayede, bugün, Türk Ekonomisi dünyada ilk yirmiyeye girebiliyor. Tıpkı geçen asrın gecikmiş ve çarpık sanayileşme deneyiminde olduğu gibi; Türkiye Dijital Çağda da yeniliği üretmeden tüketme hayaline kapılıp milli Bilim, Teknoloji ve Yenilik Tabanını geliştiremezse, ithal teknolojiyle küresel oyuncuların öncü liginde olarak müreffeh Bilgi Toplamlarına katılamaz.

Dijital Devrimin ritmini yakalayan öncü Bilgi Toplamlarında geleneksel kimlik, kültür ve ahlak kalıpları, siberuzayda *akıl ve bilim* ile sorgulanıp çeşitlenerek yenilenmekte; bireyler skolastik Ortaçağ inançlarının tek boyutlu baskısından sıyrılmaktadır.

Devrim, insani bağları değiştirmekte; *bağlantı şekli, iletişim ve ilişki* yeni anlamlara evrildikçe, geleneksel değer ve inanç sistemlerinde erozyon yaşanmaktadır. Çağdaş Bilgi Toplumu; eski dogmalardan arınmış özgür ve yaratıcı bireylerden oluşur ve kamuda evrensel hukuk, tavizsiz demokrasi ve insan

hakları vazgeçilmez ön koşuldur. Bu da şeffaf, adil, katılımcı ve kavrayışçı bir devlet gerektirir.

Yenidünya ekonomik düzeni, orta gelişmişlikteki teknolojilere dayalı sanayii, mavi yakalı artçılara bırakıp; müreffeh öncü ülkelerin beyaz yakalı işgücünde daha fazla bilişsel yetenek, rasyonel ve sistematik düşünce, sistem bakışı, karmaşık problem çözme yeteneği, içerik ve süreç becerileri beklemektedir.

Katı inançların vehmiyle değişime direnç, zihni geçmişe esir eder: Eğer Türkiye, tutucu kesimin ısrarla takıldığı dogmaların kısılcacında kalırsa, Genç Cumhuriyet'in İnkılaplarla kurduğu çağdaş değer sistemine rağmen; bugün Bilgi Toplumunun gerektirdiği modernizmi kabul etmekte, uyum sağlamakta ve içselleştirmede zorlanacaktır.

Bilgi Toplumuna geçiş için Türkiye, Genç Cumhuriyetin sentezini inkâr yerine temel almalıdır...

Bilim ve Teknoloji-Yenilik Politikaları Üstüne

Semih Koray*

Bu konuda bir ülke politikasının saptanmasında öncelikle bilim, teknoloji ve yenilik kavramları arasındaki ilişkinin doğru belirlenmesi gerekir. Bilim, gerçekliğe ilişkin sistemli ve genel bilgilerimizden oluşur. Teknoloji, bilimsel bilginin üretici güce dönüştürülmesidir. Yenilikçilik, teknoloji ürünlerinin piyasadaki rekabet gücünü arttırmanın aracıdır.

Ülkemizin bilime olan gereksinimini bütüncül bir yaklaşımla ele almak gerekir. Günümüzde bilimin kapsama alanı geçmişe göre genişlemiştir. Artık bilimsel bilgi temelli olmayan herhangi bir teknolojik gelişmenin olanaksız hale gelmiş olduğu doğrudur.

Ama aynı zamanda bilime dayalı olmayan herhangi bir toplumsal ilerleme de olanaklı olmaktan çıkmıştır. İleri teknolojilerin edinim ve geliştirilmesini savsaklamak ne kadar yanlışsa, bilimi salt bir üretici güce indirgeyen yaklaşımlar da o kadar hatalı olacaktır.

Günümüzde bilim, dünyada da, ülkemizde de toplumsal mücadelenin konusudur.

İster emperyalist sistemden, isterse Ortaçağ'dan kaynaklansın, gericilik, bilimi, bulguları yalnızca dar uzmanlık alanlarında geçerli teknik nitelikte bir etkinliğe indirgeyip, bilim ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi karartmaya çalışmaktadır.

Hedef, bilimi Aydınlanmanın kaynağı ve toplumsal ilerlemenin yol göstericisi olmaktan çıkarmaktır. Bugün bilimi özgürleştirilmesi ve sürgüne yollanmış olduğu toplumun kıyısından hayatın merkezine çekilmesi, yalnızca bilim insanlarının

* Prof. Dr. Bilkent Üniversitesi. Eposta: ksemih@bilkent.edu.tr

değil, bütün toplumun sorunudur.

Ülkenin gereksinimlerinden kaynaklanan ve bilimin kendi özerk gelişimini hesaba katan bir bilim gündeminin belirlenmesi ve bu doğrultuda bir bilim gücü inşasının planlanması, bilim politikasının merkezinde yer alır.

Bilim evrenseldir, ama bilim gündemleri ulusaldır. Bilimde uluslararası işbirliği vazgeçilmezdir, ama verimli sonuçlara ancak ulusal gündemler çerçevesinde gerçekleştirilecek bir işbirliği sayesinde ulaşılabilir.

Bilim gücünün oluşumu, piyasanın yönlendirmesine terk edilemez. Bilim eğitiminde yığınakta yapılan hatanın giderilmesine olanak yoktur.

Merakı cesaretlendiren, yetenekleri keşfeden ve bunları ülke gereksinimleri doğrultusunda yönlendirmeyi olanaklı kılan bir eğitim ortamının yaratılması, bilim gücü inşasının vazgeçilmezidir. Böyle bir ortam ancak insan gücünü ülkenin en önemli milli ve kamusal değeri olarak gören bir yaklaşımla yaratılabilir. Seçkin bir eğitim yerine, içinden seçkinlerin sivrileceği en geniş bilim gücü havuzunun oluşturulması, bu açıdan yaşamsal bir öneme sahiptir.

Türkiye bugün her şeyin en iyisiyle en kötüsünün bir arada yaşadığı bir ülkedir.

Atatürk Devrimi sayesinde oluşturmuş olduğumuz bilim birikimi, pek çok alanda hâlâ belli bir eşik düzeyin üstündedir. Bilim politikamız, bilimi piyasa güçlerine tabi kılan, bilgiyi salt bir metaya indirgeyen ve Orta Çağ ile el ele bilim ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi karartan cereyanın üstesinden gelmede ülkemize öncü bir rol yükleyen bir politika olmalıdır.

Nasıl Bir Bilim ve Teknoloji?

Ali Akurgal*

Ülkemizdeki yaygın yaklaşıma göre sanayinin bilime ihtiyacı yoktur. Sanayinin teknolojiye ihtiyacı vardır ve gereken teknoloji ne ise parası bastırılıp alınır. Bu nedenle ülkemiz, teknoloji transferleri ile alınmış teknolojiler mezarlığına dönmüştür. İki örnekle durumu açıklığa kavuşturmak isterim.

TV üreticilerimiz, Güney Kore'den aldıkları paneller (ekran) ile yaptıkları TV'leri AB'ye satarken Güney Kore'nin rekabetine yenik düşmüşlerdir. "Parasını bastırıp aldıkları teknolojinin" rekabete olanak bırakmayan bir bedeli olduğunu yaşayarak deneyimlemişlerdir. Bir kısım ülkelerde hâkim marka iken, ve AB pazarının en büyük ürün sağlayıcıları arasındayken, günümüzde pazar payları yüzde 10'un altına düşmüştür. Yüksek bir bedel ödeyerek, kendi teknolojisine sâhip olmamanın ne demek olduğunu görmüşlerdir. Ancak buradan gereken dersi tam çıkarmadıkları anlaşılmaktadır. OLED ve QLED ekranları yurt dışından tedarik etme alışkanlıklarını sürdürme beyanında bulunmuşlar, 11inci Kalkınma Planı hazırlık çalışmalarında devletin ve iki büyük TV üreticisinin yüzde 30'lar, dördüncü bir küçük TV üreticisinin de yüzde 10 ortağı olduğu bir yeni kuşak TV paneli teknolojisine yatırım yapma teklifini geri çevirmişlerdir. Onlara göre OLED ve QLED paneller 2030 yılına kadar geçerliliğini koruyacaktır. 2030 ise planlama yapmak için çok uzaktır. Bir sonraki panel teknolojisine aday olan karbon nano tüp için "sorunları olduğu" yorumunu yapmaktadırlar.

Her aday teknolojinin sorunları vardır. Bugüne kadar hiçbir teknoloji, mucidinin beyninden kâğıda, ekrana döküldüğü gibi çalışmamıştır. İyileştirilmesi, sorunlarının giderilmesi

* ODTÜ Elektrik Mühendisliği. Herkese Bilim Teknoloji Dergisi Yazarı.
<https://www.herkesebilimteknoloji.com/k/yazarlar/ali-akurgal>

gerekir. İşte bilim de burada gereklidir. O sorunların her biri, üzerinde araştırma yapılarak giderilir. TV sanayimiz, henüz bunu yerine getirmekte isteksizdir. Günümüzün gözde teknoloji OLED ekran senelerce yapılamadı. Çünkü mavi renkte ışıyan LED keşfedilmemişti. Beyazı, ultraviyolesi, infraredi, kırmızısı, sarısı, yeşili vardı ama mavisi yapılamıyordu. Sonra bir araştırmacı, infrared dalga boyunda göze görünmez enerji yayan LED'in üzerine tıpkı ateş böceğinde olduğu gibi, infrared ile tetiklenen ve mavi renkte ışıyan organik bir madde sürdürdü. Böylece renk skalası tamamlandı ve TV ekranında piksel piksel üç renk kullanılması mümkün oldu. O organik maddeden ötürü de bu ekran türüne OrganikLED (OLED) dediler.

O sıralarda, yürüyen bir başka araştırma, doğrudan mavi renkte ışıyan LEDin bulunmasıyla sonuçlandı. Her organik maddede, zamanla ya da dış tesirler sonucu oluşan bozulma nedeniyle OLED ekranın mavi renginin solması, ya da rengin yeşile, sarıya doğru kayması, veya içerisine az miktarda da olsa başka renklerin karışmasıyla canlılığını kaybetmesi beklenmekteydi. Halbuki doğrudan mavi renkte ışıyan LED'de bu sorunlar olmayacaktı. Bu mavi ışımaya elemanına, doğrudan o dalga boyunda ışımaya yapabildiği için QuantumLED (QLED) dediler. Görülüyor ki, günümüzde TV üreticilerimizin 2030'a kadar daha iyisi yapılamaz diye düşündükleri OLED ve QLED panel teknolojilerinin geçmişleri de sorunlarla dolu. Günümüzde karbon nano tüpün de sorunları var.

Bir araştırma 5-6 sene sürüyor. Bunun sonunda bir ürün çıkmıyor. Bir yol, yordam, yöntem ortaya çıkıyor. Sonra izleyen 4-5 sene içerisinde bu yol-yordam-yöntemin ürünleştirilmesi yapılıyor. Ürünleştirme, bizim için yabancı bir sözcük. Çünkü biz bu işlemi hep yurt dışından yapılmış olarak satın aldık. Ama o zaman da onu satın aldığımız yerin ürünlerine karşı baştan yenik başladık oyuna. Ürünleştirmede yapılan, o yol-yordam-yöntemin bir fabrika ortamında makul bir fire ile ürün verecek şekilde bir dönüşüme uğratılmasıdır. Deyim ye-

rindeyse, “akademikçe”den “mühendisçe”ye bir tercümedir. Bir akademik yetkinliği bir teknolojiye dönüştürme işlemi olan bu tercüme yapan şirketlere dönüştürücü şirket (transformer company) deniyor. Bu alanda çalışacak eleman yetiştirildiğini duydunuz mu hiç? Ülkemizin öğrenim sisteminde zayıf bir halkadan söz ediyorum. Kuvvetli bir mühendis olup akademik kapasitesi de olan, ya da kuvvetli bir akademisyen olup da üretim deneyimi olanlar, özellikle bu konuda yetiştirilmemiş olmakla birlikte bunu yapabilecek durumdalar. Ne yazık ki, sanayimizden bunu talep eden de pek yok.

Araştırma için 5-6 sene, ürünleştirme için 4-5 sene, fabrika yatırımı için 2 sene dediğinizde yeni kuşak TV ekranı için 2030 yılına ulaşıyor. Demek ki karbon nano tüp için araştırmaya bu sene başlamamışsak, treni kaçıracacağız.

94

Savunma sanayimizde ise yaklaşım başka. 1974 yılında, Kıbrıs çıkartmasından sonra, değil telsiz üretmek, ABD yapımı lambalı telsizlerin pilini bile yapmanın olanaksız olduğu Türkiye’de çalıştığımız şirketin (Teknim Ltd. Şti) görevlendirmesiyle 3 mühendis ilk Türk askeri telsizini tasarlamaya koyulduk. Bir teknoloji transferi mümkün değildi, dünya, Türkiye’ye günahını bile transfer etmiyordu. Eh biz de kendi yağımızda kavrulduk. Prototipler denenip güven kazanılıp iş üretim aşamasına gelince kadro genişledi. Ben Teknim’den ayrıldığımda 14 mühendis çalışmaktaydı. Bunların çoğu, ertesine sene kurulan Aselsan’ın çekirdek kadrosunu oluşturdu. İş başa düşünce, araştırmayı yapan akademisyen de siz oluyorsunuz, dönüşmeyi yapan tercüman da siz oluyorsunuz, üretim bandını düzenleyen de siz oluyorsunuz. Elbette destek de alıyorsunuz. Örneğin, ODTÜ, Teknim’in patronlarının da biz mühendislerin de yetiştiği yer olduğundan ODTÜ’den çok destek aldık. Altunkal Hızal, Davras Yavuz, “hocam” diye konuştuğumuz bilgi kaynaklarımızdı.

Aselsan, kendi dönüştürücü şirketi olma mantığına hemen

ulaşmadı. Ama Türkiye'ye uygulanan gizli veya açık ambargo veya kısıtlamalar olmadığı zamanlar kolaylıkla satın alınabilen alt sistemler satılmamaya başladıktan sonra, Aselsan akademik kurumlarla işbirlikleri oluşturmaya başladı. Aselsan bünyesinde o alt sistemleri ve onların bize satılmayan bileşenlerini üretecek tesisler kurulmaya başladı. Araştırmasıyla, ürünleştirmesiyle üretimiyle tüm zinciri oluşturduğunda ise, sonuçlarını Suriye'deki mücadelede gururla, iftiharla görüyoruz. Elbette iş bir tek Aselsan ile bitmiyor. Savunma Sanayii Müsteşarlığı bu yöntemi hemen her alana, her şirkete uygulamakta.

Bu iki örnekten hareketle “nasıl bir bilim ve teknoloji?” sorusunun için şu anahtar tanım verilebilir:

“Uzun erimli bir programın işaret ettiği ürünlerin ileride kullanıma sunulduğunda en geçerli teknoloji ile tasarlanıp üretilebilmesine olanak sağlayacak bilimsel araştırma”.

Oturum VII: Nasıl Bir Enerji

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ali Ercan

Oğuz Türkyılmaz
Enerjide Ne Yapmalı, Nasıl Yapmalı?

Necdet Pamir
“Türkiye İçin, Daha Bağımsız ve Sürdürülebilir Bir Enerji Geleceği Mümkün”

Dr. Serdar Şahinkaya
Sektörler, Kentler ve Anadolu’ya Yeniden Yerleşmek

Enerjide Ne Yapmalı, Nasıl Yapmalı?

Oğuz Türkyılmaz*

Enerji; bir ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesindeki en önemli etmenlerden birisidir. Ancak, ülkemizde olduğu gibi; yerli teknoloji yoksa, enerji arzı, yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarına değil de, ağırlıklı ithal kaynaklara dayalı ise, enerji talebi, çevre ve toplum çıkarları doğrultusunda planlanmıyor ve yönlendirilmiyor ise, enerji yatırımlarında toplumun değil, yalnızca kazançlarını azamileştirme amacıyla olan sermaye gruplarının çıkarlarını gözeten politika ve uygulamalar dayatılıyorsa, enerji toplumsal ve ekonomik gelişmeye katkı sağlayan bir unsur olmaktan çıkar, ciddi bir soruna dönüşür.

98

Aşırı dışa bağımlılık, artan enerji faturaları, temininde aksama ve sıkıntılar nedeniyle, enerji, ülkenin güvenliği ve halkın refahı için bir sorun kaynağı ve gelişmenin ve bağımsızlığın önündeki en önemli engellerden biri de olabilir.

Esas olarak temelleri 1980 Cunta rejiminde atılan, ANAP dönemlerinde pekiştirilen, 2002'den sonra da, bugünkü iktidar tarafından eksiksiz olarak sürdürülen ve enerji sektöründe, özel olarak elektrik enerjisinde izlenen; dışa bağımlılığı arttıran, başta planlama olmak üzere toplum çıkarlarını gözetemeyen tüm kurum ve uygulamaları ortadan kaldıran, kamusal varlıkları özelleştiren, elektrik üretim ve dağıtım faaliyetlerini özel şirketlerin egemenliğine bırakan bir yönetim anlayışının; politika ve uygulamaları ve sonuçlarını tartışmalıyız.

2002-2017 döneminde birincil enerji arzında yerli kaynakların payı yüzde 31,7'den yüzde 24'e gerilerken, ithal kaynakların payı ise yüzde 68,3'ten yüzde 76'ya çıkmış ve enerji girdile-

* Endüstri Mühendisi. TMMOB Makina Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Grubu Başkanı. Eposta: oguz.turkyilmaz@mmo.org.tr

ri ithalat faturasının 60 milyar dolara ulaştığı yıllar olmuştur. Teşviklerde aslan payı enerji sektöründe özel sermayenin yatırımlarına giderken, enerji sektörü kredileri, bankaların kredi riskinin yarısına, 185 milyar TL'ye yükselmiştir.

Plansızlık sonucu ihtiyacın çok üzerinde enerji yatırımına başlanmış ve mevcut kurulu güç, yatırım aşamasındaki santaller ve yatırım sürecindeki projelerin kurulu gücünün toplamı olan proje stoku bugünden 125.000 MW'a varmıştır.

Bu olumsuz tabloyu değiştirmek, demokratik ve katılımcı bir enerji programını uygulamak, enerji politikalarını toplum çıkarlarını gözeten, kamusal hizmet anlayışına uygun olarak, kamusal planlama ilkeleri dâhilinde yeniden düzenlemek mümkündür.

Tüm çalışmalarda olmazsa olmaz ölçüt olan toplum yararını gözeterek, elektrik üretiminde ağırlığı yenilenebilir kaynaklara vererek, yeni bir kamu mülkiyeti ve yönetimi anlayışını geliştirerek ve uygulayarak, kamu kurumlarının toplumsal çıkarlar doğrultusunda, çalışanları tarafından yönetilmesini ve denetlenmesini sağlamak ve katılımcı, toplumcu, demokratik bir enerji politikası uygulamak mümkündür.

Türkiye'nin mevcut enerji görünümünü özetledikten sonra, demokratik ve katılımcı kamusal bir planlama ve yönetim anlayışı ve toplum, kamu ve ülke çıkarlarını gözeten bir bakış açısıyla Enerjide Ne Yapmalı, Nasıl Yapmalı? Biz Ne İstiyoruz? sorularına yanıtlar verilecektir.

“Türkiye İçin, Daha Bağımsız ve Sürdürülebilir Bir Enerji Geleceği Mümkün”

Necdet Pamir*

Ülkemiz, enerji sektörünü salt kâr alanı olarak gören sağ politikacıların elinde, yıllardır uygulanan özelleştirme ağırlıklı politikalar sonucunda; enerjide dışa bağımlılığı giderek artan bir ülke konumuna gelmiştir. Türkiye, halen enerjide yüzde 75 oranında dışa bağımlı bir ülke konumundadır. Buna karşın, büyük bölümü yenilenebilir olan yerli enerji kaynaklarımız, mevcut tüketimimizin üç katına yakın bir potansiyele sahiptir. Ancak bu kaynaklar, enerji sektörüne salt ticari çıkar odaklı mevcut bakış nedeniyle, atıl konumda bekletilmektedir. Oysa **talep tarafı yönetimini ve kamunun çıkarlarını temel alan, dış politikadaki maceracı ve tehlikeli süreci kökten değiştirecek yeni bir enerji politikasıyla; enerji güvenliğimiz ve geleceğimiz, çok daha sağlıklı ve bağımsız bir düzeye getirilebilir.**

Enerjiye erişim, tüm yurttaşların temel hakkıdır. Bu nedenle de enerji sektörü, bugün olduğu gibi sadece özel şirketlerin kâr hırsına teslim edilemez. Oysa sektör, sadece belli şirketlerin karlarını en üst seviyeye çıkarmalarına hizmet eden bir nitelik taşımaktadır. Milyonlarca yurttaş, enerji yoksulu konumundadır. Elektrik üretiminde kamunun payının, AKP iktidarı sürecinde yüzde 70’lerden yüzde 10’lara doğru gerilemiş olması, elektrik fiyatlarının hızla artmasının temel nedenidir. Tüm enerji fiyatlarını içeren OECD Enerji Fiyat Endeksi’nde ülkemizin endeksindeki 2002 – 2017 dönemindeki artış oranının (yüzde 231) OECD ortalamasının (yüzde 60) neredeyse dört katına ulaşması, enerji politikalarındaki dışa bağımlı, kamu çıkarı yerine şirket çıkarı gözetilen çarpık zihniyetin kaçınılmaz

* Öğretim Görevlisi; Bilkent Üniversitesi. CHP Enerji Komisyonu Başkanı. Genel Yayın Yönetmeni; enerjienergy.com TMMOB Petrol Mühendisleri Odası Enerji Politikaları Çalışma Grubu Başkanı

sonucudur.

Enerjide dışa bağımlılık, bir boyutuyla, ekonominin sırtındaki kambur ve cari açığın temel nedenidir. Bu nedenle dışa bağımlı bir enerji politikası sürdürülebilir değildir. Dışa bağımlılığın bir diğer risk yaratan boyutu ise, bağımlı olduğumuz ülkelerle, özellikle mevcut dış politikamızda var olan çelişkiler ve çatışma potansiyelinden kaynaklanmaktadır. Petrol ve doğal gazda ağırlıklı olarak bağımlı olduğumuz Rusya, İran ve Irak ile mevcut iktidarın maceracı politikası nedeniyle, ciddi çatışma riski vardır. Bu yetmezmiş gibi Rusya ile sürdürülmekte olan Akkuyu Nükleer Santrali macerası, bizi Rusya'ya daha da bağımlı hale getirecektir. Suriye ve Irak'taki gelişmeler, bu tehlikeyi (çatışma riskine bağlı enerji güvenliği sorunu) her gün daha görünür hale getirmektedir. Doğu Akdeniz bir başka çatışma alanıdır. Burada da AB dahil tüm aktörlerle ters düşen politikalarımız, hareket kabiliyetimizi sınırlamaktadır. Yurt içi ve dışında, uluslararası rakipleriyle rekabet edebilecek güçlü, dikey bütünleşik ve kamu ağırlıklı şirketlere gereksinimimiz varken, mevcut uygulamalar bunun tam aksi yönde gelişmektedir. Petrol ve gaz sektörünün amiral gemileri olan TPAO ve BOTAS, Varlık Fonu'na devredilerek, bir yeni Düyun-u Umumiye'nin ipotek edilmiş kurumları haline getirilmiştir.

Sürdürülebilirlik, “bugünün gereksinimlerini; gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılama olanaklarını ortadan kaldırmadan karşılayabilmektir.” Gerçek sürdürülebilirlik; herkesin, her yerde temel gereksinimlerini, sonsuza dek karşılayabildiği zaman gerçekleştirilmiş olur.

Bu tanımlardan hareketle; “Sürdürülebilir enerji politikası, günümüzün enerji gereksinimini karşılarken, kaynakları gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılamalarına olanak verecek biçimde kullanarak sağlamak” demektir. Sürdürülebilir enerji politikası aynı zamanda; “sonlu kaynaklar yerine; temiz

ve yenilenebilir kaynakları, sorumlu ve verimli biçimde kullanmak” demektir. Böylece, küresel ısınmaya olumsuz katkı yapmamış, dışa bağımlılığımızı azaltmış ve gelecek kuşakların hakkını da esirgemiş oluruz.

Küresel boyutta bir değerlendirme yapılacak olursa, mevcut alışlagelmiş kaynaklar (petrol, doğal gaz ve kömür gibi), günümüz kuşaklarının gereksinimini karşılayabilir. Ancak, bu kaynaklar, (sorumsuzca) tüketim hızımız nedeniyle, daha sonraki kuşakların gereksinimine yeterli olamayacaklar ve ekosistemi kirletmeye devam edeceklerdir.

Yenilenebilir kaynaklar ise sadece kendilerini yenilemekle kalmazlar; aynı zamanda, konvansiyonel kaynaklara oranla, ekosisteme çok daha az zarar verme potansiyeline sahiptirler. Bu konuda ülkemiz son derece zengin yenilenebilir kaynak potansiyeli nedeniyle, avantajlı konumdadır.

Israrla sürdürülen mevcut hatalı politikaların; kamucu, ulusal, sürdürülebilir ve bağımsız enerji politikalarıyla, tam tersine çevrilmesi mümkündür. **“Muhtaç olduğumuz kudret”, “ülkemizin çok zengin ve büyük bölümü yenilenebilir olan enerji kaynakları ile bu alanda yetişmiş yurtsever ve donanımlı insan gücünde mevcuttur.**

Sektörler, Kentler ve Anadolu'ya Yeniden Yerleşmek*

Serdar Şahinkaya**

Bildiri sonuç ve öneriler kısmı hariç beş bölüm halinde tasarlanmıştır.

- 1) 1923 – 2015 Türkiye Ekonomisinde Sektörlerin Görelî Durumu.
- 2) Kentler ve Anadolu'ya Yeniden Yerleşmek...
- 3) Gelirin Mekânsal Dağılımı
- 4) Dış Ticaret (İstanbul – Türkiye karşılaştırması)
- 5) Kredilerin İllere Göre Dağılımı

Ülkemizde yaklaşık olarak 37 yıldır sürdürülen insan zayıltı yüksek neoliberal politikalar, uygulandığı diğer ülkelerde olduğu gibi; Türkiye'yi de düşük büyüme batağına saptanmış, **imalat sanayini** nerede ise *Hong-Kong*'un ilk dönemlerindeki *antrepo tipi sanayie* dönüştürerek, ithalat yapmadan üretim yapamaz hale getirmiştir. Tarım sektörünü daraltarak / tasfiye ederek tohum dahil tüm tarım ürünlerinde nerede ise net ithalatçı bir ülke konuma gelinmiş, arsa ve arazi spekülasyonuna engel olacak önlemler tasfiye edilerek, kent kimlikleri yok edilmiş ve ekonomi sadece rant yaratma kurnazlığından ibaret bir iş haline getirilmiştir. Bu neoliberal tutuculuğun finansal serbestleşme programları, reel sektör tasarruflarını uzun vadeli sabit sermaye oluşumu yerine kısa vadeli spekülative yatırımlara kanalize olmasının bir aracına dönüştürerek başta imalat sanayi ve tarım olmak üzere reel sektördeki sermaye birikim modelini değıştirmiş / tahrip etmiştir.

* Bu bildirin ilk biçimi, TMMOB - EMO. 11. Enerji Sempozyumu. 14 - 16 Aralık 2017. Adana. "Enerji, Planlama, Uygulama ve Sonuçları" Oturumunda sunulmuştur

** Dr. ADD Bilim ve Danışma Kurulu Üyesi
Eposta: serdarsahinkaya35@gmail.com

Artık Türkiye merkezli, ülke içinde iktisadi bütünleşmeyi sağlayan, adaletli bölüşmeyi amaçlayan bir **iktisadi kalkınma perspektifi**, çok daha kritik bir önem taşımaktadır. Türkiye’de **planlama** yeniden bir toplumsal hedef haline dönüştürülmeli, dış dünya ile ilişkilerin ve bu alandaki kontrol mekanizmalarının «*yeniden*» ve «*akıllıca*» tasarlanması gerekmektedir.

Böyle bir yeni iktisadi kalkınma perspektifinde, teşvik kadar «**caydırıcılık**» aracı da devreye alınmalı, İstanbul başta olmak üzere bazı bölgelere kimi yatırımların, özellikle inşaat yatırımlarının yönelmesinin önüne engeller konulmalıdır.

Bu tasarımın başlangıcı, Gümrük Birliği Anlaşmasının askıya alınmasına dayanmalıdır. Ayrıca sermaye hareketlerinin sınırsız serbestisi ile planlama çelişeceğinden, sınırlamalar da getirilmesinin kaçınılmaz olduğu unutulmamalıdır.

Sanayi 4.0’a ait somut gelişmeler ve 5.0’a ait teknik tahayyüller de dikkate alınarak sektör planlaması, **ithal ikamesi ve selektif korumacılık** yeniden tartışılmalı, ciddiye alınmalıdır. Böyle bir perspektifin ana omurgası, **başta İstanbul olmak üzere, kentsel rantlara odaklanmayı alıkoyan / imkân vermeyen bir anlayış** temelinde, **kendilerini yenileme kabiliyeti olan, ileri teknoloji içerikli sektör ve faaliyetler** olmalıdır.

Bununla birlikte; «**KİT’ler zarar eder**» zırvasının yarattığı kompleksten bir an önce arınmalı ve yeni işletmeci KİT’ler sektörel temelde kurulmalıdır. Mali Sektörü (başta bankacılık kesimi) reel kesimin emrine koşmanın gerekleri de, yeniden tanımlanmalı ve yerine getirilmelidir.

Kamu yatırımcılığı etkili bir biçimde devreye alınmalı, yerel inisiyatiflerin, kooperatiflerin, yerel yönetimlerin de özellikle imalat sanayiini geliştirmeleri için etkinleştirilmiş ve demok-

ratikleştirilmiş planlama ile koordineli büyüme çabaları da desteklenmelidir.

Böylelikle yeniden düzenlenecek sektörel öncelikler dâhilinde **enerji ihtiyacı ve planlaması** da yeniden tasarlanabilecektir.

Sonuç olarak; Türkiye, 1930'lar, 1960 – 1970'lerde olduğu gibi yeniden **kalkınmacı devlet** anlayışına uygun olarak kendini tasarlamalı, çeki düzen vermelidir.

Kalkınmacı Devlet, reel sektörün yapısını modernleştirmek ve üretkenliği artırmak için;

- Rasyonel korumacılık (*Her ne kadar geçtiğimiz aylarda bir devlet yetkilisi Rusya gezisinde «korumacılık, gelişmenin önünde en büyük engeldir» demiş olsa da...*)
- İhracat ve diğer sübvansiyonlar
- Yönlendirilen krediler (ki bunlar kamu bankalarınınca kullanılacak düşük faizli kredilerdir)
- Ve en önemlisi de **Yol Gösterici Yatırım Planlaması** (Indicative Investment Planning). Farklı bir ifade ile açıkça ilan edilen bir plan aracılığıyla devletin yatırımları özendirme istediği alanları '**işaret**' ettiği uygulamalardır. Bir anlamda **sinyal etkisi**. Bu plan, yatırımları devletin belirlediği öncelikli hedeflere yönlendirilmesini sağlayacaktır.

Yaratıcılığın, geleceği kurarak gelişmekte olduğunun farkına varılmalı ve artık kaybedeni seçmek ile sonuçlanan hatalara bir son verilmedir.

Oturum VIII: Nasıl Bir Ekonomi ve Sektörel Yapı

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Bilsay Kuruç

Prof. Dr. Korkut Boratav

Türkiye ve Dış Dünya: Ne Tür Ekonomik İlişkiler?

Prof. Dr. Sinan Sönmez

*Kamu Ekonomisi: Kamu Hizmet Alanının Onarımı ve
Yeniden İnşası*

Dr. Oktay Küçükkiremitçi

2023'de 21. Yüzyıla Girebilmek İçin...

Kamu Ekonomisi: Kamu Hizmet Alanının Onarımı ve Yeniden İnşası

Sinan Sönmez*

Cumhuriyet rejiminin demokrasi açısından sancılı, sarsıntılı, gelgitlerle dolu ilk yüzyılını tamamlamasına beş yıldan kısa bir süre kaldı. İktisadi rasyonellik, etkin kaynak yönetimi ve ithal ikamesine dayalı hızlı sanayileşme ile özdeşleşen başarılı devletçi politikaların uygulandığı 1930’lu yıllar iktisat tarihi kitaplarında bir başarı örneği olarak yerini aldı. Cumhuriyet rejiminin bebeklik ve ayağa kalkma dönemlerinde sağlıktan eğitime, altyapıdan tarım kesimine uzanan alanlarda yeni yatırımlar ve örgütlenme çabaları, toplumsal ihtiyaçların karşılanması yönünde atılan adımlar çok kısıtlı kaynaklarla sürdürüldü. Devletçi hızlı atılım döneminde akılcı maliye, para, borç yönetimi ve kamu politikalarıyla kısa sürede çok hızlı yol alındı.

Büyük bir adım atarak içinde bulunduğumuz döneme gelelim. AKP hükümetlerinin geçmişte tasarımını yaptığı 2023 hedeflerin bir süre uykuya alındıktan sonra 2015 yılından itibaren yeniden ısıtılıp kamuoyuna sunulduğu biliniyor. 2011’de açıklanan “Türkiye Hazır. Hedef 2023” adlı 12 yıllık seçim beyanamesinde. “İleri demokrasi, büyük ekonomi, güçlü toplum, yaşanabilir çevre ve marka şehirler, lider Türkiye” olmak üzere 5 ana hedefin belirlendiği, en önemli ve öncelikli projenin yeni anayasa olduğu görülmekteydi! Son birkaç yıldır sürekli vurgulanan 2023 hedefleri uzun bir liste oluşturmaktadır. Bu bağlamda 158 “dev proje” ve “600 savunma sanayii projesi”ne yer verilmektedir. Bu projeler en azından 400-450 milyar dolar tutarında bir maliyet getirecek, bir başka deyişle dış finansman ihtiyacı doğuracaktır! Dış kaynaklara bağımlı olduğu ölçüde borçlanmayı artırıcı ve rasyonel bir makro

* Prof.Dr. Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye). (Emekli Öğretim Üyesi).
Eposta:hsinansonmez@gmail.com

plana dayanmayan projelerin ağır ekonomik, mali, çevresel ve sosyal maliyete yol açacağı görülmektedir.

İrrasyonelliğin damga vurduğu, kaynak planlaması ve ekonomik-sosyal yansıması hesap edilmeden hazırlanıp uygulamaya konulan projeler demokratik tartışma ve danışma süreçleri dışında kalmaktadır. Söz konusu projelere odaklanan siyasi yönetim inovasyon ve teknoloji yoğun, katma değeri yüksek üretim süreçleriyle ilgilenmemekte, ulusal strateji üzerinde durmamaktadır. Oysa Türkiye ile birlikte “yükselen piyasa ekonomileri” kategorisinde yer almakla birlikte birbirlerinden farklı siyasi rejimlere ve yönetimlere sahip olan Hindistan, Güney Kore ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin inovasyon, ileri teknoloji, AR-GE yönünden kayda değer başarıları, ulusal stratejilerin ve planın önemini somut olarak ortaya koymaktadır.

AKP yönetiminin havada uçan projeleri bir yana, yaşadığımız dönemde Türkiye’nin öncelikli temel sorunu demokrasideki tahribatın giderilmesidir. Ekonomik yapıda ve yönetiminde gerekli dönüşüm, dolayısıyla ekonomide demokratikleşme sürecinin başlayabilmesi için -olmazsa olmaz- ön koşul demokratik siyasal rejimin inşasıdır.

Bu temelde sanayi demokrasisine yönelmek olanaklı olacaktır. Mevcut durumda parlamenter demokrasiden vazgeçmenin bedelleri arasında emek karşıtı düzenlemeler, gelir bölüşümünde hızlı bozulma, kaynak savurganlığı, doğanın hızlı tahribi ve rant sağlanan metaya dönüştürülmesi, eş-dost kapitalizmine uygun olarak kamu varlıklarının belirli sermaye gruplarına sunulması, kamusal hizmet alanının tasfiyesi doğrultusunda yurttaşların tüketici-birey ve müşteri konumuna indirilmesi yer almaktadır.

Nasıl bir ekonomik ve sektörel yapı sorusunun yanıtı, demokratikleşmeye koşut olarak mevcut büyüme modelinde radikal

bir değişikliğe giderek sosyo-ekonomik kalkınmayı hızlandıracak ve gelir bölüşümünde adaleti sağlayacak, araştırma, teknoloji ve inovasyonu ön plana alan süreci başlatacak modelin seçimi olacaktır. Model değişikliğiyle birlikte ekonomi, çalışma hayatı ve sosyal haklar, kamu kesimi ve kamu hizmet alanındaki tahribatın giderilmesi için **demokratikleşme için bir geçiş planına** ihtiyaç vardır. Geçiş planı restorasyona, bu bağlamda demokrasi açığına yol açan geçmişteki koşullara geri dönüşü sağlayacak bir düzenleme anlamına gelmemektedir.

Bu bağlamda sektör veya hizmet alanında demokratikleşme doğrultusunda. sağlıktan eğitime, çevreden işçi ve emekçilerin yerleşme sorunlarına, kitle iletişim araçlarından çalışanların tatil olanağı açısından turizme, yerel yönetimlerden spora uzanan geniş bir yelpazede demokratikleşme doğrultusunda uygulanacak politikalara yer verilmelidir. Kimyadan elektro-niğe ve enerji ve madencilik sektörü ve alt-sektörlerinde hedefler demokratikleşmeyi sağlayacak politikaların oluşturulması gereklidir. Kuşkusuz böyle kapsamlı bir çalışma, büyük burjuvazinin ve teokratik oligarşinin sermaye gruplarına hizmet eden çıkarlarını temsil etmeyen siyasi partilerin ve demokratik kitle kuruluşların inisiyatifle gerçekleştirilebilir.

Bu bildiri-makalenin odağı ise demokratik devletin ekonomi ve kamusal hizmet alanına müdahalesinin kapsamı ve boyutları olacaktır. . Bu doğrultuda kamusal ve toplumsal fayda kavramına da yer verilerek, tahrip edilen kamu hizmet alanının onarımının yanısıra kamu finansmanına yer verilecektir.

2023'de 21. Yüzyıla Girebilmek İçin...

Oktay Küçükkiremitçi*

2023, Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. yılı olması nedeniyle elbette önemli bir tarihtir. Ancak, 2023'ün, sadece Cumhuriyetin 100 yaşını temsil ederek analogik bir anlam taşıması ötesinde, takvim olarak girdiğimiz, ancak “muasır medeniyet seviyesine” ulaşmak anlamında henüz giremediğimiz 21. yüzyılın neredeyse ilk çeyreğinin tamamlandığı bir tarih olarak da, ülke ekonomisinde dönüşümün gerçekleştirilmesi gereken bir zamanı da ifade ettiği açıktır.

Ülke ekonomisinin yeniden üreten, başta tarım ve gıdada kendine yeten ve ülke topraklarında yaşayan tüm yurttaşların yaratılan katma değerden hakkaniyetli pay alabileceği tarzda yapılanması / yapılandırılmasıyla bölgesel gelir dengesizliklerinin azaltıldığı bir yapıya kavuşturulmasının, birincil derecede önemli olduğunu vurgulamak gerekiyor.

Ekonominin sanayinin ve bilhassa imalat sanayiinin önderlik ettiği ve dışa bağımlılığının azaltıldığı bir yapıda olması, büyüme ile dış ticaret açığı arasındaki kronikleşen bağın kırılabilmesine olanak sağlayacaktır. Unutulmamalıdır ki, iktisadi gelişmesini tamamlamış ve orta gelir tuzağını aşmış başarılı tüm ülke örneklerinde, sanayi sektörü bu başarının sürükleyici aktörü olmuştur.

Türkiye'nin 2023 ve sonrası döneminde ekonomik yapısının yalnızca ihracat, rekabet ve kârlılık kavramlarınca şekillendirilmesinin, iktisadi büyüme, kalkınma, çevrenin korunması ve toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi gibi faktörleri kendiliğinden sağlamayacağı açıktır.

---

*Dr. Türkiye Kalkınma Bankası Hazine Daire Başkanı. Bildiride dile getirilen görüşler yazarın kişisel düşünceleri olup çalıştığı kurumu bağlamaz.
Eposta: Oktay.Kucukiremitci@kalkinma.com.tr

Gelecekteki üretim planlamasının; ülke düzeyinde belirlenecek strateji ve politika tercihlerinin sektörel kırılımlarda detaylandırılmasıyla ve bölgelerin potansiyeli, bu sektörlerde yapılacak yatırımlara uygunlukları, ihtiyaçları dikkate alınarak ve sektörlerin birbirleri ile etkileşimlerini hesaba katılarak yapılması gereklidir.

Yalnızca bir motto olarak “yüksek katma değerli üretim” kendi başına bir anlam ifade etmemektedir. Yarattılan katma değer, üretim faktörleri arasında dağılımını, “yüksek katma değerli” yaratıldığı üretim aşamalarının ve değer zincirinin ülkede kalıp kalmadığını hesaba katmayan yaklaşımlar, ülkenin üretim planlamasını ve yatırım teşviklerini yanlış yönlendirmeye neden olmuştur, olmaya devam da etmektedir.

112

Benzer şekilde “yüksek teknoloji” üretim de, üretimde kullanılan girdilerin ülkede üretilmesini sağlayacak bütüncül ve sektörel / bölgesel detayları önemsenmeden, üretimde kullanılan girdilerin ithal bağımlılığını hesaba katmadan sadece nihai ürüne odaklanarak gerçekleştirilmesinin ülkeye yüksek katma değer birikimi sağlamayacağı da aşikârdır.

Her “yüksek teknoloji ürün” ün yüksek katma değerli olması gerekmediği gibi, “yüksek katma değer” de pahalı ürün demek anlamına gelmemektedir.

Ülkenin teknolojiyi öğrenme, kullanma ve üretme kapasitesini artıran, teknolojik ürünün bileşenlerinin ülkede üretilebildiği, üretilen ürünün dünya piyasasında da gerek marka değeri gerekse alanındaki “niche” özellikleri ile tercih edilmesinin sağlanabildiği yüksek teknoloji ürünlerin, ülke için yüksek katma değer yaratabilmesi mümkündür.

Bildirimizde, 2002 ve 2012 yıllarına ilişkin Girdi Çıktı Tabloları kullanılarak sektörel etkileşim ve bağlanmışlıklar ve dönem içindeki ekonomik yapıdaki değişimleri, ülkenin mevcut

yatırım ve üretim yapısının teknolojik düzeyi, bölgesel gelişmişlik göstergelerinin analizi ve yüksek teknoloji yüksek katma değer kavramları incelenerek, ülke ekonomik yapısı için önerilen karakteristik özellikler belirtilecektir.

Oturum IX: Nasıl Bir Çevre Ve İklim

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ruşen Keleş

Prof.Dr. Erinç Yeldan

Türkiye İçin Sürdürülebilir Büyüme ve İklim Değişikliği İle Mücadele Önerileri

Doç. Dr. Yücel Çağlar

Ormanlarımız ve Ormancılığımız İklim Değişikliğine Direnebilir mi?

Doç. Dr. Osman Balaban

İklim Değişirken Kent ve Kentleşme

Türkiye İçin Sürdürülebilir Büyüme ve İklim Değişikliği İle Mücadele Önerileri

Sevil Acar*

Ebru Voyvoda**

Erinç Yeldan***

Türkiye, kalkınmakta olan ve yükselen bir piyasa ekonomisi olarak ikili bir yapı (dualité) sergilemektedir. Bir yanda *yüksek gelire ulaşma yolunda* “orta/yüksek gelirli Türkiye” ile diğer yanda *yoksulluk tuzağından çıkış ve ivmelenme* arayışı içinde bulunan “yoksul Türkiye”, bu *ikili tuzak* yapısının ana unsurlarını oluşturmaktadır.

Sürekli olarak birbirini besleyen ve “yoksul Türkiye’yi” kalıcı olarak yoksulluk tuzağına hapseden söz konusu dualité, Türkiye bütününde bir yandan bölgesel eşitsizlik ve parçalanmış/enformalleştirilmiş bir sanayi ve işgücü yapısı yaratırken, bir yandan da çevresel tahribat ve iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik politikaların etkin olamamasına yol açmaktadır.

“Yüksek gelirli Türkiye”, vergi yükleri ve çevresel denetim yükümlülüklerinden kaynaklanan maliyetlerini “Yoksul Türkiye’ye” kaydırarak, yoksulluğun ve enformalleşmenin yeniden üretildiği çarpık bir kentleşme ve istikrarsız bir büyüme süreci yaratmaktadır.

Bu çalışmanın odak noktasını Türkiye ekonomisindeki ikili tuzağın yapı ve dinamikleri göz önünde bulundurularak kurulan bölgesel ve dinamik nitelikli bir genel denge modeli aracılığıyla, ulusal ekonominin bütününe gözetken makroekonomik kalkınma politikalarını bölgesel düzeyde tasarlayan ve çevre kirliliği ve iklim değişikliği ile mücadeleyi amaçlayan politikaların analizi oluşturmaktadır.

* Doç. Dr. Altınbaş Üniversitesi. Eposta: sevil.acar@altinbas.edu.tr

** Prof. Dr. ODTÜ. Eposta: voyvoda@metu.edu.tr

*** Prof. Dr. Bilkent Üniversitesi. Eposta: yeldane@bilkent.edu.tr

Araştırmanın genel çerçevesi dâhilinde şu sorulara cevap aranmaktadır:

(i) Paris Anlaşması'nda belirlenen temel iklim değişikliği hedefleri bağlamında Türk ekonomisini “yeşillendirme” politikalarının ulusal düzeyde / bölgesel istihdam ve kalkınmaya ne gibi etkileri olacaktır?

(ii) Yeşil ekonomi ve bölgesel kalkınma politikaları tarım, otomotiv, inşaat, makine sanayii ve gelişmiş hizmetler gibi stratejik sektörlerdeki üretim ve istihdamı nasıl şekillendirecektir?

(iii) Dualité tuzağının daraltılması, ekonominin “yeşillendirilme” çalışmalarının sürekli hale getirilmesi ve iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması için vergilendirme, sübvansiyon ve diğer politika araçlarının toplumsal refah açısından optimal karışımı nasıl olmalıdır? Dolayısıyla, bu çalışma bölgesel seviyede tasarlanmış makroekonomik kalkınma politikalarını ve çevre kirliliği ile iklim değişikliğinin azaltımını hedefleyen politikaları analiz etmektedir.

Ulaştığımız sonuçlar, fosil yakıt kullanımının etkili biçimde vergilendirilmesi, kömür sübvansiyonlarının kaldırılması ve mali gelirlerin bölgesel kalkınma programı içerisinde stratejik olarak konumlandırılmış yenilenebilir enerji sektörlerinin ilerlemesi için kullanılması durumunda, Türkiye'nin hem emisyonların azaltılmasında hem de gelir ve istihdamın daha eşitlikçi ve sürdürülebilir bir kalkınma patikası içinde artırılmasında başarılı olacağı yönündedir.

Ormanlarımız ve Ormancılığımız İklim Değişikliğine Direnebilir mi?

Yücel ÇAĞLAR*

Çoğunluk iklimlerin değişmekte (İD) olduğunu; böyle giderse daha yakıcı sonuçlarının ekolojik koşullarımızı, dolayısıyla toplumsal ve ekonomik yaşantımızı çeşitli yönlerde ve düzeylerde etkileyeceğini kabul etmiş görünüyor. Bu olasılığın şimdiden duyumsanabilen, dahası ölçülebilen belirtilerini gündelik yaşantımızda da gözlemleyebiliyoruz.

Yapılan araştırmalar da aynı doğrultuda bulgular ortaya koyuyor. Bu nedenle, her alanda önleyici çeşitli çabalara giriliyor. Ancak nedense, arayışlar çoğunlukla teknik, teknolojik, eğitsel vb alanlarda yapılıyor.

Oysa, İD'nin olası etkilerinin ekosistemlere; dolayısıyla, bu ekosistemlerle doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili toplumsal sınıflar ile yönetsel yapılara vb göre farklılaşabileceği açık bir gerçektir. Ek olarak; başta çeşitli ekosistemlerin korunması, bu ekosistemlerden yararlanılması ile doğrudan ve dolaylı olarak ilgili kuruluşların şimdilerdeki yapılanma biçimlerinin, donanımlarının, yetkilerinin İD sürecinin durdurulması ya da yavaşlatılması, etkilerinin en aza indirilebilmesi için yeterli olabileceği kanısı oldukça yaygın.

Ülkemizde de İD sürecine karşı durulabilmesinde göreceli olarak en zorlanabilecek alanların başında, özellikle kamusal örgütlenmeler geliyor. Bu türden gerçeklikler, ülkemizde gerektiğince göz önünde bulundurulmuyor. Hazırlanan strateji belgeleri ile eylem planları bu yoksunlukları açıklık ortaya koyuyor. Örneğin; orman ekosistemleri ile ormanlık söz konusu olduğunda, yürürlükteki yönetsel yapılanma biçimiyle iklim değişikliğine direnebileceği varsayılıyor, dolayısıyla

* Doç. Dr. Orman Mühendisi. Eposta: ormanlarindelisi@yahoo.com

herhangi bir yeniden düzenleme arayışına girilmiyor.

Bu, yaşamsal önemde bir yanılısamadır: Ülkemizdeki orman ekosistemleri onlarca yıldır sürdürülegelen bilinçli ve bilinçsiz yararlanmalar nedeniyle doğal direncini büyük ölçüde yitirmiştir. Böyleyken bu yararlanma biçimi daha da olumsuzlaşarak günümüzde de sürdürülmektedir. Öte yandan ormancılığımızda, özellikle yeni orman ekosistemi oluşturma çalışmaları sırasında iklim değişikliğinin olası olumsuz ve olumlu etkileri gerektiğince göz önünde bulundurulmuyor. Kaldı ki, ormancılık yürürlükteki yapılanma ve yönetim biçimi günümüzdeki gereksinimleri bile yeterince karşılayamaz duruma gelmiştir. Daha açık bir söyleyişle; ormancılığımız ile orman ekosistemlerimizin İD'nin ne olası olumsuz etkilerinden korunabilmesi ne de olumlu etkilerinden yararlanılabilmesi için uygun yapısal özelliklere sahiptir.

119

Bildiride; bu tezlerden hareketle, iklim değişikliğinin ormanlarımız ve ormancılığımız üzerindeki olası etkileri sergilenecek; bu etkilere karşı göreceli olarak daha dirençli ormancılık yapılanmasıyla ilgili öneriler tartışmaya açılacaktır.

Bildirimiz üç bölümden oluşacaktır:

İlk bölümde, çeşitli araştırma bulgularından da yararlanarak İD'nin orman ekosistemlerine olası etkileri sergilenecek. İkinci bölümde yürürlükteki ormancılık düzeninin olası İD karşısında yetersiz kalabileceği düşünülen alanları tartışılacak. "Ormancılığımızda İD'yle savaşımında nasıl bir ormancılık?" başlıklı üçüncü bölümdeyse, ormancılığımızın hukuksal ve kurumsal yapısında alınması gereken önlem önerileri tartışmaya açılacaktır.

İklim Değişirken Kent ve Kentleşme

Osman Balaban*

Küresel ısınma ve iklim değişikliği günümüzün en önemli çevresel sorunlarının başında gelmektedir. Yapılan bilimsel araştırmalar, gerekli önlemlerin alınmaması halinde, her iki sorunun giderek büyüyeceğini ve insan yaşamı ile yerleşmeleri üzerinde olumsuz etkiler yapacağını göstermektedir. Bu çerçevede, 2012 yılı itibariyle bağlayıcılık dönemi sona eren Kyoto Protokolünün yerine geçmek üzere hazırlanan ve 2015 yılında kabul edilen Paris Anlaşmasına, yüzyılın sonuna kadar sıcaklık artışının 2°C 'nin altında tutulması hedefinin konulması önemlidir. Anlaşmaya taraf ülkelerin, 2°C hedefi ile uyumlu emisyon azaltım katkıları taahhüt etmelerinin sağlanması durumunda, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle özellikle mali ve teknik açılardan baş edebilmemiz mümkün olabilecektir.

İklim sorununun, kentler ile güçlü bir biçimde ilişkili olduğunu biliyoruz. Ancak, bu güçlü ilişkinin farkına varmamız, iklim sorununun bizzat kendisinin farkına varmamız kadar eski değildir. İklim sorunu uluslararası toplumun gündemine önemli bir siyaset ve siyasa yapma konusu olarak 1980'lerde girmiştir. O dönemde iklim politikasının ana aktörleri, ulus-devletler ve ilgili uluslararası kuruluşlar olarak kabul edilmekteydi. 1990'ların ortalarından sonra bu durum değişmeye başladı. O tarihlerden itibaren kentler, uluslararası iklim müzakerelerinin seyrinde aktif rol oynamaya başladılar. Kentlerin iklim sorunu bağlamındaki anahtar rolünün belirginleşmesiyle birlikte kent yönetimleri iklim politikasının ana aktörlerinden birisi olarak kabul edilir hale geldiler.

Kentlerin, küresel ısınma ve iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir konum elde etmelerinin güçlü dayanakları bulun-

* Doç. Dr. ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.

Eposta: obalaban@metu.edu.tr

maktadır. Bugün küresel nüfusun yüzde 55'lik bölümü kentlerde yaşamakta olup, bu yüzyılın ortalarında bu oranın yüzde 66'ya ulaşması beklenmektedir. Kentler, küresel nüfus yanı sıra küresel ekonominin de merkezi konumundalar. Önemli ekonomik faaliyetlere ev sahipliği yapan kentlerin, içinde buldukları ülkelerin milli gelirine olan katkıları oldukça yüksek düzeylerde. Nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin giderek artan oranda kentsel alanlarda yoğunlaşması, kentleri enerji ve kaynak tüketiminin, dolayısıyla pek çok çevre sorununun kaynağı haline getirmektedir. Kentlerin, küresel enerji tüketimi ile enerji kaynaklı sera gazı emisyonlarının yaklaşık yüzde 70'inden sorumlu oldukları bilinmektedir.

Kentlerin iklim sorunu ile güçlü ilişkisinin bir diğer boyutunu ise iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı kırılganlıkları oluşturmaktadır. Kentler tarihsel olarak, kıyılar, nehir boyları, delta alanları gibi kaynak çeşitliliğinin bulunduğu ama aynı zamanda iklimsel olaylardan kaynaklanan risklere fazlasıyla açık bölgelerde yer seçmişlerdir. Bu da kentleri, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerine karşı oldukça kırılgan bir konumda bırakmaktadır. Son yıllarda pek çok kentte; kasırga, fırtına kabarması, aşırı yağışlar ve benzeri ekstrem hava olaylarına bağlı olarak gerçekleşen yıkıcı afet olayları, bu kırılganlığın somut göstergeleridir.

Öte yandan, yapısal özellikleri yanı sıra ölçek ekonomileri yaratma potansiyelleri nedeniyle kentler, küresel ısınmanın önlenmesi ve iklim değişikliğine uyum gösterilmesini kolaylaştırabilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında kentler, iklim sorununun parçası oldukları gibi, çözüme yönelik politikanın da önemli bir parçasıdır. İklim sorununun çözümü için başta enerji, yapı ve ulaşım olmak üzere pek çok sektörde yenilikçi ve yaratıcı uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Farklı ekonomik aktörler ile zengin bir sivil topluma ev sahipliği yapan kentler, bu türden yeni ve yaratıcı fikirler ile uygulamaların geliştirilmesinin yegâne adresleridir. Bugün pek

çok kent yönetimi, kentlerin diğer aktörleriyle işbirliği içinde iklim değişikliği ile mücadele için yenilikçi ve yaratıcı çözümler üretme arayışına girişmiş durumdadır. Bu çözümler; kent formlarının daha kompakt hale getirilmesinden toplu taşıma ve motorize olmayan ulaşım türlerinin yaygınlaştırılmasına, kentlerde ve binalarda enerji tüketimini azaltıp, yenilebilir enerji kullanımını arttırmaktan, kent içi ve çevresindeki yeşil alan ve orman varlığının artırılmasına ve kentsel altyapı sistemlerini iyileştirilmesine kadar çok farklı tür ve ölçekte eylem ve stratejiden oluşmaktadır. Bu çözümler, bir yandan kentlerde enerji tüketiminden kaynaklanan sera gazı emisyonlarını azaltmayı, diğer yandan da kentlerin iklime bağlı olaylar karşısında daha dirençli hale getirilmesini hedeflemektedirler.

122

Öncü konumundaki kimi kentlerdeki uygulamalar, oldukça ilginç sonuçlar ortaya koymaktadır. Ulaşım ve arazi kullanım politikalarını başarıyla bütünleştiren ve kentin yüzde 90'ına hizmet veren yaygın bir tahsisli otobüs sistemi geliştiren Brezilya'nın Curitiba kentinde, iş ve eğitim amaçlı yolculukların yüzde 45'i otobüslerle yapılmaktadır. Bisiklet dostu bir kent olarak bilinen Danimarka'nın Kopenhag kentinde, kent yönetimin uzun yıllardır uygulamakta olduğu bisiklet politikası sonucunda, 2010 yılı itibariyle iş ve eğitim amaçlı yolculukların yüzde 36'sı bisikletle yapılır hale gelmiştir. İklim-dostu ve sürdürülebilir kentsel dönüşüm uygulamalarında öncü olan Kuzey Avrupa kentlerinden Stockholm'de (İsveç), son dönemde gerçekleştirilen bir dönüşüm projesi sonucunda proje alanında, su tüketimi yüzde 41, yenilenebilir olmayan enerji kullanımı ise yüzde 28 oranında azaltılmıştır.

Bu bilgi ve veriler de gösteriyor ki; kentlerimizin daha sürdürülebilir ve iklim-dostu bir geleceğe sahip olması için iklim değişikliğini önleme ve uyum konusunun, başta kent planlama üzere, kentleşme süreçlerini etkileyen politika ve eylem alanları ile sıkı bir biçimde ilişkilendirilmesi gerekmektedir.

tedir. Bu bağlamda bu konuşma, iklim politikasının geleceğinde kentlerin nasıl bir rol oynayacakları yanı sıra iklim politikası ile kentleşme süreçlerinin bütünleştirilmesi için neler yapılması gerektiği sorularına yanıt arayacaktır.

Oturum X: Nasıl Bir Tarım, Toprak ve Gıda

125

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Cemal Taluğ

Petek Ataman

Nasıl Bir Tarım, Toprak ve Gıda?

Prof Dr. İlhami Bayramın

Geçmişten Günümüze Toprak Yönetimi

Doç. Dr. Gökhan Günaydın

Anadolu'da Zaman

Ali Ekber Yıldırım

Tarımı İthalat Değil Üretim Kurtaracak

Nasıl Bir Tarım, Toprak ve Gıda?

Rahime Petek Ataman*

Hızla kalabalıklaşan ve kirlenen ve aynı zamanda doğal kaynakları tüketilen dünyamızda tarım ve gıda ürünleri yaşamsal açıdan stratejiktir. Güvenilir, dinamik ve günlük siyasi emellere alet edilmemiş bir tarım politikası olmaksızın gıda güvenliği ve güvencesinden söz etmek mümkün değildir.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda emperyalizmden ağzı yanmış ve büyük bir milli mücadele sonucunda bağımsızlığa kavuşmuş olan ülkemizde geliştirilen politikalar “tam bağımsızlık” temeli üzerine oturtulmuştur. Tarım milli ekonominin temeli olarak görülmüş, tarımı ve köylüyü korumak, bir yandan üreticinin refahını arttırırken diğer yandan üreten ve kendine yeten bir ülke olmak için pek çok adım atılmıştır. Ziraat Bankasının, Toprak Mahsulleri Ofisinin, Tarım Kredi Kooperatiflerinin, Şeker Fabrikalarının kurulması; 2 Aralık 1925 yılında çıkarılan 682 sayılı yasa ile ziraatın gelişmesi için; her çeşit filan ve tohumların bedelsiz dağıtımı ve Devletin yönetiminde fidanlık kurulması çiftçinin eğitimi ve verimin artırılması için bedelsiz olarak verilmesi hakkındaki yasa çıkartılması hep bu dönemde atılan adımlardır. 1925 yılında kurulan Atatürk Orman Çiftliği'nin misyonlarından biri “halka hilesiz ve nefis gıdalar temin etmek” olarak belirlenmiştir.

Ancak, zaman içerisinde bu yaklaşım değişmiş ve 1980 sonrasında Türkiye’de yaşanan gelişmeler yanında dünyada yaşanan değişimler ile neoliberal bir anlayış hâkim olmaya başlamıştır. Tarım ve gıda ürünleri serbest piyasa ekonomisi ile alınan satılan bir meta haline gelerek temelde yaşanan bu yaklaşım değişikliği ile cumhuriyet kurumları birer birer ya

* Yakındoğu Üniversitesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü Yarım Zamanlı Öğretim Görevlisi. Tarım ve Gıda Etiği Derneği Yönetim Kurulu Üyesi.

Eposta: petekataman@gmail.com

yok olmuş ya da işlevsizleşmiştir. Kurgu arz-talep dengesi ve rekabet üzerinden geliştirilmiştir.

Uluslararası alanda Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Anlaşmaları, AB üyelik süreci tarım ve gıdanın dış ticaretine yönelik alınan bağlayıcı kararlar da tarım ve gıdanın serbest rekabet ortamına terk edilmesinde etkin rol oynamıştır. Büyük ölçekli işletmelerin çözüm olarak görüldüğü, küçük ve ekonomik olmayan işletmelerin zaman içerisinde kaybolmasının beklenen bir sonuç olarak sunulduğu dönemlerdir bu yıllar. Üretici örgütleri ve kooperatiflerin zayıf ve dağınık kılınması, sendikaların işlevsizleştirilmesi çabaları gibi demokratik anlamda yaşanan olumsuz gelişmeler sonucunda yaşanan süreç sermaye ve ulus aşan firmalar lehine ve küçük üretici aleyhine olmuştur. Gelinen noktada stratejik sayılan kimi tarımsal ürünlerin üretiminde azalma olmuş ya da artan nüfusu besleyecek ölçüde üretim artırılamamıştır. Çiftçi tarımsal üretimden vazgeçme noktasına gelmiş, kırdan kente kayda değer bir göç yaşanmıştır.

Yeteri kadar büyüemeyen tarımsal üretim sonucu, gıda sektörü girdi açısından ithalata bağlı bir sektör haline gelmeye başlamıştır. Sektörde küçük ve orta ölçekli işletmeler sayıca çoğunluktadır ancak pazar payı büyük şirketler lehine gelişmektedir. Son altı yılda dünyada gıda fiyatları yüzde 25 oranında düşerken, Türkiye’de yüzde 86 oranında fiyat artışı yaşanmıştır. Birincil üretici hak ettiği geliri alamazken, tüketici pahalı ürün tüketmektedir. Orta ve düşük teknolojinin ağırlıkta olduğu sektörde çalışan mühendisler de ağırlıkla düşük ücretle ve ara eleman gibi görev yapmaktadır. Gıda profesyonelleri, çözüm üreten, planlayan, yol gösteren olmaktan çıkarak verilen görevi yapan rolünü kabullenmiştir. Kayıtdışılık önemli bir gerçeklik olarak dikkatleri çekmektedir. Uzun soluklu ve tutarlı politikalar geliştirilmez olmuş, her gelen Bakan sıfırdan yeni politikalar oluşturarak mucizeler yaratmaya ve siyasi anlamda kendine fayda sağlamaya çalışmıştır.

Dünya genelinde yaşanmakta olan küresel iklim değışikliği, buna neden olan etmenleri azaltma çabaları, yaşanan göçler (*ki bu göçlerin nedeni olan savaşlar, gıda güvencesine yönelik politikaların da sorgulanmasının bir nedenidir*) ile ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmeler, yerel ve ufak olanın, aile işletmelerinin, kooperatifleşmenin önemini bir kez daha gözler önüne sermiş ve tarım/gıda politikalarına bakışta küresel anlamda yaklaşım değışikliği olması gereğini ortaya çıkarmıştır.

Küçük üreticiyi, yereli ve geleneksel olanı korumanın önemi her fırsatta paylaşılır olmuştur. Bunu yapabilmek için ne türden adımlar atılması gerektiği, tarım ve gıda sektörüne bakış tekrar sorgulanır olmuştur.

128 Tüm bu gerçeklerin ışığında, artık 2023'ün bütünsel bir bakışla değerlendirilmesi ve ona göre stratejiler geliştirilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir.

Geçmişten Günümüze Toprak Yönetimi

İlhami Bayramin*

Toprak ve su olmak üzere, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımları yasal ve kurumsal düzenlemeleri gerektirmektedir. Toprak ve su kaynaklarımızla ilgili kurumsal ve yasal düzenlemeler 1900'lü yılların başından itibaren sıkça yapılmıştır. 1900 – 1960 yılları arasındaki birçok araştırma ve deneme istasyonu, tahlil laboratuvarları, ilk sulama tesisleri, Ziraat Vekâleti, Elektrik İşleri Etüt İdaresi, DSİ, Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü gibi bir çok kurum kurulmuş, Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Yasası, Bataklıkların Kurutulması ve Bunlardan Elde Edilecek Topraklar Hakkındaki Yasası, Çiftçiyi Topraklandırma Yasası gibi bir çok yasa bu dönemde çıkarılmıştır.

129

Günün önde gelen tarım uzmanlarının “*bir çiftlik kurulması için gerekli olan niteliklerin hiç birini taşımadığını, bataklık, çorak, fakir bir yer olduğu hakkındaki ortak kanaatimizi söyledik*” dedikleri yer için “*İşte istediğim yer böyle olmalıdır, Ankara'nın kenarında hem bataklık, hem çorak hem de fena bir yer. Burayı biz ıslah etmezsek kim gelip ıslah edecektir*” diyerek cevap veren **Gazi Mustafa Kemal Atatürk** 1925 yılında Atatürk Orman Çiftliğini kurmuş ve modern tarımın öncüsü olmuştur.

1960 sonrasında, 7457 sayılı Toprak Muhafaza ve Zirai Sulama İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun”, 29 Şubat 1960 tarihli Resmi Gazete 'de yayımlanarak remzi (rumuzu) “TOPRAKSU” olan, “Topraksu Genel Müdürlüğü” kurulmuştur. Araştırma Alanı, Toprak Etüt Alanı, Kooperatifçilik Alanı; Yatırım Alanlarında görev yapmıştır. 1984 yılında Topraksu Genel Müdürlüğü, Toprak İskân ve YSE bir araya getirilerek Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuş-

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi. Ziraat Fakültesi Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü. Eposta: bayramin@ankara.edu.tr

tur. Ortaya çıkan durum karşısında, planlı kalkınmanın vazgeçilmez unsuru olan; toprak kaynaklarının envanterlerinin çıkarılmasını, korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını etkilemiş Topraksu benzeri yasal ve kurumsal bir düzenlemenin gerekliliği, üniversiteler, demokratik kitle örgütleri, sivil toplum kuruluşları, bakanlığın birimleri, DPT ve hatta milletvekillerince defalarca vurgulanmıştır.

3.7.2005 tarihinde 5403 sayılı “Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu” TBMM’nde kabul edilir ve 19 Temmuz 2005 tarihli ve 25880 sayılı Resmi Gazete ‘de yayımlanarak yürürlüğe girer. Topraklarımızın yönetimi artık Tarımsal Üretimi Geliştirme Genel Müdürlüğüne bağlanmış, bu dönemde bazıları hariç usta çırak ilişkisi ile yetişmiş personelin neredeyse tamamı, laboratuvarcılardan, toplulaştırmacılarına, kelaynak kuşları etütçülerinden sulamacılarına kadar hepsi tasfiye edilmiştir. 3.6.2011 tarihli resmi gazetede yayınlanan 639 Sayılı KHK ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı kurulmuştur. Toprak yönetimi ile ilişkili tüm konular Tarım Reformu Genel Müdürlüğüne sorumluluğuna devredilmiştir.

Gelişmiş ülkelerde özellikle Tarımsal Kurumlar çok uzun yıllar görev ve sorumluluğa sahiptirler. Maalesef ülkemizde çok sık yapılan değişiklikler tarımsal alanlarda gelişmemizi engellemekte, gıda güvenliğini tehlikeye sokmaktadır.

Toprak, ülkemizde, son derece sınırlı kaynaklara sahip olduğumuz hava ve su gibi yaşamın vazgeçilmez unsurlarından biri, üretilmeyen ve çoğaltılamayan bir doğal canlıdır. Toprak ve su kaynaklarımız yanlış arazi kullanımları, erozyon ve diğer arazi bozunumları nedeniyle hızlı bir şekilde yitirilip yok olmaktadır.

Tarım Sektörü, ülkemizde önemli ve öncelikli konumunu sürdürmektedir. Ülkemizde tarımsal alt yapı bozukluğu, ivedikle ele alınması gereken önemli bir sorundur. Toprak ve

su kaynakları ulusal ölçekte planlanması ve havza-alt havza bazında projelendirilmesi gereken doğal kaynaklardır. Doğal kaynakların korunması, ulusal savunma stratejisinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Ülkelerin ekonomik gelişmesi doğal kaynaklarının zenginliğine ve bu kaynakların etkin ve sürdürülebilir biçimde kullanılmasına bağlıdır. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması doğal kaynakların bilimsel yöntemlerle elde edilen, güncel bilgilerin doğru ve bilimsel bir planlanma ile sağlanabilir.

Anadolu'da Zaman

Gökhan Günaydın*

On bin yıl evvel ilk yerleşimin ve tarımın başladığı Anadolu, aynı zamanda biyoçeşitlilik açısından dünyanın önemli merkezlerindedir. Buğday ve baklagiller gibi stratejik ürünlerin gen merkezi konumundaki ülke, ihmal edilen tarım yapısına rağmen, uzun dönemler boyunca nüfusunu doyurma ve çevre ülkelere ihracat yapma özelliğini koruyabilmiş, tarım dış ticaretinde pozitif denge yaratabilmiş, ekonomiyi ve istihdama önemli katkılar sunabilmiştir.

Türkiye'nin Güncel Tarım Karnesi

132 Tarımda 1980'li yıllarla birlikte başlayan geriye gidiş, AKP'li yıllarda çöküşe dönüşmüştür. Türkiye, 2003 – 2017 döneminde tarım ve gıda ithalatı için yabancı ülkelere 400 milyar TL para ödedi. Rusya, Almanya, Fransa, Ukrayna'dan buğday, İngiltere ve Hırvatistan'dan arpa, Gürcistan'dan saman, ABD, Yunanistan, Türkmenistan ve Hindistan'dan pamuk, Arjantin'den soya, ABD, Arjantin, Brezilya'dan mısır, ABD, Vietnam, İtalya ve Tayland'dan çeltik ve pirinç, Etiyopya, Bangladeş, Mısır ve Çin'den kuru fasulye, Kanada'dan nohut ve yeşil mercimek, ABD, Ukrayna ve Kanada'dan bezelye, Bulgaristan'dan kurbanlık koyun, Şili; Uruguay, Fransa'dan büyükbaş hayvan ithal ediyor Türkiye...

2003 – 2017 döneminde tarım ve gıda ithalatına 400 milyar TL ödenirken, çiftçiye 15 yılda verildiği iddia edilen tüm destek 80 milyar TL'de kaldı. Kaldı ki, yıllık tarım desteğinin tamamı, yalnızca mazot üzerindeki vergilerle (KDV ve ÖTV) çiftçiden geri alındı. Çiftçi yılda 4 milyon ton mazot kullanıyor. Litre başına çiftçiden 2,5 TL vergi alınıyor. Dolayısıyla traktörüne mazot koyan üretici, 10 milyar TL vergi ödüyor. Bu miktar, yıllık tarım desteğine eşit. Diğer vergiler de dü-

* Doç. Dr. CHP Parti Meclisi Üyesi. Eposta: gokhan.gunaydin@yahoo.com

şünüldüğünde, Türkiye’de çiftçinin desteklenmediği, tersine vergilendirildiği ortaya çıkmaktadır.

2006 yılında çıkarılan Tarım Kanunu’nun 21 inci madde hükmü, her yıl GSMH’nın yüzde 1’inin tarım desteği olarak ödeneceğini hükme bağlamıştır. Buna karşılık, 7 yıldır bunun ancak yarısı ödenmiş olup, AKP çiftçinin 74 milyar TL’sine el koymuş durumdadır. Ürettiği para etmeyen, gübre-mazot-elektrik-su zamlarına yetişemeyen çiftçi iflas etmekte, tarımdan kopmaktadır. Kredi-haciz-iflas kısılcasına giren çiftçi tarlasını/traktörünü satmakta, taahhüdü ihlal suçundan hapse giren çiftçi sayısı her geçen gün artmaktadır.

AKP döneminde Türkiye’nin işlenen alan büyüklüğü 27 milyon dönüm azalmıştır. Başka bir deyişle çiftçi, ektikçe zarar ettiği için, iki Trakya Bölgesi büyüklüğündeki alanı işlemekten vaz geçmiş ve terk etmiştir.

Türkiye’nin hayvan varlığı rakamları, 35 yıl evvelin çok gerisinde... 1980’de Türkiye’nin nüfusu 44 milyon idi. Bugün 78 milyon. 1980’de 16 milyon olan sığır varlığı bugün 14,4 milyon’dur. Aynı dönemde manda sayısı 1 milyon’dan 118 bin’e düşmüştür. Koyun varlığı 49 milyon’dan 29 milyon’a; keçi varlığı ise 19 milyon’dan 9 milyon’a gerilemiştir. İçerde besici iflas ederken, ithalat tam gaz devam etmektedir. Son 4 yılda 3,5 milyon baş canlı hayvan ithal edilmiş, canlı hayvan et ve et ürünleri ithalatına 3,5 milyar dolar para ödenmiştir.

Meralar, doğal hayvancılık açısından son derece önemli. Sağlıklı ve besleyici et, süt ve tereyağı, öncelikle meralarda beslenen hayvanlardan elde ediliyor. 1960 yılında 28 milyon 700 bin hektar olan mera varlığı, bugün 14 milyon 617 bin hektar’dır. Yani 50 yılda mera varlığının yarısı kaybedilmiştir. Tarım alanlarının amaç dışı kullanımlarla betonlaştırılması sıradan olay haline gelmiştir. Türkiye’nin halen 78 milyon olan nüfusunun, orta vadede 100 milyona ulaşacağı hesaplan-

maktadır. Bu çerçevede, verimli tarım arazilerinin korunarak geliştirilmesi gerekirken, yanlış kentleşme-ulaşım-sanayileşme politikaları nedeniyle ovalar betonlaşıyor, tarım toprakları geriye dönülmez biçimde elden çıkıyor.

Kuşkusuz tarım yalnızca üretici meselesi değil. “Aslında ne yersen O’sun” saptaması, tarm – tüketici bağlantısını ve beslenme hakkını açık biçimde ortaya koymaktadır.

Türkiye’de yetersiz ve dengesiz beslenme sorunu giderek ağırlaşıyor. Avrupalı yılda ortalama 77 kg kırmızı et tüketirken, Türkiye’de kişi başına ortalama 12 kg da kalmaktadır. Bir Yunan vatandaşı yılda ortalama 20 lt zeytinyağı tüketirken, Türkiye ortalaması 2 lt’yi bulmamaktadır. Avrupalı yılda ortalama 25 kg su ürünleri tüketirken, “üç tarafı denizlerle çevrili” Türkiye’de bu miktar 7 kg civarındadır.

Gıda denetimlerinde ciddi sorunların varlığı, tüketici sofrasında hormon ve zirai mücadele ilacı kalıntısının bulunması gibi sorunlar ise, beslenme kökenli hastalıkların artmasına neden olmaktadır.

Ne Yapmalı?

Tarımsal yapılar ve tarımın üretici güçlerindeki 30 yılı aşkın süren derin tahribata rağmen, yüksek tarım potansiyeline sahip Türkiye’de yeni bir tarım modeline geçmek ve ülkeyi dışa bağımlılıktan kurtarmak mümkündür.

Bu hedefin başarılabilmesinin, olmazsa olmaz koşulları vardır. Bunların en başta gelenleri ise, tarımsal alt yapı açığını gidermek için hızlı bir yatırım politikasına girişmek ve üretim ilişkilerini kamu yararına olacak biçimde, müdahaleci bir anlayışla yeniden düzenlemektir.

Yatırımlar, 2019 – 2031 döneminde, 40 milyon dönüm ila-

ve alana su götürme, 110 milyon dönüm alanda gerçek bir arazi toplulaştırması yapma, tarla içi geliştirme hizmetlerini tamamlama ve tarımda ar-ge kullanımını geliştirmek odaklı olmalıdır. Bu önlemlere tarımda yüksek girdi (mazot-gübre-elektrik-su vb) maliyetlerini aşağı çekmek üzere girdi piyasalarını düzenleme; üretici – tüketici fiyatları arasında açıklanması mümkün olmayan makası kapatmak üzere çıktı piyasalarını düzenleme faaliyetleri eşlik etmelidir.

Ayrıntılı hesapları tarafımızdan yapılmış bulunan bu planlamanın, başlangıçta daha yüksek tarım bütçesi gerektirdiği açıktır. Ancak unutulmamalıdır ki, Türkiye tarım ve gıda ithalatına bir yılda 18 milyar dolar para ödemek zorunda kalan bir ülke konumundadır. Sözü edilen bütçe, tarımda ithal ikamesini başarıyla uygulayabilen bir içeriğe sahip olmalı ve yatırıma giden kaynakların ekonomiye geri dönüşü sağlanmalıdır. Hesaplamalar, bu hedefin mümkün olduğunu göstermektedir.

Bu koşullar altında Türkiye, üç yıl içinde tüm tahıl, baklagil ve yem bitkilerinde; beş yıl içinde yağ bitkileri, endüstri bitkileri ve tüm hayvancılık ürünlerinde önce kendine yeten, ardından yeniden ihracatçı bir ülke haline gelebilir.

Diğer taraftan, toplum sağlığının korunması ve geliştirilmesi için, Tarım / Sağlık ve Spor bakanlıklarını eşgüdüm altında çalıştırılması gerekmektedir. Böylelikle sağlıklı, yeterli ve dengeli beslenen, başta kanser – kalp hastalıkları ve obezite olmak üzere beslenme kökenli hastalıklardan korunan, kitle spor yapan ve koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanan, fiziksel ve düşünsel kapasitesini geliştirebilme yeteneğine sahip olan bir toplum hedefine ulaşılabilir

Tarımı İthalat Değil Üretim Kurtaracak

Ali Ekber Yıldırım*

Tarımsal potansiyeli son derece yüksek bir ÷lke olan Türkiye, bitkisel üretimden hayvancılığa gıda ürünlerinden tarımsal hammaddelere her şeyi ithal eden bir ÷lke konumuna getirildi.

Özellikle 1980 sonrası uygulanan politikalar, ortaya konulan projeler hep ithalatı destekleyen, ithalatı cazip kılmaya yönelik. Kendi çiftçisini değil, başka ÷lke çiftçilerini desteklemeye yönelik bu ithalat politikası 12 Eylül 1980 darbesinden sonra daha yaygın hale geldi. 2000’li yıllardan itibaren ise temel politika olarak uygulanmaya başlandı.

136

Bu politikanın arkasında çok uluslu şirketler, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar var. Çok sık değiştirilen destekleme politikaları, üretimin değil ama üretmemenin desteklendiği uygulamalarla Türkiye’de küçük çiftçilik yok edilirken, şirket tarımı öne çıkarıldı. Üretim yerine ithalat benimsendi.

Zaten zayıf olan tarımsal örgütlenme büyük oranda etkisiz hale getirildi. Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri “özerklik” adı altında işletmeleri kapatılarak piyasada düzenleyici rolü ellerinden alınarak büyük oranda tasfiye edildi. Ziraat Odaları belki de en etkisiz dönemini yaşıyor. Yeni kurulan örgütlenmeler ise, hükümete bağlı, üreticinin çıkarlarını savunmaktan çok uzak.

Bugün gelinen noktada, tarımda her yönüyle tam bir çöküş yaşıyor. Tarım sektörü her bakımdan dışa bağımlı. Çiftçi ürettiğinden, tüketici tükettiğinden memnun değil. Üreticide ucuz, tüketicide pahalı bir piyasa yapısı oluşturuldu. Kırsal-

* Dünya Gazetesi Tarım Yazarı. Eposta: aey@dunya.com

da yaşıyanların bile üretici olmaktan çıkıp tüketici olduğu bir dönemi yaşıyoruz.

Ne yapmalı?

Öncelikle bugün uygulanan tarım politikalarının tam tersi bir uygulama ile ithalat yerine üretim odaklı temel politika benimsenmeli.

Türkiye'nin kısa sürede gerçekçi bir tarım envanteri çıkarılmalı. Bu veriler doğrultusunda günün teknolojik gelişmelerinden de yararlanarak üretime dayalı, üretici ile tüketici arasında güçlü bir bağ kuran, kooperatifçiliği esas alan orta ve uzun vadeli politikalarla tarım yeniden ayağa kaldırılmalı.

Tarıma ve tarım yapanlara itibar kazandırılmalı. Tohumdan başlayarak ülkenin tarımsal potansiyeli, sahip olduğu biyoçeşitlilik dikkate alınarak yeni bir ürün ve üretim deseni oluşturulmalı. Ülkenin gıda güvenliğini ve güvencesini sağlayacak sağlam bir altyapı oluşturularak üretenin de tüketenin de mutlu olduğu bir Türkiye olmalı.

Aslında bu konuda önümüzde bazı modeller var. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin uyguladığı "Yerelde Kalkınma Modeli" kooperatifler üzerinden tarımsal üretimin sürdürülebilir kılınması çok önemli bir seçenek.

Uygulanan bu model; büyümeden istihdama, üretimden örgütlenmeye her alanda İzmir'i farklılaştırdı. Tarımda bir adım öne çıkardı. Son 10 yılda Yerelde Kalkınma Modeli ile İzmir'in "kırsal" olarak tanımlanan 19 ilçesindeki nüfus arttı. Kırdan kente değil, kentten kıra göç oldu. Tarımsal istihdam arttı. Kooperatifçilik güçlendi. Üretim artarken ithalat azaldı. Kentin bir çok ihtiyacı kırsalda yapılan üretimle karşılanır oldu.

Bu model ülke genelinde daha da geliştirilerek uygulandığın-

da Türkiye, kendi tarımsal potansiyelini değerlendirecek ve dışa bağımlılıktan kurtulacak. İthalat yerine üretim olacak.

Özetle tarımın kurtuluşu, ithalatta değil, üretimde aranmalı...

Oturum XI: Nasıl Bir Sağlık

*Oturum Başkanı: Prof. Dr. Gülümser Heper
Sağlıkta Sosyallezasyon Nasıl Başarılır?*

*Prof. Dr. Nesrin Çobanoğlu
Tıp Etiği Açısından Geçmişten Geleceğe Hastanelerde
Toplam Kalite Yönetimi*

*Doç. Dr. Gülbiye Yenimahalleli Yaşar
Genel Sağlık Sigortası: Tam Kapsayıcılık Düzeyi ve
Sağlık Durumuna Etkisi*

*Özgür Erbaş
Şehir Hastaneleri Kamu Zararı Nedeniyle Hukuka
Aykırıdır*

Sağlıkta Sosyalizasyon Nasıl Başarılır?

Gülümser Heper*
Okan Bölükbaşı**

Türk Sağlık Sistemi'nin Cumhuriyet'imizin ilk dönemi yapılandırılması, Osmanlı Dönemi'nin sosyolojik ve siyasi yıkıntıları üzerine olmuştur. Savaşlar, yıkımlar, açlık, salgınlar görmüş bir milletin gerçek ihtiyacı üzerinden yani merkezine insan konularak programlanan bu yapı 1965 sonrası liberal politikaların etkisiyle kesintiye uğramış; 2002'den itibaren başta OECD ve Dünya Bankası'nın elimize tutuşturduğu bir programla adeta kapitalist, globalist, neo-liberalist bir saldırıya uğramış, programın merkezinden insan çıkarılarak yerine kazanç konulmuştur.

140

Kapitalizmin temelinde var olan harcama, harcatma, kazanma ilkesinin sağlık alanındaki getiri ve götürüleri tüm Dünya'nın hassasiyetle incelediği bir konudur. Kapitalist politikaların adeta sağlıkta bir Pazar yeri gibi kullandığı ülkemizde, siyasilerimizin varlığını düzenle ilişkilendirdiği bağları yanında sağlık kavramı gelişmemiş bir halkımızın olması, sağlık sistemimizin kendi elimizle yıkılmasında önemli faktörler olmuştur.

Kapitalizmi doğası gereği sağlık modellerine uygulamak oldukça tehlikelidir. Kapitalizm insanlığın feodalizm sonrası geçirdiği bir evre olup, doğası bireysel varlığa ve bu varlığa ulaşırken yarışmacı bir mücadeleye dayanır. Kişilerin, ailelerin, sınıfların varlığı ve sağlığı, tüm insani değerleri yıkma pahasına diğer grupların elinden alacağı bir kavramdır. Sosyal eşitliksizlik ve adaletsizlik kapitalizmin ilgi alanı değildir. İşte bu nedenledir ki Fransa ekonomisinin tamamına yakını ölçü-

* Prof. Dr. Kudret Hastanesi. Kardiyoloji Bölümü.

Eposta: hepergulums@ gmail.com

** Prof. Dr. Okan Üniversitesi Hastanesi. Nöroloji Bölümü.

Eposta: okan.bolukbasi@okan.edu.tr

sünde sağlık harcamasını, kendi ülkesinin sınıflar arası farklılığına dahi aldırış etmeden yapan ABD bile kapitalist sağlık modelinin altında kalmıştır. Zira kapitalizm, bilimin kanatları üzerinde oturtulduğu sürece sağlıkta tedavi edici harcamanın sonu olmayacaktır.

Bu konuya en iyi örnek sınırlı ekonomik kaynaklarla sağlık hizmeti veren Küba'nın sağlık parametrelerindeki başarısıdır. Sağlık sisteminde başarının en önemli kriterlerinden birisi olan ortalama yaşam süresi ölçütü Küba'da 78 yıl olup birçok gelişmiş ülkenin hayli üzerinde; bebek ölüm oranı ölçütü ise Dünya'nın en düşük ülkesi konumundadır. Bunun yanında sağlığı insani gelişmişliğin bir prestiji olarak değerlendiren Küba, Afrika'da aşıladığı çocuk ve erişkinlerle, diğer Latin Amerika ülkelerinde başta katarakt cerrahisi olmak üzere tedavi ettiği fakirlerle, tüm dünyaya eğitim ve tedavi edici hizmetlerin organizasyonu için gönderdiği hekimlerle, Biyoteknoloji ürünü aşılara yatırımın katkısıyla geliştirdiği koruyucu hekimlik uygulamalarıyla, Dünya'ya sağlık adına insani ve ahlaki pencereden bakan bir ışık olmuştur.

Elimize tutuşturulan ve Dünya'ya egemenlerin sağlık modelini uygulamakta kararlı görünen Türk sağlık sistemi bir çıkmazdadır. GSYH'mızın en ciddi bölümünü aktardığımız sağlık sistemimiz, manüplasyonlu istatistiksel verilere rağmen Dünya ülkeleri arasında en alt performans standardında kalmıştır. Mevcut model ile yukarı çıkmayacağı mutlaklıdır. Zira modelin uygulama süresi sağlık çıktılarını almak için yeterlidir. Başarısızlık tescillenmiştir. Sunulan sağlık ve harcanan para ölçülen sağlığın karşılığı olmamıştır. Sorun bundan sonraki irade ve bu idareyi diretecek yani sağlığın sosyalizasyonunu diretecek dokudur.

Derhal toplumun gerçek sağlık ihtiyaçları ve açığı üzerinden yapılandırılan milli bir sağlık sistemine ihtiyaç vardır. Toplum sağlık seviyesini bozan gerçek kriterler ve Türkiye'deki

seviyeleri bilinmektedir. Yani Toplum Sağlığının gerçek belirleyicileri olan obezite, sigara, alkol, gıda, hava kirliliği, su güvenliği, başta trafik kazaları olmak üzere iş kazaları, eğitim, eşsitsizlik, adaletsizlik, şiddet, madde kullanımı, bebek ölümü, anne ölümü, doğumda yaşam beklentisi, milli gelir, kişi başi gelir, toplumsal baskıların yarattığı stres, bulaşıcı hastalıklar vb gibi tüm ltlerin açıkları üzerinden yapılandırılacak bir sağlık sistemine ihtiyaç vardır.

Sağlık programlarına ve parti tüzüklerine kapitalizmin sağlık üzerine yıkıcı temasını vurgulamadan yapılandırılan siyasi partilerin programlarının tamamı mevcut sistemin devamlılığı için yakılan yeşil işiklerdir. Oysa kanımızın ve bayrağımızın rengi olan kırmızı içerisinde hem kapitalist yıkımı hem de hayatı ve devamlılığını simgeleyen özgün bir renktir. zgn olmak Mustafa Kemal Atatürk'ün başlattığı Cumhuriyet'imizin sağlık programının karakterinde vardır; tüm Dünya'yı etkileyecek sağlıklı ve kudreti ile mazlum milletlere örnek olmak üzere orada öylece durmaktadır. Dileğimiz milletimizin kapitalist modelin altında tamamen yıkılmadan *nce bu kudreti hissederek sağlık hakkı ve modeli için gerçek mücadeleye dönmesidir.*

Tıp Etiği Açısından Geçmişten Geleceğe Hastanelerde Toplam Kalite Yönetimi

Nesrin Çobanoğlu*

Günümüzde hastane yönetiminin amacı sağlık hizmeti sunan ve alanların en memnun olduğu, etkin-verimli ve kaliteli hizmet sunumunu başarabilmektir. Bu yönetim stratejisi, sağlık politikalarında yaşanan değişimler ve insanlığın evrimiyle 3. kuşak insan hakkı olarak gelişen hasta hakları kavramına koşut olarak, sağlık alanında giderek benimsenmektedir.

Hastanın hekiminden en önemli beklentisi insancılığdır. Öznesi ve nesnesi insan olduğu için diğer üretim alanlarından ayrılan hekimlik mesleğinde, hastayı da özneleştiren bu yönetim biçiminin uygulamaya aktarılması ancak çalışan bireylerin daha iyiyi aramaları ve devamlı kalite iyileştirme stratejisinin bileşeni olmayı istemeleriyle sağlanabilir. Yani çalışanların memnun olmadığı ortamda gerçekleşemez. Yönetimde bunları sağlamak savıyla gündeme gelen Toplam Kalite Yönetimi felsefesi, örgütün tüm üyelerinin takım çalışmasıyla, hastanın beklenti ve ihtiyaçlarının karşılanması yönünde sürekli bir çaba olarak tanımlanmaktadır. Toplam Kalite Yönetimi bütünsel ve esnek yapıda bir süreçtir. Bilim olmayan fakat amacına ulaşmak için tüm bilim dallarını ve yöntemlerini araç olarak kullanan bir yönetim stratejisidir. Üretimin diğer alanlarında evrilerek, sağlık hizmetlerinde de uygulamaya aktarılmıştır. Hasta memnuniyetinin ölçülmesi ni en temel verilerden biri olarak kabul eder.

Sağlık bakım hizmetlerinde kalitenin geliştirilmesi sırasında, yaklaşımlardan birisi kalite güvencesi olmuştur. Ölçülebilir kalite standartları belirlenmiş, bakım hizmetlerinin ön-

---

* Prof. Dr. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı
Başkanlığı, Eposta: nesrinc@gazi.edu.tr

ceden belirlenen bu standartlara ulaşması kalite güvencesi olarak tanımlanmıştır. Sonraları bu standartlara ulaşılmasının kalitenin ölçümü konusunda yeterli olmadığı gözlenmiş ve Toplam Kalite Yönetimi kavramına ulaşılmıştır. Toplam Kalite Yönetimi'nde yapı, süreç, çıktı birlikte ölçülerek sağlık bakımında her aşamada kaliteyi sağlamaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda bakım kalitesini, "mevcut bilgi kapsamında, hasta bakım hizmetlerinin, istenilen hasta çıktılarının olasılığını artırma, istenmeyen çıktılarının olasılığını azaltma derecesi" olarak tanımlamışlardır.

Donabedian, Toplam Kalite Yönetimi'ni sağlık bakımında "en iyi"ye varma olarak tanımlamaktadır. Bakımın iyiliği konusunda en iyi bir yargıdır. Bu yargıya ulaşmanın "yöntemleri nedir?" sorusunun yanıtı önemlidir. Donabedian'ın kendi sorusuna yanıtı şudur; Sağlık bakım alanında var olan bilgi ve teknolojinin sağlıkta en fazla iyileştirmeye varma potansiyeli; aileleri de dahil olmak üzere hasta tarafından kabul edilebilirlik; toplum tarafından kabul edilebilirlik sağlanıyorsa bu bakım hizmeti iyidir yargısına ulaşılabilir, demektedir. Böylece, "en iyi" hasta merkezli bir yaklaşımla tanımlanır olmaktadır.

Hastanın, hastaneye ulaşma yöntemiyle başlayan ve taburcu işlemleriyle süren yönetim etiği hastanenin tüm uygulamalarındaki profesyonellerin etik yaklaşımının niteliğine yansır. Hastanelerde yönetim etiğinin uygulama da yaşama geçirilmesi hastaların da hastane içi kurallara uymalarıyla mümkündür. Hasta hakları açısından hastalara her konuda sınırsız özerklik tanınmayabilir bunların gerekçelendirilerek hastalara aktarılması da yönetim etiğinin bir bölümüdür. Hastanın özerkliğine saygı, alt yapının donanım ve işlevselliğinin artırılması için kaynak sağlanması ve uygun teknolojinin kullanılması, hastanın gereksindiği tıbbi

bilgi-becerinin etkin kullanılmasının bilimsel yöntemlerle saptanıp desteklenmesi, etik yaklaşımların sağlık ekibinin tümü tarafından benimsenmesinin sağlanması ve bunların tümünün eğitim programlarıyla gündemde tutulması hastane yönetiminin etik sorumluluğudur.

Hasta haklarında yaşanan evrilme sonucunda hastanelerde Toplam Kalite Yönetimi ve Devamlı Kalite İyileştirme yönetim stratejileri benimsenmektedir. Hastanelerde çalışanlar ve hizmeti kullananlar birlikte belirleyen oldukça, hasta hakları yönetim stratejilerinde daha merkeze alınacaktır.

Hastane yönetiminin kaliteyi sağlamak için çalışanların memnuniyeti ile hasta memnuniyeti arasında denge sağlamayı başarması gerektiği unutulmamalıdır.

Genel Sağlık Sigortası: Tam Kapsayıcılık Düzeyi ve Sağlık Durumuna Etkisi

Gülbiye Yenimahalleli Yaşar*

Türkiye’de genel sağlık sigortası düşüncesi ilk kez 1946 yılında gündeme gelmiş, 1963 yılındaki ilk Beş Yıllık Kalkınma Planına yansımış, 1968 yılında Sağlık Bakanlığınca Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi uygulamasının tüm yurda yaygınlaştırılması aşamasından önce mutlaka bir genel sağlık sigortası sisteminin aşamalı olarak hayata geçirilmesi hedeflenmiş, ancak gerçekleşmesi 2008 yılını bulmuştur.

Sağlık finansmanında tam kapsayıcılık (universal health coverage), Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (2015 - 2030) arasında yer almaktadır. Sağlıkta tam kapsayıcılık, bireylerin ihtiyaç duydukları sağlık hizmetlerine finansal sıkıntı yaşamadan erişebilmeleri anlamına gelmektedir. Sağlıkta tam kapsayıcılığın birbiri ile ilişkili üç bileşeni bulunmaktadır. Bu bileşenler; tüm nüfusun sigorta kapsamına alınması (kapsamın genişliği), sigorta kapsamında yeterli düzeyde hizmetin sağlanması (kapsamın derinliği) ve cepten ödemenin varlığı durumunda sigorta kapsamında yer alan sağlık hizmetlerinin ödenebilir bir fiyatla sunulmasıdır (finansal koruma). Bu çerçevede tam kapsayıcılık hedefine ulaşmak isteyen bir sağlık sisteminin yeterli sağlık hizmetini, nüfusun tümüne, ödenebilir bir fiyatla sunması gereklidir. Sağlıkta tam kapsayıcılığa sahip gelişmiş ülke deneyimleri bu hedeflere ulaşmanın kolay olmadığını ve uzun bir süreci kapsadığını göstermektedir.

Bildirinin amacı, Türkiye’de 2008 yılında uygulanmaya başlanan genel sağlık sigortası sisteminin tam kapsayıcılık düzeyini üç bileşen çerçevesinde tartışmak ve sağlık durumuna etkisini ortaya koymaktır.

* Doç.Dr. Ankara Üniversitesi. Eposta: gulbiye@health.ankara.edu.tr, gulbiyey@gmail.com

Genel sağlık sigortasının tüm nüfusu kapsama alma bileşeni çerçevesinde iki temel sorunu bulunmaktadır;

Birincisi zorunlu olmasına rağmen genel sağlık sigortası sistemine dâhil olmayanların varlığı, ikincisi ise genel sağlık sigortası kapsamı altında olmasına rağmen prim ödeme koşullarının varlığı nedeniyle fiili olarak sağlık hizmetlerine erişemeyenlerin bulunmasıdır.

İkinci bileşen kapsamında genel sağlık sigortası sisteminin sağlık uygulama tebliği ile kapsama aldığı hizmetlerin boyutu önem taşımaktadır. Bu konuda yoğun tartışmalar yaşanmaktadır.

Üçüncü bileşen kapsamında ise cepten yapılan ödemelerin sağlık hizmetlerine erişimi engelleme riski ve yoksullaştırıcı etkisini ortaya koyan yeterli bir literatür oluşmuştur. Tüm bu konular ayrıntılı bir biçimde tartışılacaktır.

Bildiride genel sağlık sigortasının sağlık durumuna etkisi ise, doğušta yaşam beklentisi göstergesi ile tartışılacak ve OECD lkeleri ile karşılaştırmalı olarak incelenerek, sonunda tam kapsayıcılık sorununa çözüm önerileri sunulacaktır.

Şehir Hastaneleri Kamu Zararı Nedeniyle Hukuka Aykırıdır

Özgür Erbaş*

Şehir hastaneleri, kamu özel ortaklığı finansman yöntemiyle, yap/kirala ve işlet/devret modeline göre yapılıyor. Hazine tarafından ücretsiz olarak tahsis edilen araziye, şirketler bir hastane yapıyor. Binanın sahibi, işletme dönemi boyunca şirketler oluyor ve bu nedenle Sağlık Bakanlığı şirketlere kira ödüyor. Bunun yanında şirketler görüntüleme ve laboratuvar dâhil hastane içindeki kimi hizmetleri yürütüyor, bunların bedelini de Sağlık Bakanlığı'ndan alıyor.

Ayrıca hastane çevresindeki ticari alanların işletmesini yaparak gelir elde ediyorlar. Şirketler, Sağlık Bakanlığı'na sattıkları hizmetler nedeniyle tam KDV muafiyetine sahip. Ayrıca Damga Vergisi ve Harç ödemiyorlar. Hazine tarafından tahsis edilen arazide, şirketler lehine belirsiz süreli üst hakkı tesis edildiği için, bu araziye kredi alırken teminat olarak gösterebiliyorlar.

Yine şirketlerin alacakları kredilere Hazine, türev ürünler dâhil olmak üzere tam garanti veriyor ki bu projelere tam Hazine garantisi veren dünyadaki tek ülke Türkiye. Bunlarla birlikte Sağlık Bakanlığı şirketlere hastanenin yüzde yetmiş oranında doluluğunu garanti ediyor, vaat edilen tutmazsa aradaki farkı ödüyor. Şirketlere, kira ödemeleri için kur garantisi veriliyor. Şirketlerle yapılan sözleşmeler özel hukuk hükümlerine tabi olduğu için, idare ile şirket eşitlenmiş oluyor. Yine çıkacak anlaşmazlıkların yabancı tahkimde çözüleceği kabul ediliyor.

Şehir hastaneleri, Sağlık Bakanlığı'nın tek başına kararıyla yapılamıyor. Sağlık Bakanlığı tarafından bir ön fizibilite ra-

* Avukat. Eposta: ozgurerbash@gmail.com

poru hazırlanıyor, Yüksek Planlama Kurulu'ndan belirli bir tutar ile ihale izni alıyor. Yapılan ihalede ön fizibilite raporunda belirlenen tutar aşılırsa, Yüksek Planlama Kurulu'ndan ek izin alınması gerekiyor. Yüksek Planlama Kurulu, yapılacak hastanedeki yatak sayısı kadar mevcutlardan azaltmak veya hastaneleri kapatmak kaydıyla ihale izni veriyor.

Sağlık Bakanlığı 2011 yılından bu yana 21 ihale yaptı. Bu ihalelerin tamamında ön fizibiliteyle belirlenen rakamlar aşıldı. Kaldı ki ön fizibilite raporları hazırlanırken döviz kuru 1,5 TL olarak alınmıştı, kurdaki dalgalanma nedeniyle inşaatı başlamadan sözleşme bedelleri iki kattan fazla arttı. İhale komisyon kararlarına göre, bugünün rakamlarıyla ve kur farkı uygulanmadan 25 yıl için oluşan toplam borç 100 Milyar TL'yi geçti. Kalkınma Bakanlığı'nın raporuna göre, şehir hastaneleri için şirketlerin yapacağı toplam yatırım 10 Milyar ABD Doları, buna karşın ödenecek bedel ise 30 Milyar ABD Doları (bugünün kuruyla 116 Milyar 400 Milyon TL).

Sağlık Bakanlığı 2017 yılı içinde dört şehir hastanesinin açılışını yaptı. Bunlar, Yozgat, Mersin, Adana ve Isparta. 2018 yılı Yatırım Programı'nda bu dört hastane için 2017'de 0,3 Milyar TL garanti ödemesi yapıldığı belirtiliyor. Şehir hastanelerinin garanti ödemelerini karşılamak için 2018 bütçesine 2,6 Milyar TL ödenek aktarılacak. Bu tutar, döner sermaye ödemelerinin üzerine ekleniyor. Kamu özel ortaklığı yöntemiyle yapılan köprü, otoyol ve şehir hastanelerinin garanti ödemeleri için ayrılan pay ise 6,9 Milyar TL ve bu rakam pek çok bakanlığın bütçesinden fazla. Erzurum'da klasik ihale yöntemiyle yaptırılan 1.200 yataklı hastanenin maliyeti 213 Milyon TL idi. Düz bir hesaplama ile dört adet hastanenin sadece garanti ödemeleri karşılığı olan tutarla yaklaşık 12 adet Erzurum hastanesi yapılabilir. Kısaca özetlenen çerçevede, kamu özel ortaklığı doğası gereği yolsuzluk ve kamu zararı yaratır. Mevzuata göre kamu giderlerinin artması, kamu gelirlerinin azalması kamu zararındır. Kamu zararına neden olmaksızın suçtur. Kamu özel

ortaklığı, demokrasiyi ve kamuyu tehdit eder. Dünyada bugün, kamu özel ortaklığı sözleşmelerinin nasıl feshedilebileceği vergi adaleti ve kuşaklararası adalet talepleriyle birlikte tartışılmaktadır.

